

คลังเครื่องแต่งกายโขนละคร:กรณีศึกษาบ้านเครื่องคุณรัตน์

นายบุญวงศ์ วงศ์วิรัตน์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

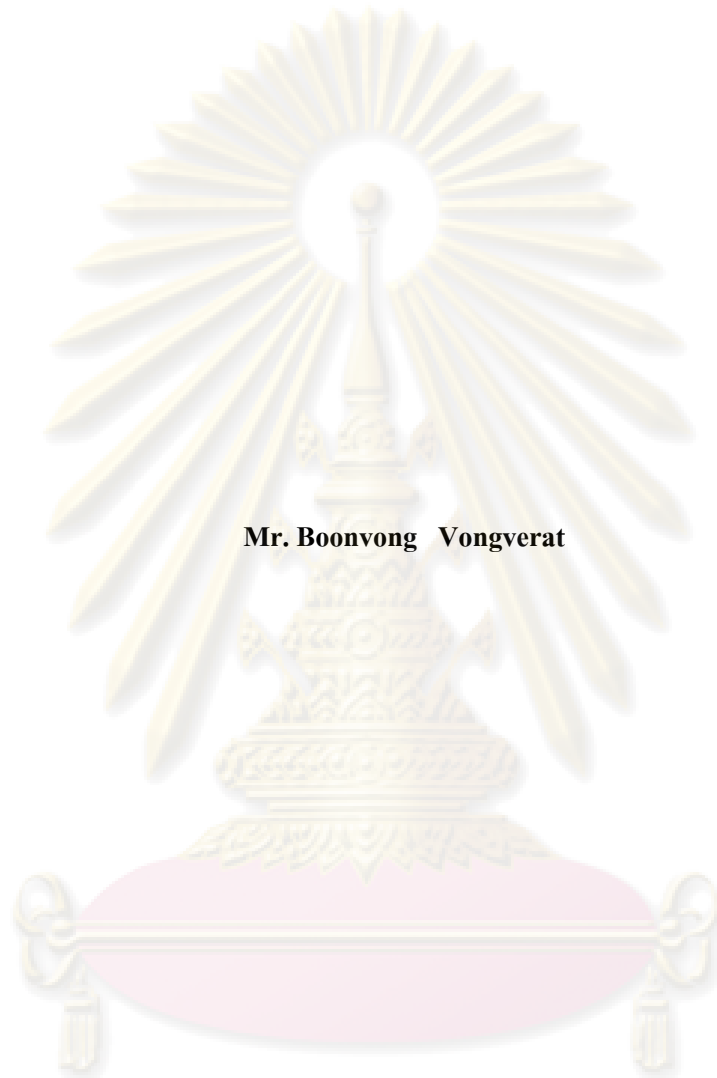
สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**COLLECTIONS OF KHON AND LAKORN COSTUMES :
A CASE STUDY OF KHUN RATANA'S HOUSE**

Mr. Boonvong Vongverat

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai Dance**

**Department of Dance
Faculty of Fine and Applied Arts**

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

คลังเครื่องแต่งกายโบราณละคร:กรณีศึกษาบ้านเครื่องคุณรัตน์

โดย

นายบุญวงศ์ วงศ์วิรัตน์

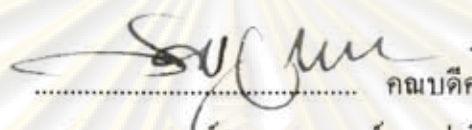
สาขาวิชา

นาฏยศิลป์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

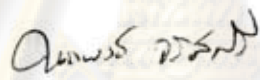
อาจารย์วิชชุดา วุฑฒิตย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

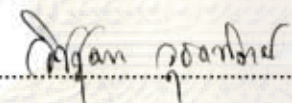

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

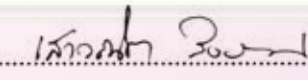
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์วิชชุดา วุฑฒิตย์)

..... กรรมการนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน)

..... กรรมการนอกมหาวิทยาลัย
(ดร. ไพโรจน์ ทองคำสุก)

ศูนย์วิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุญวงศ์ วงศ์วิรัตน์ : คลังเครื่องแต่งกายโขนละคร : กรณีศึกษาบ้านเครื่องคุณรัตน์.

(COLLECTIONS OF KHON AND LAKORN COSTUMES : A CASE STUDY OF KHUN RATANA'S HOUSE) อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อ.วิชชุดา วุธาติศย์, 128 หน้า.

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องคลังเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านคุณรัตน์ ในด้านประวัติและองค์ประกอบในการจัดการ คลังเครื่องแต่งกายโขนละครในอดีตหมายถึง หน่วยงานหนึ่งที่ทำหน้าที่ จัดสร้าง จัดเก็บ ดูแล บำรุงรักษา เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์และ เครื่องแต่งกายโขนและละครจะมีผู้รับผิดชอบตามหน้าที่ต่างๆและมีชื่อเฉพาะเช่น พระคลังข้างที่ หุ้มแพร ฯลฯ เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงการละครของไทยก็เปลี่ยนไปด้วย ทำให้มีการทำกิจการ เครื่องแต่งกายโขน ละครออกมาสู่เอกชนทั่วไปเป็นที่นิยมมากจนถึงปัจจุบัน

บ้านเครื่องเป็นชื่อเรียกกันในวงการนาฏศิลป์ไทย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเหมือนกัน แต่จะมีการกำหนดราคาค่าบริการไว้ ในปัจจุบันมีบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครจำนวนมากกระจาย อยู่ตามจังหวัดต่างๆในประเทศไทย บ้านเครื่องคุณรัตน์เป็นบ้านหนึ่งที่ได้ประกอบกิจการ ทางด้านเครื่องแต่งกายโขนละครมานานจนได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงมากในวงการนาฏศิลป์ ไทย บ้านเครื่องคุณรัตน์จะให้บริการในด้านต่างๆอย่างครบวงจร อาทิ ด้านบริการ บ้านเครื่องคุณ รัตน์จะให้ความสะดวกทุกเรื่อง เช่น ให้เช่าเครื่องแต่งกาย บริการแต่งหน้าทำผม แต่งตัว บ้าน เครื่องคุณรัตน์จะมีการดำเนินการที่เป็นระเบียบ ถูกต้องและรวบรวมเครื่องแต่งกายหลายราคาไว้ ให้เลือกซึ่งจะเป็นผลดีตรงกับความต้องการของลูกค้า ทำให้มีผู้ใช้บริการหลากหลายกลุ่ม คุณรัตน์ ยังเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์งานที่ดีต่อวงการนาฏศิลป์ไทยด้วย

การศึกษาเรื่องคลังเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์ทำให้เห็นขั้นตอนการ จัดการเครื่องแต่งกายโขนละคร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการแสดง เป็นประโยชน์แก่การอนุรักษ์ การจัดการเครื่องแต่งกายโขนละครสืบต่อไป

ภาควิชา..... นาฏศิลป์.....

สาขาวิชา..... นาฏศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา...2551..

ลายมือชื่อนิติศ.....
ลายมือชื่อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

508 66104 35 : MAJOR THAI CLASSICAL DANCE

KEYWORDS: KHON AND LAKORN COSTUMES MANAGANMENT.
KHUN RATANA' S HOUSE. COLLECTIONS.

BOONVONG VONGVERAT : COLLECTIONS OF KHON AND LAKORN
COSTUMES: A CASE STUDY OF KHUN RATANA' S HOUSE.
ADVISOR: VIJJUTA VUDHADITYA , 128 pp.

This research is to study about the collections of Khon and Lakorn costume at Khun Ratana's house. In the past collections of Khon and Lakorn costume meant a work unit whose duty was to develop, keep, take care and maintain costume that belonged to kings and Khon and Lakorn. There were different people for different responsibilities with specific names such as Phra Khlang Khang Thee etc. When the country changed, Thai Lakorn also changed. Business of Khon and Lakorn costume began to spread and popular since then.

Khon and Lakorn house which is the name used in Thai classical dance circle has the same responsibilities as Phra Khlang Khang Thee, including prescribing service price. Currently, there are a lot of this kind of houses in various provinces in Thailand. Khun Ratana's house is one of these houses which has been in this business of Khon and Lakorn costume. It's wellknown in Thai classical dance circle. Khun Ratana's house has complete service: costume for hiring, dressing up dancers,etc. There are costume with different price which customers can choose as they like. So there are varieties of groups of customers. Khun Ratana is part of Thai classical dancing creation and preservation.

The study of collections of Khon and Lakorn costume at Khun Ratana's house shows the steps of Khon and Lakorn costume management which is very important to the performance and henceforth, will be useful to the preservation of the Khon and Lakorn costume management.

Department : ..... Dance .....
Field of Study : ..... Thai Dance .....
Academic Year : ..... 2008 .....

Student's Signature *Boonye Vongverat*
Advisor's Signature *Vijjita Vudhaditya*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์ ดร. นราพงษ์ จรัสศรี ประธานกรรมการ และอาจารย์วิษุตา วุษาทิพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความกรุณาชี้แนะในการดำเนินการวิจัย ให้คำปรึกษาต่างๆ พร้อมทั้งยังคอยตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่าน ที่ให้ความเมตตากรุณาให้คำแนะนำ แก้ไขและตรวจสอบในการทำวิทยานิพนธ์ที่ถูกต้อง ซึ่งได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน อาจารย์ ดร. ไพโรจน์ ทองคำสุก และคณาจารย์ในภาควิชานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

ขอขอบพระคุณคุณศิริรัตน์ ปานเสน เป็นอย่างสูงที่ให้ความอนุเคราะห์ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย ให้ข้อมูลต่างๆ อันเป็นประโยชน์ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่รวมทั้งเอื้อเฟื้อรูปภาพประกอบงานวิจัย

ขอขอบพระคุณคุณศิริรัตน์ ปานเสน เป็นอย่างสูงที่ให้ความอนุเคราะห์ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย ให้ข้อมูลต่างๆ อันเป็นประโยชน์ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่รวมทั้งเอื้อเฟื้อรูปภาพประกอบงานวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	๗
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.4 องค์ประกอบที่จะทำการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.6 ตารางขั้นตอนการดำเนินการศึกษา.....	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา.....	5
1.8 นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	5
บทที่ 2 ประวัติคลังเครื่องแต่งกายโจนละคร	
2.1 ความหมายของคำว่าคลังเครื่องแต่งกายโจนละคร.....	6
2.2 คลังเครื่องแต่งกายโจน ละคร ในอดีต.....	8
2.3 คลังเครื่องแต่งกายโจน ละคร ในปัจจุบัน.....	9
2.4 แผนภูมิวิวัฒนาการของกองสังคีต.....	11
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	
3.1 ข้อมูลเอกสาร ตำราต่าง ๆ.....	16
3.1.1 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องแต่งกาย.....	17
3.1.2 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องประดับศีรษะ.....	18
3.1.3 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องประดับ.....	19
3.1.4 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องโรง.....	19

	หน้า
3.2 บทสัมภาษณ์.....	19
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	21
บทที่ 4 การดำเนินการเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์	
4.1 ประวัติคุณรัตน์.....	23
4.2 เหตุในการก่อตั้งบ้านเครื่องคุณรัตน์.....	46
4.3 วิธีการดำเนินกิจการ.....	47
4.3.1 การบริหารบุคลากร.....	47
4.3.2 การออกแบบ ขนาด ลวดลายของเครื่องแต่งกาย.....	48
4.3.3 การกำหนดสีของเครื่องแต่งกาย.....	59
4.3.4 การให้บริการ.....	61
4.3.5 การกำหนดราคา.....	62
4.3.6 การจัดเก็บเครื่องแต่งกาย.....	63
4.3.7 วิธีการแบ่งส่วนเนื้อที่บ้านในการจัดเก็บเครื่องแต่งกาย ศิระษะ อาวุธ อุปกรณ์ต่างๆ.....	85
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	104
บรรณานุกรม.....	106
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก คำนิยม.....	109
ภาคผนวก ข ประวัติคณะละครสมบูรณศิลป์.....	113
ภาคผนวก ค คำสั่งแต่งตั้งบุคลากร.....	115
ภาคผนวก ง รายนามผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ.....	117
ภาคผนวก จ ตารางเทียบสีต่างๆ.....	120
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	127

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1	ศิริรัตน์ ปานเสน (วัชรพงศ์ ปานเสนชุตีพันธ์)..... 23
ภาพที่ 2	บ้านเครื่องคุณรัตน์..... 24
ภาพที่ 3	คุณรัตน์เป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง หุ่นกระบอกลไทย..... 27
ภาพที่ 4	คุณรัตน์ได้รับเชิญไปแสดงลิเกลูกบท..... 28
ภาพที่ 5	คุณรัตน์ได้ร่วมแสดงลิเกทรงเครื่องกับ โจทหลุยส์..... 28
ภาพที่ 6	คุณรัตน์ได้รับเชิญร่วมแสดงงานดนตรี ณ สังกัดศาลา..... 29
ภาพที่ 7	คุณรัตน์ได้เข้าร่วมประกวดแข่งขันลิเกระดับประเทศ..... 30
ภาพที่ 8	คุณรัตน์ได้แสดงเป็นครุฑ ในมิวสิควิดีโอเพลงของไซยา มิตรไชย..... 31
ภาพที่ 9	คุณรัตน์ได้แสดงในงานวันสุนทรภู่..... 31
ภาพที่ 10	คุณรัตน์ร่วมแสดงและออกแบบเครื่องแต่งกายละคร เรื่อง ลิลิตภควาตี..... 32
ภาพที่ 11	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับละคร เรื่อง ซ้องนาง..... 32
ภาพที่ 12	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายจินตลีลาประกอบเพลง กากี..... 33
ภาพที่ 13	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับโรงเรียนศรีอยุธยา..... 33
ภาพที่ 14	คุณรัตน์ได้สนับสนุนเครื่องแต่งกายให้กับศิลปินต่าง ๆ..... 34
ภาพที่ 15	คุณรัตน์เอื้อเฟื้อเครื่องแต่งกายแสดงในมิวสิควิดีโอของนักร้อง..... 34
ภาพที่ 16	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครเวทีแนวโรมัน..... 35
ภาพที่ 17	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครเวทีแนวจีน..... 35
ภาพที่ 18	คุณรัตน์ได้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับช่อง 9 อ.ส.ม.ท..... 36
ภาพที่ 19	คุณรัตน์ได้จัดการแสดง และเครื่องแต่งกาย ณ ประเทศสวีตเซอร์แลนด์..... 36
ภาพที่ 20	คุณรัตน์ร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ออกแบบเครื่องแต่งกายละคร..... 37
ภาพที่ 21	อาจารย์เสรี หวังในธรรม ให้คุณรัตน์ออกแบบเครื่องแต่งกาย..... 38
ภาพที่ 22	มหาวิทยาลัยขอนแก่นแสดงความร่วมมือจากคุณรัตน์..... 39
ภาพที่ 23	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายอิงประวัติศาสตร์..... 39
ภาพที่ 24	คุณรัตน์ให้ความร่วมมือในการจัดเครื่องแต่งกายละคร โบราณ..... 40
ภาพที่ 25	คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครพันทาง..... 40
ภาพที่ 26	คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้ออกแบบเครื่องแต่งกายของนิสิตปริญญาตรี..... 41
ภาพที่ 27	คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อถ่ายทำมิวสิควิดีโอ..... 41

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 28	คุณรัตน์ได้ร่วมออกแบบเครื่องแต่งกายละคร.....	42
ภาพที่ 29	คุณรัตน์ออกแบบเครื่องแต่งกายสีภาคของไทย.....	42
ภาพที่ 30	คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย.....	43
ภาพที่ 31	คุณรัตน์ได้ร่วมแสดงความกตัญญู ต่ออาจารย์ผู้สอน.....	44
ภาพที่ 32	การวางแบบและเลือกสี.....	49
ภาพที่ 33	แบบขนาดตัวเสื้อ.....	49
ภาพที่ 34	แบบขนาดแขนเสื้อ.....	50
ภาพที่ 35	แบบขนาดตัวเสื้อมาตรฐาน.....	50
ภาพที่ 36	แบบขนาดห้อยหน้าและห้อยข้าง.....	51
ภาพที่ 37	แบบขนาดสนับเพลาปลายตรง.....	51
ภาพที่ 38	แบบลงลายปัก.....	52
ภาพที่ 39	ผ้าห่มแบบใหม่.....	53
ภาพที่ 40	ผ้าห่มแบบเก่า.....	53
ภาพที่ 41	แบบหัวเข็มขัดลายต่าง ๆ.....	54
ภาพที่ 42	แบบลายสายเข็มขัด.....	54
ภาพที่ 43	แบบลายข้อมือ.....	55
ภาพที่ 44	แบบสายสังวาล.....	55
ภาพที่ 45	แบบทับทรวง.....	56
ภาพที่ 46	แบบสายสังวาล.....	56
ภาพที่ 47	แบบปลายขดต่อแบบต่าง ๆ.....	57
ภาพที่ 48	แบบปลายขดต่อแบบต่าง ๆ.....	58
ภาพที่ 49	แบบศีรษะไก่แก้ว.....	58
ภาพที่ 50	แบบศีรษะแม่แก้ว.....	58
ภาพที่ 51	แบบเสื้อสองตัว.....	59
ภาพที่ 52	แบบเสื้อตัวเดียว.....	60
ภาพที่ 53	แบบเสื้อสองตัว.....	60
ภาพที่ 54	การ โฆษณาการให้บริการของบ้านคุณรัตน์.....	62
ภาพที่ 55	การตรวจสอบเครื่องแต่งกาย.....	63
ภาพที่ 56	การตรวจสอบเครื่องแต่งกาย.....	64
ภาพที่ 57	การคัดแยกเครื่องแต่งกาย.....	64

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 58	การทำความสะอาดเครื่องแต่งกายโขน.....	65
ภาพที่ 59	การทำความสะอาดเครื่องแต่งกายละคร.....	65
ภาพที่ 60	แบบเสื้อ.....	66
ภาพที่ 61	แบบเสื้อ.....	67
ภาพที่ 62	แบบเสื้อ.....	68
ภาพที่ 63	แบบสนับเพลา.....	69
ภาพที่ 64	แบบสนับเพลา.....	69
ภาพที่ 65	แบบสนับเพลา.....	70
ภาพที่ 66	แบบสนับเพลา.....	70
ภาพที่ 67	แบบสนับเพลา.....	70
ภาพที่ 68	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	71
ภาพที่ 69	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	71
ภาพที่ 70	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	71
ภาพที่ 71	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	72
ภาพที่ 72	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	72
ภาพที่ 73	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	72
ภาพที่ 74	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	73
ภาพที่ 75	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	73
ภาพที่ 76	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	73
ภาพที่ 77	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	74
ภาพที่ 78	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	74
ภาพที่ 79	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	74
ภาพที่ 80	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	75
ภาพที่ 81	วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง.....	75
ภาพที่ 82	วิธีการพับผ้าห่มนาง.....	75
ภาพที่ 83	วิธีการพับผ้าห่มนาง.....	76
ภาพที่ 84	วิธีการพับผ้าห่มนาง.....	76
ภาพที่ 85	วิธีการพับผ้าห่มนาง.....	76
ภาพที่ 86	กรองคอและนวมนาง.....	77
ภาพที่ 87	เครื่องแต่งกายพันทาง.....	77

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 88	เครื่องแต่งกายพันทาง.....	78
ภาพที่ 89	อาวุธ.....	78
ภาพที่ 90	ศิระษัภย์.....	79
ภาพที่ 91	ศิระษัภย์.....	79
ภาพที่ 92	ศิระษัภย์.....	80
ภาพที่ 93	ศิระษัภย์.....	80
ภาพที่ 94	ศิระษะพระ – นาง.....	81
ภาพที่ 95	ศิระษะพระ – นาง.....	81
ภาพที่ 96	ศิระษะพระ – นาง.....	81
ภาพที่ 97	การเก็บศิระษะ.....	82
ภาพที่ 98	แบบศิระษะพันทาง.....	82
ภาพที่ 99	ศิระษะถึง.....	83
ภาพที่ 100	เปรตนางวันทอง.....	83
ภาพที่ 101	การเก็บเครื่องประดับ.....	84
ภาพที่ 102	การเก็บเครื่องประดับ.....	84
ภาพที่ 103	ตู้ที่ 1.....	86
ภาพที่ 104	ตู้ที่ 2.....	87
ภาพที่ 105	ตู้ที่ 3.....	88
ภาพที่ 106	ตู้ที่ 4.....	89
ภาพที่ 107	ตู้ที่ 5.....	90
ภาพที่ 108	ราวแขวนเสื้อ.....	91
ภาพที่ 109	หุ่นต่าง ๆ.....	91
ภาพที่ 110	ชั้นบนตู้.....	92
ภาพที่ 111	ชั้นบนตู้.....	92
ภาพที่ 112	ตู้ข้างบันได.....	93
ภาพที่ 113	ที่วางข้างบันได.....	94
ภาพที่ 114	ชั้นข้างฝา.....	94
ภาพที่ 115	ตู้ที่ 1 ตู้ข้างบันไดเก็บเครื่องแต่งกายละครประเภทพันทาง.....	95
ภาพที่ 116	ตู้ซ้าย(2) ตู้ขวา(3) เก็บเครื่องแต่งกายละครพันทาง.....	96
ภาพที่ 117	ตู้ที่(4)ซ้าย ตู้ที่(5) ขวา เก็บเครื่องแต่งกายละครชุดไทยจักรี.....	96

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 118	ตู้ที่ 6,7,8,9 เก็บเครื่องแต่งกายละครพันทางและเครื่องประดับต่าง ๆ.....	97
ภาพที่ 119	ตู้ที่ 10 เก็บผ้านุ่งละครพันทาง.....	97
ภาพที่ 120	ตู้ที่ 1 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภททหารต่าง ๆ.....	99
ภาพที่ 121	ตู้ที่ 2 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภทต่างชาติ.....	99
ภาพที่ 122	ตู้ที่ 3 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภทเจ้าต่างเมือง.....	100
ภาพที่ 123	ตู้ที่ 4 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภทผ้านุ่งและผ้าห่มต่าง ๆ.....	100
ภาพที่ 124	บ้านชั้นที่ 3 ราวแขวนผ้า 1.....	102
ภาพที่ 125	ราวแขวนผ้า 2.....	102
ภาพที่ 126	ราวแขวนผ้า 3.....	103
ภาพที่ 127	ราวแขวนผ้า 4.....	103

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1	16
ตารางที่ 2	63

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและปัญหา

เครื่องแต่งกายของโจน ละคร ในนาฏยศิลป์ไทยเป็นส่วนประกอบในการแสดงของไทยที่มีความสำคัญมากเท่ากับ ท่ารำ บทละคร และดนตรี เนื่องจากเครื่องแต่งกายเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งจะบ่งบอกถึงประเภทและลักษณะเฉพาะของตัวละคร นอกจากนี้ยังทำให้การแสดงมีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอีกด้วย

เครื่องแต่งกายของผู้แสดง สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดมาพร้อมกับบทละครและการแสดงละคร แต่ไม่มีหลักฐานระบุได้ว่าผู้ใดเป็นผู้คิดประดิษฐ์ขึ้นมา เกิดขึ้นเมื่อใด อาจเนื่องมาจากไม่มีการจดบันทึกไว้ บางหลักฐานกล่าวว่าได้มาจากการละเล่นชกนาคตีกดาบรพี โดยการนำเอาหมากเล็กมาแต่งกายเป็นพวกอสูร เทวดา (ศิลปะละครรำ ชนิด อยู่โพธิ์, พ.ศ. 2531:13-14) ซึ่งทั้งหมดนี้ก็มาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ที่เรียกกันว่า เครื่องต้น ที่มีรูปแบบลักษณะความสวยงามที่ลงตัว

ในสมัยโบราณการผลิตเครื่องแต่งกายของตัวนักแสดงโจนและละครยังมีไม่มากนัก จากหลักฐานที่ว่าละครในสมัยโบราณใช้นักแสดงเพียงแค่ 3 คน คือ นายโรง นางเอก และจำเริญ (กฎหมายศักดินาพลเรือนครั้งกรุงเก่า ฉบับตราสามดวง สมุดขาว :41 – 42) ฉะนั้นเครื่องแต่งกายจึงต้องมีผู้ดูแลและจัดเก็บมากนัก สันนิษฐานว่าน่าจะจัดเก็บและดูแลกันเองในบรรดาเจ้าของชุดแต่งกาย คณะละครในสมัยโบราณจึงไม่ปรากฏผู้ดูแลและผู้จัดเก็บ พร้อมทั้งผู้แต่งกายให้นักแสดงอีกด้วย ต่อมาเมื่อมีการแสดงโจนละครขยายตัว มีผู้แสดงมากขึ้น ทำให้เครื่องแต่งกายโจนละครมีจำนวนมากขึ้นด้วย จึงจำเป็นจะต้องมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อให้สะดวกแก่การใช้สอยและการดูแล รักษา ประกอบกับมีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ วัสดุในการผลิตเครื่องละครโจนจึงมีมากขึ้น เช่น มีการใช้วัสดุที่แปลกไปจากเดิมจึงทำให้เครื่องแต่งกายมีความสวยงามและแปลกตามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยัง มีการสนับสนุนการแสดงละครของคณะละครนอกกว้างมากขึ้น การแข่งขัน การพัฒนา การผลิต มีส่วนผลักดันให้เครื่องแต่งกายของโจนละครมีความแปลกใหม่และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

การที่คณะละครต่าง ๆ ได้ผลิตเครื่องแต่งกายมากขึ้น การจัดเก็บ ดูแล รักษา จึงต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญ ซึ่งในสมัยโบราณจะมีหน่วยงานของแผ่นดิน มีหน้าที่คอยเก็บดูแลรักษา และเบิกจ่ายให้กับห้องเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ต่อมาก็มีหน้าที่เกี่ยวกับละครโจนอีกด้วย เจ้าหน้าที่พวกนี้จะอยู่ในพระคลัง มีตำแหน่งยศศักดิ์ ตามชั้น หน้าที่ของตน เช่น

พระอารักษ์นัฏอาภรณ์ (พล พลวัฒน์) - พระยา

พระอาทรนัฏภูษิต (จัน จินตกะเวช) - หลวง

พิจิตรนัฏภูษา (ปาน ฉันทชัย) - ขุน

นอกจาก 3 ท่านนี้แล้วผู้รับผิดชอบทางด้านเครื่องโขนละคร ก็ยังมีหมื่นพาศย์ฉันทวันซึ่งมีหน้าที่รักษาพัสดุเครื่องโขนละครในพระคลังอีกด้วย ฉะนั้นตามหลักฐานที่ระบุไว้จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ในสมัยก่อนมีผู้ดูแลและรับผิดชอบในส่วนงานนี้ (ชนิด อยู่โพธิ์, 2495: 55)

พระคลัง มีหน้าที่ ดูแลเครื่องแต่งกายทั้งของพระมหากษัตริย์และพวกโขนละคร และนอกจากนี้ยังมีหน้าที่คอยเบิกจ่าย และเก็บรักษา หน่วยงานนี้ในสมัยก่อนไม่มีการระบุหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง

เมื่อครั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านได้ห้ามมิให้นำเอาการเล่นของไทยที่คว่าเก่าและล้ำสมัยมาจัดแสดงหรือเล่นกันในที่สาธารณะ ทำให้คณะละครบางคณะได้หายไปหลักฐานต่างๆทางนาฏศิลป์หายได้ยาก และเครื่องแต่งกายโขนละครและอุปกรณ์ในการแสดงบางอย่างหรือเกือบทั้งหมดสูญหายไปเป็นจำนวนมาก เมื่อนายชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ท่านได้ฟื้นฟู ปฎิรูป นาฏศิลป์ไทยขึ้น โดยท่านให้การสนับสนุน เผยแพร่ความรู้แก่บรรดานักแสดง ในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องการแสดง บทละคร คนตรีประกอบการแสดง ฉาก อุปกรณ์ในการแสดง รวมไปถึงเครื่องแต่งกายโขนและละคร ตามแบบที่มีมาแต่โบราณ จึงทำให้นาฏศิลป์ไทยมีชีวิตกลับมาอีกครั้ง ถือเป็น “ยุคทองของนาฏศิลป์ไทย” จากการศึกษาพบว่าในสมัยที่นายชนิด อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร งานเครื่องแต่งกายโขนละครอยู่ในความควบคุมดูแลของกองการสังคีต ในส่วนของเอกชนซึ่งมีคณะละครก็จะดูแลเครื่องแต่งกายโขนละครกันเอง ในขณะนั้นยังไม่มีคำว่า “ บ้านเครื่อง “ ต่อมามีการขยายตัวของคณะละคร จึงเกิดการแข่งขันกันในการทำให้คณะละครของตนมีชื่อเสียง จึงใช้ผู้ที่มีความสามารถ เชี่ยวชาญในด้านการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย พัฒนาปรับปรุงให้คงความเป็นโบราณไว้และให้เข้ากับยุคสมัยบ้าง ต่อจากนั้นก็มีการจัดระบบให้บริการเช่าและจัดจำหน่ายจนเป็นธุรกิจทางด้านเครื่องแต่งกายโขนละครโดยเฉพาะ เมื่อมีการแสดงมากขึ้นในบางคณะที่อยู่ภายนอกกรมศิลปากรหรือหน่วยงานของรัฐบาล ได้มีการจัดการทำอุปกรณ์และเครื่องแต่งกายโขนละครของตนเองขึ้น เพื่อใช้สอยและให้ยืมกันบ้างในบางครั้ง เมื่อมีความต้องการใช้สอยกันมากขึ้น เพื่อความสะดวกสบายและประหยัดมากขึ้น จึงได้เปิดให้บริการด้านนี้ขึ้นตามบ้านเรือนต่างๆตามแหล่งชุมชนที่มีนักแสดงอาศัยอยู่ด้วย บ้านคุณรัตน์เป็นคณะหนึ่งที่มีการดำเนินการเครื่องแต่งกายโขนละครที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอีกบ้านหนึ่งและเป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าหรือนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างในด้านการพัฒนาของบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครบ้านอื่นๆได้

ศิริรัตน์ ปานเสน หรือเป็นที่รู้จักกันในนามคุณรัตน์ เกิดวันจันทร์ที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2498 ปีมะแม อายุ 53 ปี เป็นบุตรนายเสถียร ปานเสน กับนางละออ ปานเสน เป็นบุตรคนที่ 6 บ้านเดิมบ้านเลขที่ 56 / 1 หมู่ 6 ซอยวัดนครอินทร์ ถนนพิบูลสงคราม ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 6 / 24 หมู่ 7 ถนนพิบูลสงคราม ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เป็นชาวคลองบางตะนาวศรี ตั้งแต่กำเนิดโดยมีปู่ย่าและบิดาเป็นคนบางตะนาวศรี ส่วนมารดาเป็นคนนครชัยศรี ตามีอาชีพขายหม้อดินเผา มารดาก็จะมาช่วยตาจึงได้มาพบกับบิดาและได้ให้กำเนิดคุณรัตน์ คุณรัตน์เริ่มเรียนหนังสือ ชั้นประถมปีที่ 1 - 4 ที่โรงเรียนเทศบาลวัดนครอินทร์แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนกลาโหมอุทิศจนจบประถมปีที่ 7 มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จึงได้ไปต่อที่วิทยาลัยจักรพงษ์ภูวนารถจนจบ ปวช. สาขาเลขานุการ เมื่อจบแล้วจึงเข้าทำงานในโรงแรม แล้วก็ออกไปทำอยู่ที่บริษัทคาราเหนือ ในปัจจุบันคุณรัตน์ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น วัชรพงศ์ ปานเสนชุตินันท์ แต่คนทั่วไปยังเรียกชื่อสถานประกอบการว่า บ้านเครื่องคุณรัตน์ตามชื่อเดิม

รูปแบบการจัดการเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์นั้นมีระเบียบและแบบแผนที่คงรักษาความเป็นของเก่าไว้เป็นอย่างดีและมีมากมาย เป็นความโดดเด่นต่างจากบ้านอื่นๆ เช่น มีเครื่องแต่งกายนานาชนิดทั้งของไทยและต่างชาติ พร้อมทั้งมีจำนวนมากตามความต้องการของผู้ใช้บริการและยังอำนวยความสะดวก ในเรื่องของการแต่งตัวแต่งหน้าและทำผม ซึ่งถ้ามาบ้านเครื่องคุณรัตน์ก็จะได้ครบวงจรทุกอย่างโดยไม่ต้องเสียเวลาไปหาช่างมาแต่งให้ บ้านเครื่องคุณรัตน์นี้ยังมีเครื่องละคร ลิเก เครื่องโขน ที่เป็นของเก่าแก่ที่หาไม่ได้แล้ว ซึ่งการรักษาของเก่านี้จะต้องใช้ความละเอียดและรักในงานทางด้านนี้เป็นอย่างมาก ดังนั้นการที่คุณรัตน์ได้รับของเก่าที่ตกทอดมาอย่างช้านานได้นั้น เพราะการมองเห็นของบุคคลที่เก็บของเก่าไว้ว่าคุณรัตน์จะต้องรักษาลึกลงไปให้ได้ดีและสมบูรณ์จึงมอบเครื่องละครและอุปกรณ์ของเก่าให้คุณรัตน์ พร้อมกระนั้นคุณรัตน์ยังได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การประดิษฐ์ การบำรุงรักษา การดูแล การจัดเก็บ ให้กับน้องๆที่ร่วมประกอบกิจการทางด้านนี้ด้วย ซึ่งเป็นการอนุรักษ์และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆขึ้นมาอย่างมากมายและถูกต้องตามจารีตทางด้านนี้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมา พัฒนาการของคลังเครื่องแต่งกายโขนละคร
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบในการจัดการเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์

ขอบเขตของการศึกษา

- มุ่งศึกษาประวัติคลังเครื่องโขนละคร
- มุ่งศึกษาการดำเนินการจัดการเครื่องโขนละครบ้านเครื่องคุณรัตน

องค์ประกอบที่จะทำการศึกษา ได้แก่

- ประวัติคุณรัตน
  - มูลเหตุในการก่อตั้งบ้านเครื่อง
  - วิธีการดำเนินงานกิจการ
    - การดูแลบุคลากร
    - การออกแบบ ขนาด ลวดลายของเครื่องแต่งกาย
    - การกำหนดสีของเครื่องแต่งกาย
    - การให้บริการ
    - การกำหนดราคา
    - การจัดเก็บเครื่องแต่งกาย
      - การตรวจสอบ
      - การคัดแยก
      - วิธีทำความสะอาดเครื่องแต่งกาย
      - การเก็บเครื่องแต่งกาย
      - ประเภทยื่นเครื่อง
      - ประเภทพันทาง
      - การเก็บอาวุธ
      - การเก็บศิระษะ
      - การเก็บเครื่องประดับ
- วิธีการแบ่งส่วนเนื้อที่บ้านในการจัดเก็บเครื่องแต่งกาย ศิระษะ อาวุธ และอุปกรณ์ต่างๆ

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ วิทยานิพนธ์ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ
2. ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์
  - ผู้ประกอบการ
  - ผู้ให้บริการ
  - ผู้แสดง
3. นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เป็นงานวิจัย

ตารางขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

	2551									2552		
	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค
1. ขั้นเตรียมการ	↔											
2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล	↔											
3. ขั้นตรวจสอบข้อมูล				↔								
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล							↔					
5. ขั้นเรียบเรียงและเสนอ ผลการวิจัยให้อาจารย์ที่ ปรึกษา										↔		
6. ขั้นจัดพิมพ์ผลการวิจัย											↔	

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อทราบการพัฒนาการในการดำเนินการจัดการบ้านเครื่องโขน ละคร
2. เพื่อทราบขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินการต่าง ๆ ของการจัดการเครื่องแต่งกายของบ้านเครื่องโขน ละคร
3. เพื่อเป็นข้อมูลบ้านเครื่องแต่งกายโขน ละครของเอกชนให้รู้จักอย่างกว้างขวาง
4. เพื่ออนุรักษ์การจัดการเครื่องแต่งกายโขนละครของไทยสืบไป

นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

คลัง หมายถึง สถานที่เก็บ รักษา ดูแล เบิกจ่าย ที่เป็นจำนวนมากๆ

บ้านเครื่อง หมายถึง สถานที่ประกอบการเครื่องแต่งกายที่มีไว้ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์

โขน หมายถึง การเล่นอย่างหนึ่งคล้ายละครรำ มักเล่นเรื่องรามเกียรติ์ โดยผู้แสดงสวมหัวจำลองต่างๆที่เรียกว่า หัวโขน

ละคร หมายถึง การแสดงประเภทหนึ่ง ผู้แสดงเรียกว่าตัวละคร มีเวทีหรือสถานที่ที่ใช้ในการแสดง มีบทให้ตัวละครแสดงตามเนื้อเรื่อง โดยมีดนตรีประกอบมีลักษณะแตกต่างกันออกไปหลายชนิด

เครื่องโรง หมายถึง อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการแสดง

บทที่ 2

ประวัติคลังเครื่องแต่งกายโขนละคร

ความหมายของคำว่าคลังเครื่องแต่งกายโขนละคร

คลัง ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หมายถึง ที่เก็บรักษาและรับจ่ายเงิน เช่น แผนกคลัง, สถานที่เก็บรักษาสิ่งของจำนวนมากๆ เช่น คลังพัสดุฉะนั้นคลังเครื่องแต่งกายโขนละครหมายถึง สถานที่เก็บเครื่องแต่งกายของตัวโขนและตัวละคร

ตามคติเทวราชา ซึ่งมีอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์นั้น ฐานะของพระมหากษัตริย์เป็นปางอวตารของพระผู้เป็นเจ้า ดังที่ปรากฏในพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งการนี้พราหมณ์จะเป็นผู้สาธยายมนต์อัญเชิญพระเป็นเจ้า ให้มาสิงสถิตในองค์พระมหากษัตริย์ ในการทำพิธีนั้นพราหมณ์จะใช้คำพูดกับพระองค์เหมือนพูดกับพระศิวะหรือพระนารายณ์ ซึ่งจะน้อมถวายพระสังวาลธูรา พระแสงราชวุธและถวายพระบรมนามาภิไธย ซึ่งมีคำว่า “ทิพยเทพอวตาร” ทั้งหมดเหล่านี้ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่าองค์พระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นพระเจ้าไปแล้ว (อคิน รพีพัฒน์, 2521: 84)

เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ในพิธีกรรมก็มีความสอดคล้องกันคือเป็นแบบพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เพราะการที่ประชาชนมองว่าพระมหากษัตริย์ เป็นเหมือนสมมุติเทพที่จุติลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ ฉะนั้นพระองค์จึงทรงเครื่องแต่งกายไม่เหมือนประชาชนทั่วไป จึงได้คิดประดิษฐ์เครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับฐานะของเทพเครื่องแต่งกายของพระองค์จึงคู่วิจิตรตระการตา

การที่การละครและ โขนของไทยมีเครื่องแต่งกายที่ค่อนข้างคล้ายกับเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ก็เพราะว่าการละครและ โขนนั้นจะต้องแสดงในเขตพระราชฐาน แล้วจะต้องแสดงให้พระองค์ทอดพระเนตรในยามว่างจากงานราชการ บทละคร นักแสดง นักดนตรี พร้อมทั้งเครื่องแต่งกายก็ต้องดีและมีความพร้อม สวยงาม การที่จะทำให้ตัวละครมีความสวยงามและโดดเด่นมากในการแสดง ก็ต้องคิดประดิษฐ์เครื่องแต่งกายของตัวละครและตัวโขนให้เจริญหูเจริญตาแก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก จึงลอกเลียนแบบให้ได้เหมือนของจริงแต่ก็มีข้อยกเว้นในบางอย่างที่ห้ามทำเหมือนของจริง

เรื่องของอดีตนั้นเป็นเรื่องที่ยากแก่การหาพยานหลักฐานให้ครบถ้วนได้ ถ้ายังเป็นอดีตกาลอันยาวนาน ความยากลำบากก็ยิ่งจะเพิ่มมากขึ้น จินตนาการหรือมโนภาพจึงมีความจำเป็นสำหรับการเขียนเรื่องของอดีต และสำคัญอย่างยิ่งด้วย ในระดับชาวบ้านได้แสดงออกมาในงานมงคลและพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะในงานสังคมหรือพิธีกรรมทางศาสนาก็ตาม ในที่สุดมักจะลงเอยด้วยความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ แต่ลักษณะความสนุกสนานของคนไทยถ้าสังเกตดูให้ดี

ส่วนมากจะเป็นเรื่องของารแสดงออกหรือปลดปล่อยทางอารมณ์ความต้องการของธรรมชาติ เบื้องต้นของมนุษย์เท่านั้น แล้วส่วนในราชสำนักและในหมู่ข้าราชการความสนุกสนานก็มีอยู่ไม่น้อย แต่ก็มักจะถูกปิดกั้นจากราชฎรกรรมดาสามัญทั่วไป ศิลปะและการแสดงต่าง ๆ ก็มีกรพัฒนาขึ้นมาตามยุคสมัย อย่างเช่น ละคร โขน

โขน ถือว่าเป็นมหานาฏศิลป์หรือเป็นการแสดงชั้นสูง ที่เล่นสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมหลายแขนงเข้ามาผนวกกัน ซึ่งในอดีตโขนมีความสำคัญมากได้จัดให้เป็นเครื่องราชูปโภคส่วนพระองค์อย่างหนึ่ง โดยจะจัดแสดง เฉพาะงานหลวงเท่านั้น และยังถือว่าเป็นของต้องห้ามสำหรับเอกชน แล้วต่อมาการแสดงโขนก็ ได้รับการแพร่หลายมากขึ้น เพราะเห็นว่าการฝึกโขนมีส่วนช่วยในการฝึกการต่อสู้เพื่อการสงคราม

การฝึกโขนจึงมีกันเป็นอย่างมากในหมู่เจ้านาย และขุนนาง โขนยังเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นชาติ เป็นการแสดงที่มีเอกลักษณ์และวิวัฒนาการตาม แบบแผนอย่างเป็นมาตรฐาน แล้วมักจะแสดงในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น งานสมโภชงานเฉลิมฉลอง และงานศพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแสดงเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนได้ดู ได้ร่วมชมงานศิลปะ แขนงต่างๆ อันทรงคุณค่าควบคู่กันต่อไป

เมื่อมีการจัดการแสดงโขนขึ้นครั้งใด ก็จะมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ต่างๆ มารวมกันเพื่อ ประกอบให้งานนั้นสำเร็จ อาทิ ฝ่ายจัดการแสดง ฝ่ายนักแสดง ฝ่ายฝึกซ้อม ฝ่ายอาหาร ฝ่าย เสื้อผ้า ฝ่ายเวที ฝ่ายฉาก ฝ่ายแสงสี ฯลฯ ซึ่งฝ่ายต่างๆนี้จะรวมตัวกันเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จและสวยงามเป็นการตอบสนองผู้ชมได้อย่างเต็มที่และเต็มใจ

การละครของไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ก็มีแสดงในเขต พระราชฐานเท่านั้น เพราะสืบเนื่องมาจากการละครในสมัยโบราณ ถือว่าเป็นเครื่องราชูปโภค ของพระมหากษัตริย์อย่างหนึ่งด้วย ฉะนั้นการละครในสมัยโบราณจึงมีน้อยเรื่องมาก จึงมีบทของ ละคร เครื่องแต่งกายก็น้อยมาก จากหลักฐานที่พบได้ สาเหตุประการแรกอาจเกิดจากการที่คน โบราณเรานั้นไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นหลักฐานเอาไว้ จึงยากมากในการพิสูจน์ ประการที่สอง โอกาสในการแสดงก็มีน้อยจะแสดงได้จริงๆ ในสมัยนี้ก็ยากมาก จะมีศึกสงครามอยู่ตลอดเวลา เมื่อ ว่างจากศึกสงครามแล้วจึงได้เสด็จมาทอดพระเนตร ตามหลักฐานที่พบก็ทราบว่าการแสดงละคร นั้นจะมีผู้แสดงเพียงแค่ 3 ตัวเท่านั้น ซึ่งในการนี้การใช้เครื่องแต่งกายของตัวละครก็มีน้อย ไม่ ลื่นเปลือยอะไรมา ไม่หุรหุรามากนัก การจัดเก็บ การดูแล การผลิต จึงไม่เป็นปัญหาให้กับคณะละคร ในสมัยโบราณ

แต่ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการจรรูปแบบการปกครองทุกๆ ด้านการละครและโขนของ ไทยก็ได้มีการพัฒนาไปด้วย ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งตำแหน่งผู้ดูแลตามตำแหน่ง ยศหน้าที่ที่

แตกต่างกันออกไป เมื่อมีการจัดระบบเกิดขึ้นก็มีการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ ของบุคคลนั้น

ในสมัย พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นสภาพสังคมไทยมีผลกระทบต่อวงการนาฏศิลป์ไทยเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดคณะราษฎรขึ้น การสนับสนุน คูแหรหรือให้การสนับสนุน นาฏศิลป์ไทยก็น้อยลงในบางช่วงเวลาหนึ่งก็ยุบลงอย่างไม่มีการกลับมาในบางอย่างที่เคยประพุดติ ปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน

จากหลักฐานรูปภาพตัวละครในสมัยโบราณ สันนิษฐานว่าน่าจะมียูไม่ก็ชุด ถ้าดูจากห้อยหน้า ห้อยข้าง ตัวเสื้อ จะไม่ว่าตัวละครพระจะแสดงเป็นตัวเอกเรื่องใด ก็จะใส่สำหรับเดี่ยว คิดว่าน่าจะมียูไม่ก็สำหรับหรือว่าเป็นของส่วนตัวก็ว่าได้ หรือว่ามีแต่ก็กำหนด และในการจัดชุดเครื่องแต่งกายของตัวละครในสมัยนั้น

พระคลัง คือหน่วยงานที่คอยดูแล จัดเก็บ จ่าย รักษา เครื่องทรง เครื่องแต่งกายของพระมหากษัตริย์และละคร โขนในสมัยโบราณ น่าจะสืบเนื่องมาจากว่าเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์กับเครื่องแต่งกายโขนละครมีความคล้ายคลึงกันและยังเป็นการแสดงของหลวง ฉะนั้นจึงต้องมีการจัดเก็บ ดูแล รักษา จ่ายให้กับนักแสดงเมื่อมีการแสดงและยังคอยผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในการแสดงอีกด้วย

คลังเครื่องแต่งกายโขน ละคร ในอดีต

ในสมัยก่อนนั้นละครคณะหนึ่งจะมีตัวละครเพียงแค่ 3 ตัวเท่านั้น การที่จะมีผู้ดูแลและจัดเก็บจึงไม่มีความจำเป็นในหน้าที่นี้ ในสมัยก่อนจึงไม่มีหลักฐานบ่งบอกผู้รับผิดชอบทางด้านนี้ไว้ เมื่อการละครและโขนของไทยเราได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ในแต่ละคณะละครจะมีผู้แสดงมากขึ้น ผู้เป็นเจ้าของคณะละครจึงต้องหาผู้ดูแลในส่วนนี้ เป็นการแบ่งภาระหน้าที่ของเจ้าของคณะละครอีกทางหนึ่ง คณะละครของหลวงก็จะมีผู้รับผิดชอบตามสายงานต่าง ซึ่งจะมีการเรียกตำแหน่งที่แตกต่างกันไปตามสมัย เริ่มแรกที่มีการแบ่งหน้าที่ที่รับผิดชอบผู้ที่คอยดูแลเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์และเครื่องแต่งกายของโขนและละครเรียกว่า หุ้มแพร ซึ่งในสมัยนั้นมีตำแหน่งและยศคือ

หลวงบริหารจิตรลดา	หัวหน้าหุ้มแพร
ขุนประสาธนนทวิท	รองหุ้มแพร
ขุนพิณดินนทศักดิ์	มหาดเล็กสำรอง
ขุนพิทักษ์สิทธิ์	มหาดเล็กสำรอง

(หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 ว 6/6)

รายนามข้างต้นนี้เป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแล จัดเก็บ บำรุง รักษา เครื่องราชูปโภคต่างๆซึ่งรวมไปถึงเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์และเครื่องแต่งกายของโขนและละครด้วย ตำแหน่งนี้จะมีกรเปลี่ยนไปตามวาระราชการ แผนกหุ้มแพรนั้นจะขึ้นอยู่กับกระทรวงวังโดยกรมมหาดเล็กเป็นผู้ควบคุม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้รักษาพัสดุเครื่องแต่งกายโขนละครคือ หมื่นพากย์ฉันทวัจน์ ซึ่งท่านมีหน้าที่เป็นครูฝึกสอนพากย์และเจรจาด้วย หมื่นพากย์ฉันทวัจน์ นามเดิมชื่อ เปียก อุทยานงามเกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2443 ที่ตำบลบ้านหาดทราย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายอยู่ กับนางเป่า อุทยานงาม เสียชีวิตเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494(ชนิต อยู่โพธิ์,2495: จ-ช) อาจกล่าวได้ว่า ท่านเป็นเพียงผู้เดียวที่ได้ทำหน้าที่ ดูแล รักษา จัดเก็บ จำเครื่องแต่งกายโขนละครในสมัยนั้นและคงจะเป็นเพียงผู้เดียวที่มีการจดบันทึกหน้าที่ในสมัยนั้น บุตรหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ได้จดจำคำบอกเล่าของท่านเอาไว้ แล้วนำออกเผยแพร่จึงเป็นหลักฐานสำคัญในเรื่องของพระคลังเครื่องแต่งกาย นอกนั้นก็เพียงแค่นามที่ปรากฏในหลักฐานต่างๆ

ในอดีตเมื่อมีพระราชอนุญาตให้เจ้านายต่างๆมีคณะละครได้ภายในบ้านจึงมีคณะละครภายนอกวังเกิดขึ้นมาเช่นคณะเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง(เพ็ง เพ็ญกุล) คณะละครเจ้าคุณพระประยูรวงศ์(เจ้าจอมมารดาแพในรัชกาลที่ 5) คณะละครวังสวนกุหลาบและกรมมหรสพ ฉะนั้นเครื่องแต่งกายของแต่ละคณะต่างๆมีความแตกต่างกันออกไป เป็นเอกลักษณ์จุดเด่นเพื่อการแข่งขันกัน จึงเป็นผลดีที่ได้มีเครื่องแต่งกายที่ทันสมัยและยังคงแบบแผนเดิมไว้ ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบของเครื่องแต่งกายโขนละครในปัจจุบันได้ดี

คลังเครื่องแต่งกายโขน ละคร ในปัจจุบัน

เมื่อกรมมหรสพถูกยุบลงเพราะสืบเนื่องจากเกิดปัญหาต่างๆมากมายจึงได้มีการขยายหน่วยงานเป็นลำดับตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ดังที่ นางพัชราวรรณ ทับเกตุ (ประวัติความเป็นมาของกองการสังคีต,2543:34 - 50) ได้วิจัยไว้ ดังนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. 2454 พระองค์ทรงจัดตั้งเป็นกรมศิลปากร โดยรวมเอากรมโยธาธิการและกรมพิพิธภัณฑ์เข้าด้วยกัน พอมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2469 ทรงยุบกรมให้เล็กลงเพื่อตัดทอนเศรษฐกิจของชาติจึงตั้งให้เป็น แผนกศิลปากร ขึ้นใหม่แต่ในยุคต้นนั้นกรมมหรสพก็ถูกยุบตัวลงด้วย ส่วนเครื่องแต่งกายโขนละคร และอื่นๆ กรมมหรสพได้มอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในปลาย พ.ศ. นี้กรมมหรสพก็ถูกตั้งขึ้นใหม่แล้วใช้ชื่อว่า กองมหรสพ ต่อมาในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่จึงตั้ง กรมศิลปากร ขึ้นเป็นครั้งที่ 2 แล้วปรับระบบราชการเสียใหม่

ในปี พ.ศ. 2476 ได้ตั้ง แผนกละครและสังคีต ขึ้นเป็นจุดเริ่มต้นของ กองการสังคีต ซึ่งในหนังสือ วารสารกรมศิลปากร กล่าวว่า “กองการสังคีตเดิมเป็นแผนกหนึ่งในกองศิลปวิทยาการ โดยมีพระ พินิจวรรณสาร(แสง สาลิตุล)เป็นหัวหน้ากอง ทำหน้าที่ค้นคว้าและทำนุบำรุงความรู้ในศิลปะทาง ละครและสังคีต”(พัชรารวณ.2534 :41)และต่อมาเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 กรม ศิลปากรได้จัดตั้ง โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ทำการสอนวิชาสามัญและศิลปะพร้อมทั้ง ดำเนินการแสดงนาฏศิลป์ด้วย แล้วรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการได้ตั้ง โรงเรียนศิลปากร – แผนกนาฏดุริยางค์ ขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2478

ในปี พ.ศ. 2485 ได้มีการเปลี่ยน แผนกนาฏดุริยางค์ มาเป็น กองการสังคีต โดยเอา แผนกนาฏดุริยางค์ มารวมด้วย พอมาในปี พ.ศ. 2488 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 อาคารได้ถูก ระเบิดเสียหาย กรมศิลปากร จึงได้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่เป็น โรงเรียนนาฏศิลป์ จนได้รับการยกฐานะ เป็น วิทยาลัยนาฏศิลป์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2485 จนถึงปีพ.ศ. 2537 โรงเรียนนาฏศิลป์ มาขึ้นกับกอง การสังคีตแล้วยุบโรงเรียนศิลปากรแล้วใช้ชื่อใหม่ว่า แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์ กองการสังคีต แล้วในปี พ.ศ. 2504 กรมศิลปากรจึงได้จัดตั้ง กองศิลปศึกษา ขึ้น แล้วจัดโรงเรียนนาฏศิลป์เข้ามา รวมด้วยกันโดยแยกเป็นฝ่ายผู้สอนและผู้เรียน

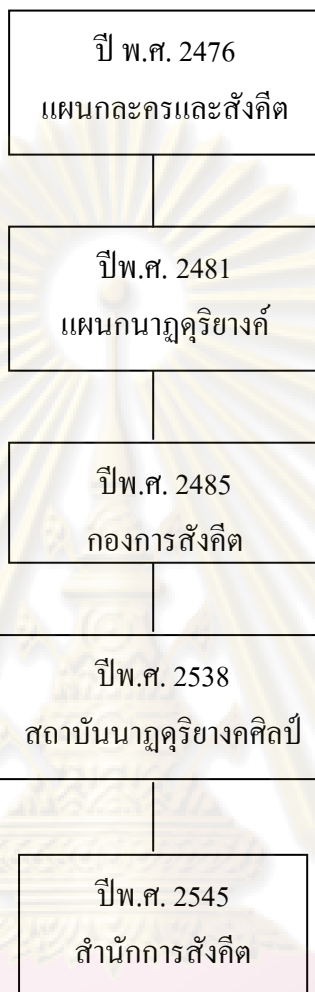
พ.ศ. 2538 ได้เปลี่ยนจาก กองการสังคีต มาเป็น สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ เพื่อแบ่ง สายงานออกเป็นฝ่าย เป็นส่วนและเป็นกลุ่ม เพื่อพัฒนา ปรับปรุงงานให้เป็นระบบมีความ เหมาะสมชัดเจนในสภาพของงาน พร้อมทั้งการปฏิบัติราชการได้คล่องตัวและมีประสิทธิภาพมาก ยิ่งขึ้น ฉะนั้นแผนกนาฏศิลป์ ฝ่ายศิลปะการแสดง กองการสังคีต เปลี่ยนเป็นกลุ่มนาฏศิลป์ ส่วน การแสดงนั้นสถาบันนาฏดุริยางค์เป็นผู้รับผิดชอบ

พ.ศ. 2545 กรมศิลปากรได้ปรับปรุง โครงสร้าง ระบบ การทำงานใหม่ แล้วจึง เปลี่ยนชื่อจากสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ เป็นสำนักการสังคีต จนถึงปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิวิวัฒนาการของกองสังกัด

ส่วนงานเครื่องแต่งกายนั้น จะอยู่ภายใต้ความดูแลของฝ่ายศิลปะการแสดง โดยมีหน้าที่ในการจัดและออกแบบเครื่องแต่งกาย ทรงผม และอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการแสดง ฉะนั้นเครื่องแต่งกายโขนละครทุกตัว เครื่องประดับ อุปกรณ์ต่างๆที่จะนำมาใช้ในการแสดงก็ต้องเตรียมและผลิตให้สวยงาม ประณีต ละเอียด และให้เหมาะสมกับนักแสดง จึงจะต้องศึกษาวิธีการ รูปแบบมาจากของเก่าที่เก็บรักษาไว้ แล้วให้ผู้รับผิดชอบทางด้านนี้จัดเก็บ รักษา ดูแล บำรุง เบิกจ่ายให้กับนักแสดงเมื่อมีงานแสดงทุกครั้ง ในบรรดานักแสดงก็จะใช้คำเรียกสถานที่นั้นว่า “ห้องเครื่อง” ถ้าพูดถึงห้องเครื่องทุกคนก็จะรู้จักคือเป็นสถานที่ที่จัดเก็บ ดูแลรักษา บำรุง เบิกจ่าย เครื่องแต่งกาย โขน ละคร ในกรมศิลปากร ผู้รับผิดชอบทางด้านนี้นั้นก็จะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1. ช่างปัก จะมีหน้าที่ผลิตเครื่องแต่งกายที่เป็นส่วนของเครื่องปักทั้งหมด เช่นเสื้อ สนับเพลา อินทรธนู กนกแขน กรองคอ ห้อยหน้า ห้อยข้าง และอุปกรณ์ต่างๆที่ต้องใช้ กระบวนการปักเป็นส่วนใหญ่

2. ช่างจัด จะมีหน้าที่ในการจัดเครื่องแต่งกายของตัวละครที่จะแสดงในงานนั้นให้ ครบและถูกต้อง ตามสี ตามลักษณะต่างๆของตัวละครพร้อมทั้งอุปกรณ์ที่จะใช้ในการแสดงอีกด้วย เมื่อนักแสดงมาเบิกไปให้ช่างแต่งกายแต่งกายให้

3. ช่างแต่งกาย ก็จะมีหน้าที่คอยแต่งกายให้กับนักแสดงที่จะออกไปแสดงโดย จะต้องเรียนรู้วิธีการแต่ง วิธีการเย็บผ้า วิธีการสวมใส่อะไรมาก่อน หลัง ต้องรู้และเข้าใจตาม แบบราชประเพณีแต่เดิมมา

4. ช่างเก็บ จะต้องรอบคอบตรวจอย่างละเอียดเพื่อความถูกต้องและครบตามที่เบิก เมื่อนักแสดงนำเครื่องแต่งกายมาคืน

5. ช่างซ่อม จะมีหน้าที่ตรวจความเรียบร้อยของเครื่องแต่งกายทุกชิ้นให้อยู่ในสภาพ ที่จะนำไปใช้งานได้ต่อไป แต่ถ้ามีส่วนใดชำรุดก็ต้องซ่อมแซมเสีย

6. ช่างผลิต จะผลิตเครื่องประดับ สิริษะ อาวุธ อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการแสดงให้ คงอยู่เพื่อใช้งานได้ตลอดเวลาและใหม่อยู่เสมอ เพื่อความสวยงามในการแสดงทุกครั้ง

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบโดยหัวหน้างานคือหัวหน้าแผนก เครื่องแต่งกายในส่วนของโรงเรียนนั้น แรกๆก็ยังช่วยเหลือกันดูแลแต่พอมาตั้งเป็นกรมศิลปากรจึง มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ แต่เนื่องจากว่ากาลเวลาที่นานมาไม่ทราบว่าผู้รับผิดชอบในสมัยนั้นคือ ใคร แต่ก็พอจะได้หลักฐานในปัจจุบันได้ว่ามีครูผู้ที่มีความชำนาญทางด้านเครื่องแต่งกายเป็นผู้ดูแล จนมาถึงในปัจจุบันนี้ คือ นางธัญวดี ไกรคง ส่วนทางด้านฝ่ายกองการสังคีตก็จะมีแผนกเครื่อง แต่งกายเหมือนกัน ผู้ที่รับผิดชอบทางด้านนี้จะมีการผลัดเปลี่ยนกันไปตามวาระราชการ โดยมีการ สอบคัดเลือกกันด้วย ฉะนั้นผู้ที่จะมาทำหน้าที่ตรงนี้ได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถของเครื่องแต่งกายทั้งโขนและละคร ในปัจจุบันนี้ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเครื่องแต่ง กายโขนและละคร คือ นางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา หัวหน้างานฝ่ายพัฒนารักษ์และ เครื่องโขน กลุ่มจัดการแสดง สำนักกองการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ตามคำสั่ง แต่งตั้งบุคลากรสำนักการสังคีตและคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการ คณะทำงานในการจัดการแสดง มหรสพสมโภช งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ กล่าวถึง “เครื่องแต่งกายโขนละครในอดีตกับปัจจุบัน มีความ แตกต่างกันมากทั้ง ลวดลาย ฝีมือ ราคา วัสดุที่นำมาใช้ ในสมัยก่อนการปักจะใช้ความประณีต มาก ละเอียดลออ แต่เมื่อเวลาและการใช้งานมีมากและไม่เพียงพอจึงต้องผลิตให้ทันใช้จึงไม่ค่อย สวยงามเท่าไรนักถ้าเทียบกับของโบราณ แต่เพราะเครื่องแต่งกายโขนละครของเรานั้นใช้วัสดุที่เงา

งาม สะท้อนแสง จึงมีความพิเศษที่จะช่วยให้เครื่องแต่งกายโขนละครสวยงามมากยิ่งขึ้น การดูแลจัดเก็บเครื่องแต่งกายโขนละครจะดูแลกันอย่างหวงแหน มีวิธีการเก็บที่ดี ละเอียด เพราะความมีคุณค่ามาก แต่พอมาในปัจจุบัน เขาชนรุ่นหลังไม่เน้นคุณค่าในสิ่งเหล่านี้มากเท่าไรหรอก จึงเห็นได้ว่าเครื่องแต่งกายโขนใช้งานได้ไม่กี่ครั้งก็ชำรุดเสียหาย การจัดเก็บของหน้าที่กองการสังคีตจะดูแลตามหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละฝ่าย เช่น ผู้มีหน้าที่จัดและเก็บจะคอยนำเครื่องแต่งกายออกมาจัดเมื่อมีงานแสดง และจะคอยเก็บเข้าตู้หรือชั้นตามฝ่าย ตามขนาด ตามสี ฝ่ายดูแลและผลิตก็จะคอยตรวจตราอยู่เสมอว่าเครื่องแต่งกายชนิดใดชำรุดหรือเก่ามากพอที่จะเปลี่ยนหรือผลิตขึ้นมาหรือนำเก็บเข้ากองวัสดุชำรุดบ้างก็จะทำหน้าทีนั้น ส่วนฝ่ายแต่งกายนั้นจะคอยแต่งกายให้นักแสดง และยังคงคอยช่วยตรวจตราเครื่องแต่งกายโขนละครให้กับหัวหน้าฝ่ายด้วยว่า เครื่องแต่งกายโขนละครชิ้นใดควรที่จะมีการบำรุงรักษาหรือผลิตขึ้นมาใหม่ เพื่อทดแทนก็จะช่วยอีกทางหนึ่ง

การแบ่งหน้าที่แผนกเครื่องแต่งกายจะมีหน้าที่ดูความสามารถหรือจุดเด่นของแต่ละบุคคลแล้วจึงแบ่งงานให้ทำแต่ถ้าคนไหนต้องการย้ายมาช่วยงานทางด้านอื่นบ้างก็จะดูความสามารถแล้วจึงเปลี่ยนตำแหน่งให้

การจัดเก็บเครื่องแต่งกายของแผนกเครื่องแต่งกายซึ่งนางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นผู้ดูแลและแบ่งบริเวณหรือสถานที่จัดเก็บเป็นตู้ ๆ โดยจะใส่เครื่องแต่งกายเป็นประเภทการใช้สอยซึ่งจะสะดวกในการจัดและเก็บ เพื่อความสะดวกในการค้นหา เพื่อความสะดวกตาและสวยงามเมื่อมีผู้มาชม หรือเพื่อความเป็นระเบียบและเป็นระบบของหน่วยงานต่าง ๆ

ในปัจจุบันมีการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐ ให้ประชาชนร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติไว้ ทางหน่วยงานต่างๆจึงนิยมจัดการแสดง เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติไว้ ซึ่งในอดีตนั้นทางกรมศิลปากรอันเป็นหน่วยงานของทางราชการมิได้อนุญาตให้เช่าเครื่องแต่งกายต่าง ๆ ศิลปินของกรมศิลปากรได้ถูกว่าจ้างให้ไปแสดง จึงต้องหาเครื่องแต่งกายเอง ฉะนั้นภาคเอกชนจึงได้จัดสร้างเครื่องแต่งกายขึ้น แล้วให้บริการศิลปินต่าง ๆ จึงได้มารับบริการ จึงเกิดเป็นบ้านเครื่องแต่งกายมากขึ้นจนถึงปัจจุบันอันมีมากมาย ทั่วกรุงเทพมหานคร และตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ รวมถึงต่างประเทศอีกด้วย

เครื่องแต่งกายโขนละครแบ่งเป็นประเภทต่างๆได้ดังนี้

1. พัสตราภรณ์ ประกอบไปด้วย

1.1 เสื้อตัวพระ มีทั้งแบบเสื้อแขนยาวติดขนู และแบบเสื้อแขนสั้นติดกนกปลายแขน

1.2 ผ้าห่มตัวนาง มีทั้งแบบผ้าห่มนางสองชายและแบบผ้าห่มนางผืนใหญ่

1.3 สนับเพลลา มีเชิงแบบปลายตรงกับแบบเชิงแบบปลายงอน

1.4 รัตสะเอว ห้อยหน้า ห้อยข้าง ห้อยหลัง(ปิดกันยักษ์กับลิง)

- 1.5 อินทรธนู จะใช้กับเสื้อแขนยาว
- 1.6 กนกแขน จะใช้กับเสื้อแขนสั้น
- 1.7 รัตอก เป็นเกราะใช้กับตัวทศกัณฐ์
- 1.8 กรองคอ นวมนาง
- 1.9 ผ้าถุง ในสมัยโบราณใช้ผ้าหลายชนิดแต่ในปัจจุบันใช้ผ้ายกอย่างเดียว
2. ถนิมพิมพากรณ์(เครื่องประดับ)มีดังนี้
  - 2.1 กำไลข้อเท้า
  - 2.2 กำไลข้อมือ (กำไลแฉง)
  - 2.3 ปะวะหล่ำ
  - 2.4 ลูกไม้ปลายมือ
  - 2.5 แหวนรอบ
  - 2.6 หัวเข็มขัด สายเข็มขัด
  - 2.7 สั้งวาล
  - 2.8 ทับทรวง
  - 2.9 ตะอิ่ง
  - 2.10 จี๋นาง
3. ศิราภรณ์ (เครื่องประดับศีรษะ) มีทั้งแบบคลุมศีรษะเปิดหน้าและแบบคลุมศีรษะปิดหน้า
  - 3.1 แบบคลุมศีรษะแบบเปิดหน้า
    - 3.1.1 ชฎา
    - 3.1.2 มงกุฎ
    - 3.1.3 เกี้ยวยอด
    - 3.1.4 มงกุฎกษัตริย์
    - 3.1.5 ปิ่นจุเหรีจ
    - 3.1.6 เทริดชาติรี
    - 3.1.7 เทริดนาง
    - 3.1.8 กระบังหน้า
    - 3.1.9 หูกระต่าย
  - 3.2 แบบคลุมศีรษะปิดหน้า
    - 3.2.1 เสียรเทพเจ้า
    - 3.2.2 ศิระพระ ศิระนาง ศิระกุมาร

3.2.3 ศีรษะฝ้ายยักษ์

3.2.4 ศีรษะฝ้ายวานร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่างๆ เพื่อสืบประวัติ ความ เป็นมา แล้วทำความเข้าใจ ในการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โดยศึกษาข้อเท็จจริง อาทิ

- 3.1 การศึกษาเอกสาร
- 3.2 การสัมภาษณ์
- 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ตารางที่ 1 ตารางแสดงขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

เริ่ม	2551									2552		
	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค
1. ขั้นเตรียมการ	↔											
2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล	↔											
3. ขั้นตรวจสอบข้อมูล			↔									
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล						↔						
5. ขั้นเรียบเรียงและเสนอ ผลการวิจัยให้อาจารย์ ที่ปรึกษา									↔			
6. ขั้นจัดพิมพ์ผลการวิจัย											↔	

3.1 ข้อมูลเอกสาร ตำราต่างๆ

ผู้วิจัยได้ค้นคว้า เก็บข้อมูลจากเอกสาร งานต่างๆที่เกี่ยวข้องจาก หอสมุด ห้องสมุด หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กองการสังคีต พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ คำสั่งประกาศ รายงาน และตำราต่าง ได้แก่

- หอสมุดดำรงราชานุภาพ
- หนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
- ประกาศแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหน่วยงานทางด้านเครื่องแต่งกาย
- คำสั่งปฏิบัติงานของผู้รับผิดชอบฝ่ายเครื่องแต่งกาย

- รายงานวิทยานิพนธ์ต่างๆ
- ตำราเครื่องแต่งกายโขนละคร กรมศิลปากร
- ตำราวิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์

3.1.1 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องแต่งกาย

บาทหลวง เดอ ชัวซี (2550 : 16) ในหนังสือจดหมายเหตุรายวันซึ่งแปลโดยสันติ ท. โกมลบุตร แปลว่า การที่ผู้คนหรือประชาชนจะเลือกซื้อผ้าดีๆที่จะมาตัดเย็บได้นั้น จะต้องไปหาซื้อที่ตลาดน้อย (Talat - Noi) ที่จะมีการซื้อขายผ้าชนิดต่างๆมากมาย ผู้คนก็จะไปซื้อหาที่นั่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็น่าจะเป็นหลักฐานได้ว่า การที่หาผ้ามาทำเครื่องแต่งกายของโขนและละคร และอุปกรณ์ต่างๆน่าจะมาหาซื้อได้จากแหล่งนี้มากกว่า

Carl Bock ได้เขียน Temples and Elephants ซึ่งแปลโดย เสฐียร พันธรั้งเกี่ยวกับอัมพรทิษระ ในหนังสือ สยามฯ. ในความทรงจำ ว่า การแต่งกายของผู้คนในสมัยอดีตนั้น จะมีผ้าห่มอยู่ 2 ชิ้นเท่านั้น คือ ผ้าถุงกับผ้าห่ม ซึ่งผ้าถุงจะเป็นผ้าผืนยาวๆทั้งชายและหญิง จะนุ่งด้วยวิธีการรวมชายทั้ง 2 ม้วนไปเห็นใบไม้ข้างหลังกับขอบผ้าที่เอว ส่วนผ้าห่มหญิงจะนำไปพันรอบอกไว้หรือปล่อยชายให้ห้อยลงหรือพาดบ่าไปไว้ข้างหลังก็ได้ ลักษณะการนุ่งห่มเหล่านี้ละครจึงเอาไปใช้ในการแสดงสืบเนื่องมาจากในสมัยอดีตยังไม่มีการคิดประดิษฐ์เครื่องแต่งกายที่ดีและสวยงามเท่าปัจจุบัน และยังเป็นการป้องกันการถูกขโมย เพราะในสมัยอดีตละครบางคณะมีการย้ายสถานที่แสดง ที่เรียกกันว่า ละครเร่ ส่วนละครวิกก็ยังไม่มีการพัฒนารูปแบบเครื่องแต่งกายมากเท่าไรนัก

อकिन รพีพัฒน์ (2521 : 84) กล่าวไว้ในหนังสือสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 ถึง 2416 ว่า กษัตริย์เป็นพระเป็นเจ้าอวตารลงมาเกิดตามความเชื่อและอิทธิพลจากลัทธิพราหมณ์ ซึ่งกษัตริย์นั้นได้หลุดพ้นจากความเป็นคนธรรมดา ฉะนั้น คำพูด เครื่องแต่งกายของกษัตริย์จึงต้องเปรียบเหมือนองค์เทพ เครื่องทรงต่างๆจึงต้องแตกต่าง สูงส่ง สมควรแก่การเป็นเทพเจ้า และจะต้องเกิดความตระการตา วิจิตรบรรจงแก่ผู้พบเห็น ตัวละครจึงได้ลอกเลียนแบบในส่วนต่างๆของเครื่องแต่งกายของกษัตริย์มาใช้ในตัวละครนั้นๆ

สันติ เล็กสุขุม (2549 : 107) ได้กล่าวถึงงานปูนปั้นหน้าบันทางทิศเหนือของปราสาทวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ตอนमारผจญ จะเห็นการนุ่งผ้าห้ายกริ้วแบบโจงกระเบนสั้น แล้วมีเชือกคาดไว้ที่อก น่าจะเป็นต้นแบบของการนุ่งผ้าของโขนได้ เฉพาะของตัวอภัยกับลิงที่ไม่มีชายผ้าห้อยลงมาด้านหลังนั่นเอง ส่วนภาพเทวดาผู้รักษาทวารบาล บนบานประตูอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จ. เพชรบุรี จะเห็นว่ามีการนุ่งผ้ายาว ชายผ้ามีการทอดที่ไหวสะบัดดูอ่อนหวานขึ้น ซึ่งน่าจะมีการพัฒนาเครื่องแต่งกายขึ้นในปลายอยุธยาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

บุญเลิศ พรหมมงคล (2549) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้ผ้าต่างๆของคนไทยในสมัยต่างๆ ในการใช้ผ้าต่างชนิดกันนุ่งห่มตามภูมิภาคและตามความถนัดในการผลิต ผ้าที่ผลิตจะมีหลายรูปแบบแล้วแต่ว่าจะไปใช้ในลักษณะแบบไหน

ธนิต อยู่โพธิ์ (2534 : 12) กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนา (2) โขน ว่ามีการพระราชพิธีอินทราภิเษก ตั้งเขาพระสุเมรุสูง 5 วา กลางสนาม มีพญานาคราชขนาด 7 ศีรษะ ดำรวจเล็ก (แต่่ง) เป็นรูปอสูร 100 มหาดเล็ก (แต่่ง) เป็นเทพดา 100 (และแต่่ง) เป็นพาลี สุกรีพ มหาชมพ และบริวารพญาวานร (รวม) 103 ชัคนาคคึกค้ำบรรพ์ อสูรชักหัว เทพดาชักหาง พานรอกู่ปลายหาง “แสดงว่าเครื่องแต่งกายของโขนมาจาก การเล่นชัคนาคคึกค้ำบรรพ์ทางหนึ่งด้วย”

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2507 : 22) กล่าวไว้ในตำนานละครอิเหนา ว่า ในละครโรงหนึ่งก็เห็นจะแต่งแต่คนเดียว เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าตัวยืนเครื่อง ความบ่งบอกว่าละครตัวอื่นไม่ได้แต่งเครื่องหรือถ้ามีแต่งเครื่องเป็นหลายอย่างก็คงเรียกให้ต่างกันว่า ยืนเครื่องพระและยืนเครื่องนาง จะหาเรียกว่ายืนเครื่องเท่านั้นไม่ ก็แสดงว่า การแต่งกายแบบยืนเครื่องของตัวละครก็มีขึ้นในสมัยนี้แล้ว

ภาพจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จะแสดงให้เห็นว่า ตัวละครทั้ง 3 ตัว คือ ยักษ์สหัสเดชะ ยักษ์ปากขบปลายยอดคนก และตัวเจ้าเงาะ จะใช้ห้อยหน้าห้อยข้างเป็นลายรูปราหูอมจันทร์ สำหรับเดียวกัน น่าจะสรุปได้ว่าเครื่องแต่งกายในยุคนั้นมีไม่มาก หรือว่าสำหรับนี้ในละครเจ้าพระยามหิทรศักดิ์ธำรงยังใหม่อยู่จึงได้นำมาใช้บ่อยและใช้ซ้ำกัน

3.1.2 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องประดับศีรษะ

สันติ เล็กสุขุม (2549 : 104) กล่าวไว้ในศิลปะสุโขทัยว่า มงกุฏของรูปเทวดาปูนปั้น รูปนูนสูง ที่ระนาบของมณฑปวัดตระพังทองกลาง ทางทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัย แสดงรำลึกถึงทางวิวัฒนาการของกระบังหน้าจากเทวดามาใช้กับตัวละครในการแสดงนาฏศิลป์ไทยในปัจจุบัน

ดินเผารูปเศียรเทวดาทรงศิราภรณ์รูปใบไม้เรียงเป็นแถวมีกระบังหน้าคาดทับ ลักษณะคล้ายเทริดแบบหนึ่งในศิลปะอินเดียแบบปาละ ก็แสดงให้เห็นว่า รูปปั้นต่างๆตามสถาน โบราณที่ค้นพบได้นั้น ก็นับเป็นหลักฐานสำคัญในการค้นคว้าได้เป็นอย่างดี

เครื่องประดับมากมายหลากหลายรูปแบบ เช่น มงกุฏ กรองศอ สี่งวาล ภูษา เป็นต้น คงจำลองหรือดัดแปลงมาจากเครื่องทรงในราชสำนักสมัยนั้น รูปแบบของเครื่องทรงเหล่านี้ น่าจะเกี่ยวข้องกับศิลปะที่อยู่ในสมัยสุโขทัย พม่าและจีนอีกด้วย

เพชร ตุมกระวิล (2548) วิจัยไว้ในความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทยกับพม่า ซึ่งแปลโดย ภูมิวัต เรืองเดช ว่า มงกุฏนางเอก (ตัวละครสตรี) มงกุฏนางโรง (ตัวละครพระเอก) ที่ประดิษฐ์

ขึ้นจากทองบริสุทธิ์ มีอัญมณีเพชร ประดับตกแต่งลวดลายอย่างงดงาม ละเอียด ประณีต ทุกวันนี้ตั้งแสดงอยู่ในพระวิหารวัดพระแก้วมรกต กรุงเทพมหานคร ก็แสดงว่าในสมัยโบราณนั้น เครื่องประดับของตัวละครก็จะทำมาจากทองและอัญมณีที่แท้และมีราคามาก อาจจะเป็นเครื่องแสดงได้ว่า การละครของไทยเรานั้น มิได้ลอกเลียนแบบเครื่องทรงขององค์พระมหากษัตริย์ของไทยเราไม่ จึงมีกลิ่นที่จะทำเหมือนจริงของต้นแบบแล้วยังใช้ของปลอมแทน

สันติ เล็กสุขุม (2542 : 148) กล่าวถึงพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ปางมารวิชัย ปูนปั้นปิดทองในอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ทรงเครื่องประดับศิระที่คล้ายเทริด กรองศอ สังวาล พาหุรัด ข้อมือ ข้อเท้า เต็มเครื่อง แสดงว่าน่าจะจำลองมาจากเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ เพราะอาจถือว่าพระพุทธรูปเจ้าก็อยู่ในฐานะเบื้องสูงหรือองค์อวตารก็เป็นได้ในความเชื่อของคนในสมัยนั้นๆ

3.1.3 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องประดับ

สันติ เล็กสุขุม (2549 : 104) กล่าวไว้ในเมืองโบราณศิลปะสุโขทัยว่า กรองศอขึ้นส่วนเทวรูปปูนปั้นของวัดพระพายหลวง มีอยู่หลายแบบ จะมีลักษณะเป็นแถบเล็กๆ โกงตามรูปศอ บางชิ้นมีลายคล้องศอห้อยต่อลงมาที่อุทร แล้ววิวัฒนาการ เช่น รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหมือนภาพหน้าหรือรูปประจำภาพ ดอกสี่กลีบ ซึ่งก็จะตรงกับทับทรวงของตัวละครฝ่ายพระนั่นเอง

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2507 : 7) กล่าวไว้ในหนังสือ ดำเนินละครอิเหนา ว่า “นุ่งสนับเพลาเชิงกรอมถึงข้อเท้า นุ่งผ้าหัยครั้งจับโจงไว้หางหงส์ สวมเครื่องอาภรณ์กับตัวเปล่าไม่ใส่เสื้อ และศิระสวมเทริด” ก็แสดงว่าตัวละครในยุคนั้นตัวละครก็จะไม่สวมเสื้อ แต่มีเครื่องประดับทับไว้เหมือนภาพเทวดา ที่จำหลักไว้บนบานซุ้มประตูพระเจดีย์ วัดพระศรีสรรเพชญ์

3.1.4 เอกสารหรืองานวิจัยทางด้านเครื่องโรง

คำรณ สุนทรานนท์ และ รจนา สุนทรานนท์ (2551 : 46) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบทอดโขน (ผู้หญิง) ได้แก่ เขาวชน ว่า “การแสดงโขนทุกครั้งต้องเตรียมเครื่องโรงให้ครบ และถูกต้อง เช่น เครื่องตัว เตียง ราชรถ ม้า อาวุธและกลด เป็นต้น” สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญมากในการแสดงโขนทุกครั้ง

3.2 บทสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทย เจ้าของคณะละคร ทั้งประกอบกิจการบ้านเครื่องแต่งกายโขน ละคร และผู้ที่เลิกกิจการไปแล้วแต่มีชื่อเสียงในสมัยหนึ่ง ศิลปิน หน่วยงานต่างๆ ดังรายนามต่อไปนี้

นางสุวรรณณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (สาขาละครพระ) พ.ศ.2533 ได้กล่าวว่า “เครื่องแต่งกายโขนละครในสมัยก่อนนั้นยังมีไม่ค่อยมากนักและไม่สวยงามเหมือนในปัจจุบันนี้ แต่ในสมัยก่อนเครื่องแต่งกายโขนละครจะมีคนแต่งตัวน้อยคนจะแต่งตั้งแต่เช้าจะเล่นก็เย็นค่ำ ต้องทนรอเวลา คนแต่งตัวบางครั้งต้องไปช่วยงานอย่างอื่นด้วย ตัวละครเมื่อแสดงเสร็จแล้วก็ต้องมาช่วยกันเก็บเครื่องแต่งกายด้วย”

นางนพรัตน์ หวังในธรรม ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย(สาขาละครนาง) กล่าวว่า “เครื่องแต่งกายโขนละครในสมัยโบราณยังมีน้อย ไม่ค่อยสวยเท่าไรนัก แต่ก็พอมีใช้กัน และก็ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ จนปัจจุบันที่มีความสวยงามทันสมัยหุรุมมากและการแต่งกายก็ง่ายขึ้น คนแต่งตัวก็มีมากขึ้นจนไม่ต้องมารอเวลาในการแต่งกายและรอเวลาแสดง “

นางสงฆชาติ ชื่นศิริ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง(สาขาละคร)ได้กล่าวว่า เครื่องแต่งกายโขนละครในสมัยที่อาจารย์แสดงนั้นไม่ค่อยจะสวยอย่างในปัจจุบันเท่าไรนักแต่ตัวพระจะใส่เสื้อแขนยาวเป็นส่วนใหญ่เพราะจะแสดงในวังจึงต้องเรียบร้อยไม่เหมือนสมัยนี้เสื้อจะมีแขนสั้นด้วยไม่ทราบสาเหตุแต่ก็คิดว่าได้โชว์แขนของตัวละครที่มีความอ่อนช้อย การดูแลเครื่องแต่งกายในสมัยนั้นจะมีผู้ดูแลให้และมีคนแต่งกายให้ด้วยการ เก็บและดูแลนักแสดงจึงไม่ต้องรับผิดชอบเท่าไรนัก”

นายวินิช เขียวรงค์ อายุ 75 ปี อดีตนักแสดงโขนหลวงราชพงษ์ กล่าวว่า “ในสมัยที่แสดงกับหลวงราชพงษ์ ท่านก็มีเครื่องแต่งกายไว้ให้แล้วเพียงแคไปแสดงเครื่องแต่งกายจะจัดไว้ให้แล้ว พร้อมทั้งคนแต่งตัวด้วยแต่ในบางครั้งก็ต้องช่วยกันแต่งกายบ้าง และช่วยกันเก็บเครื่องแต่งกายด้วยซึ่งก็จะได้วิชาทางด้านนี้ เครื่องแต่งกายของหลวงราชพงษ์นั้นจะมีผู้ประดิษฐ์ และดูแลกันเองภายในคณะฯ”

นางนงเยาว์ ตรีชัยยุทธ อายุ 56 ปี เจ้าของคณะละครชาตรียงเยาว์ นาฏศิลป์แสดงประจำที่ศาลหลักเมือง ได้กล่าวว่า “ การแสดงละครในสมัยก่อนตัวละครทุกตัวต้องจัดเก็บและดูแลเครื่องแต่งกายละครกันเอง เพราะนักแสดงก็คือลูกๆหลานๆเจ้าของคณะ จึงต้องช่วยกันในการดูแล ปัจจุบันก็ยังคงรักษาแบบอย่างเอาไว้” เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551

นางสำรวย ร่มโพธิ์ อายุ 50 ปี เจ้าของคณะประจวบศิลป์ แสดงอยู่ที่วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้กล่าวว่า “ เครื่องแต่งกายละครในสมัยก่อนยังไม่มีรูปแบบอย่างในปัจจุบัน นักแสดงต้องประดิษฐ์กันขึ้นมาใช้เอง โดยเจ้าของคณะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ แต่เมื่อใช้งานเสร็จแล้วก็เก็บไว้ที่เจ้าของคณะเป็นการแบ่งเบาภาระเจ้าของคณะด้วย แต่ในปัจจุบันนักแสดงจะต้องหาเครื่องแต่งกายกันเองบ้างถ้าเครื่องแต่งกายนั้นไม่พอใช้ หรือใส่ไม่ได้แต่ส่วนใหญ่จะประดิษฐ์กันขึ้นมาเองเป็นส่วนใหญ่แล้วให้เจ้าของคณะเป็นผู้ดูแล” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.

นางบุญปลั่ง คงประภัสสร อายุ 73 ปี เจ้าของบ้านเครื่องที่ได้รับถ่ายทอดมาจากคุณแม่มัลลิกา คงประภัสสร (ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์) กล่าวว่า “ การทำเครื่องแต่งกายโขนละครในสมัยก่อนนั้นยังไม่ค่อยจะแพร่หลายมากนัก ไม่เหมือนในปัจจุบันที่มีมากมายหลายบ้าน ซึ่งในแต่ละบ้านก็จะมีเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่นของบ้านนั้น บ้านเครื่องคุณปลั่งจะมีเครื่องแต่งกายหลายประเภทและหลายราคาไว้ให้บริการลูกค้าทั่วไป ดำเนินกิจการมานานเป็นผู้ดูแล ผลิต บริการทั้งหมดด้วยตนเอง “

นางภุมรี ปานสมุทร อายุ 55 ปี ผู้ที่รับการถ่ายทอดการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายโขนละครมาจากคุณแม่จินดา ปานสมุทรเจ้าของคณะนราศิลป์ ซึ่งได้รับความยินยอมมากในสมัยนั้น และเป็นที่รู้จักกันในวงการนาฏศิลป์ ได้กล่าวว่า “ในสมัยที่คุณแม่ดำเนินกิจการบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครจะมีบุคคลในวงการนาฏศิลป์เท่านั้นที่มาใช้บริการ นอกนั้นจะไม่มีมาใช้บริการแต่พอดำเนินกิจการมีมากพอบุคคลทั่วไปรู้จักมากขึ้น ก็จะมากุศลต่างๆมาใช้มากขึ้นจึงต้องเพิ่มจำนวนเครื่องแต่งกายให้เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า เมื่อมีเครื่องแต่งกายมากขึ้นภาระหนักก็ต้องอยู่กับเจ้าของเครื่องแต่งกายเพราะจะต้องดูแล รักษา ประดิษฐ์ให้ทันตามความต้องการของลูกค้า คอยดูแลความสะอาดของเครื่องแต่งกายอยู่เสมอ ถ้าชำรุดก็ต้องซ่อมแซมให้ใช้งานได้เสมอ เรื่องนี้คุณแม่จะเป็นผู้สอนให้ไว้ สมัยก่อนคุณแม่จะทำเองทุกอย่าง”

นางกฤษพร ภูเกสร อายุ 55 ปี เจ้าของคณะสมบุรณ์ศิลป์ตกทอดมาจากคุณแม่ คุณพ่อที่เป็นละครเก่า กล่าวว่า “ในสมัยคุณพ่อกับคุณแม่ยังแสดงอยู่นั้นทั้งสองต้องประดิษฐ์เครื่องแต่งกายขึ้นมาใช้เองเพราะคุณพ่อตัวเล็กมากจะใช้ชุดของคนอื่นไม่ค่อยได้ คุณแม่จึงต้องตัดเย็บให้คุณพ่อสวมใส่โดยใช้ความรู้จากการที่ได้เห็นของคนอื่นๆแต่ก็ไม่สวยงามเท่าไรนัก จึงเป็นต้นกำเนิดในการทำละครขึ้นโดยใช้ชื่อคุณแม่เป็นคณะฯและก็ผลิตเครื่องแต่งกายขึ้นมาให้บริการ”

นายศิริรัตน์ ปานเสน (วัชรพงศ์ ปานเสนชุตินันท์) อายุ 54 ปี เจ้าของบ้านเครื่องคุณรัตน์ ได้ให้การสัมภาษณ์เนื้อหาต่างๆ ให้ความรู้ ให้คำแนะนำในการลงภาคสนาม อำนวยความสะดวกในการวิจัย ข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่ผู้วิจัยสงสัยและไม่ทราบ ทั้งขออนุญาตเก็บภาพต่างๆในการนำเสนอวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมาก ตลอดเวลาในการวิจัย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องคลังเครื่องแต่งกายโขนละคร:กรณีศึกษาบ้านเครื่องคุณรัตน์ ใช้วิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งจะมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติและความเป็นมาของเรื่องคลังในอดีตจนมีการเปลี่ยนแปลงถึงปัจจุบันทั้งในหนังสือ ตำรา บทความ วิทยานิพนธ์ และจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาประกอบ

2. การสัมภาษณ์ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกายต่างๆ เช่น ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ให้บริการ บุคคลที่มีหน้าที่ภายในบ้าน และคุณรัตน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีหลัก 2 วิธีคือ การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แบบตีความสร้างข้อสรุป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การดำเนินการเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์

ภาพที่ 1 ศิริรัตน์ ปานเสน (วัชรพงษ์ ปานเสนชุติพันธุ์)

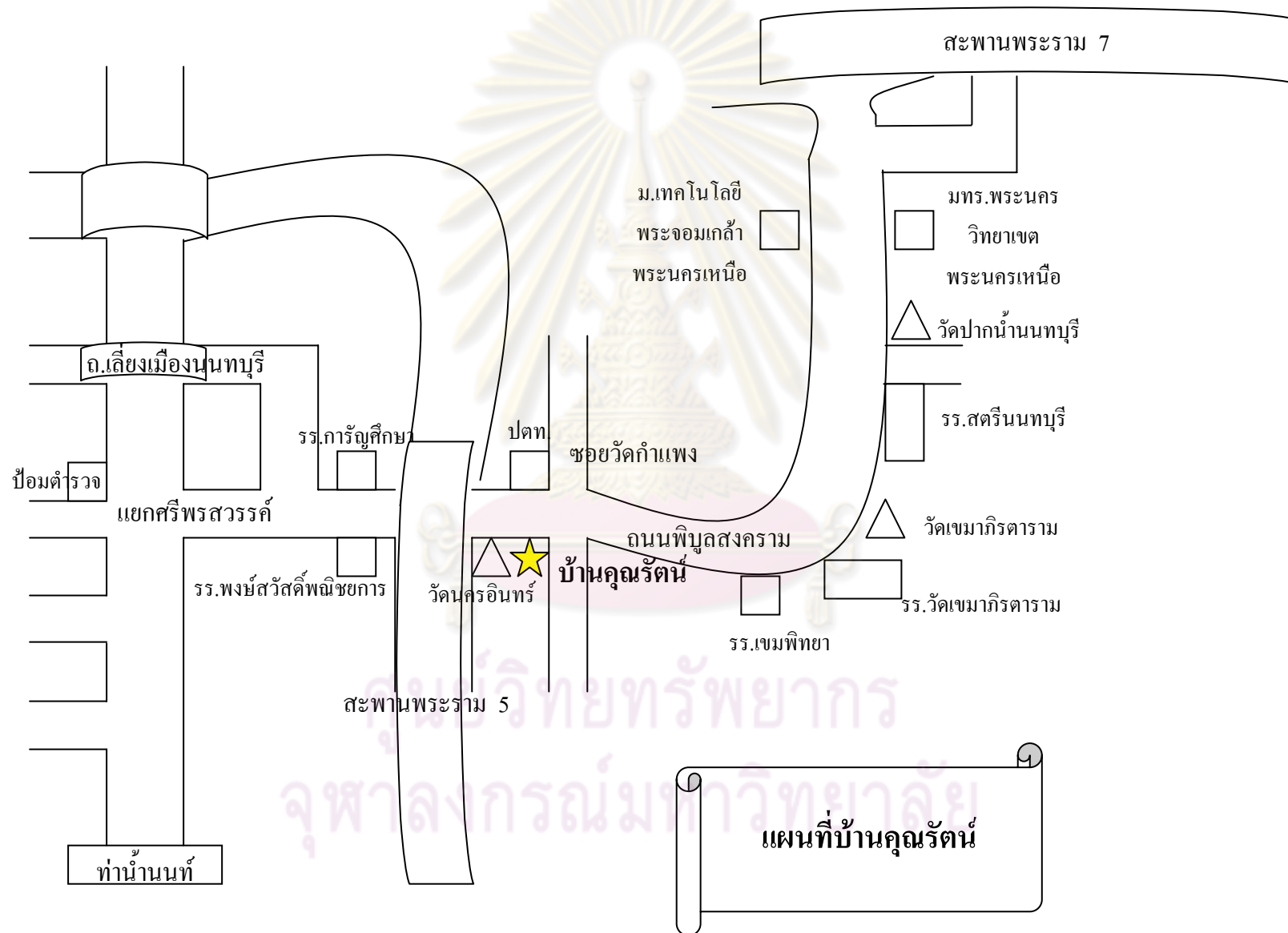
4.1 ประวัติคุณรัตน์

ศิริรัตน์ ปานเสน (วัชรพงษ์ ปานเสนชุติพันธุ์) เกิดวันจันทร์ที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2498 ปีมะแม อายุ 54 ปี เป็นบุตรนายเสถียร ปานเสน กับนางละออ ปานเสน เป็นบุตรคนที่ 6 บ้านเดิมบ้านเลขที่ 56 / 1 หมู่ 6 ซอยวัดนครอินทร์ ถนนพิบูลสงคราม ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 6/24 หมู่ 7 ถนนพิบูลสงคราม ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เป็นชาวคลองบางตะนาวศรี ตั้งแต่กำเนิดโดยมีคุณปู่คุณย่าคุณพ่อเป็นคนพื้นที่ ส่วนคุณแม่เป็นคนนครชัยศรี คุณตามีอาชีพขายหม้อดินเผาคุณแม่จะมาช่วยคุณตา จึงได้มาพบกับคุณพ่อ คุณรัตน์เริ่มเรียนหนังสือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 ที่โรงเรียนเทศบาลวัดนครอินทร์แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนกลาโหมอุทิศจนจบประถมศึกษาปีที่ 7 มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จึงได้ไปต่อที่วิทยาลัยจักรพงษ์วนารถจนจบ ปวช. สาขาเลขานุการ เมื่อจบแล้วจึงเข้าทำงานในโรงแรม แล้วก็ออกไปทำอยู่ที่บริษัทธาราเหนือจึงได้รู้จักกับอาจารย์ดำรง วิเศษศิริ (คุณรัตน์เรียกน้ำแดง ซึ่งเป็นอาจารย์โรงเรียนโยธินบูรณะแล้วย้ายไปอยู่กับคณะโขนจักรอกที่มีชื่อเสียงมากแถวฝั่งธน สายหลวงราชพงษ์) ได้ชักชวนไปงานแสดงต่างๆแล้วได้มารู้จักกับคุณแม่

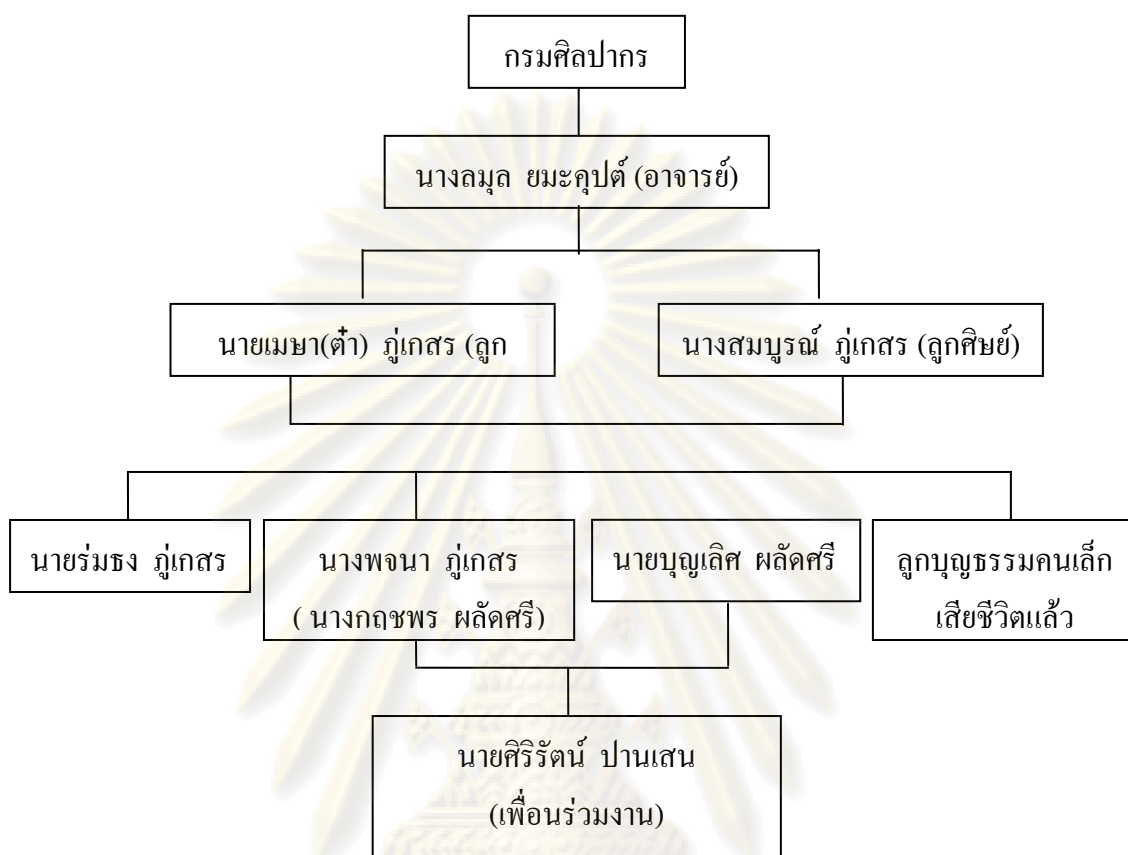
สมบุญซึ่งเป็นภรรยาของนายคำ ภูเกสร ในสมัยนั้นละครชาตรีของนายคำ มีชื่อเสียงมากในนามของบ้านละครสมบุญศิลป์ แล้วนายคำ ยังเป็นตัวพระเอกลิเกทรงเครื่องของคุณครูหอมหวาน อีกด้วย นายคำมีวิชาซึ่งมีความชื่นชอบในการทำเครื่องละคร โขน เป็นอันมาก คุณรัตน์ได้เข้ามาอยู่ในบ้านละครสมบุญศิลป์ในครั้งนี้ จึงได้เห็นวิธีการปักเครื่อง ทำเครื่องละคร โขน และเครื่องประดับต่างๆอย่างมากมายจนชำนาญและรอบรู้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 วิชาของแม่สมบุญได้รับงานการทำเครื่องโขนของกรมศิลปากร(งานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี) มาจึงได้ร่วมกันทำทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจำนวนมาก จึงมีความสามารถผลิตเครื่องแต่งกายโขนละครบวกกับความมีใจรักในด้านนี้เป็นอย่างดี ระหว่างที่พักอยู่ที่บ้านสมบุญศิลป์ คุณรัตน์ได้รู้จักกับคุณโจหลุยส์แล้วได้ร่วมเล่น ลิเกทรงเครื่อง ละครชาตรี โขน และได้มีความชำนาญในเรื่องการแสดงและวิธีการทำหัวโขนและตัวหุ่นกระบอก จนทราบถึงกระบวนการจัดเก็บ ดูแล รักษาเครื่องแต่งกาย พร้อมทั้งหลักการในการจัดชุดการแสดงในแต่ละตัวละครต่างๆได้เป็นอย่างดีและถูกต้อง แล้วได้คุยขายเส้ยม คุดหเดช กีบนางจินตนา ทองประกาย เป็นครูสอนการแต่งกายให้จนมีความสามารถมาก ในระยะหลังต่อมา ได้เกิดปัญหาภายในบ้านสมบุญศิลป์ คุณรัตน์จึงได้ออกมาคิดทำเครื่องละครของตนเองขึ้นในปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา แล้วน้องๆที่ได้ร่ำเรียนทางด้านนาฏศิลป์เหล่านี้เห็นว่าคุณรัตน์ไม่มีใครช่วยคิดและผลิตเครื่องละคร จึงเข้ามาช่วยกันประดิษฐ์คิดทำเครื่องละครทุกประเภท อาทิ เช่น ละครประเภทต่างๆ หุ่นกระบอก โขน ระบำ และลิเกทั้งลิเกลูกบทและลิเกทรงเครื่อง มากมายจนเป็นที่รู้จักทั้งในจังหวัดนนทบุรีและจังหวัดใกล้เคียงหรืออาจจะกล่าวได้ว่าทั่วทั้งประเทศก็ได้จนถึงมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ 2 บ้านเครื่องคุณรัตน์

แผนภูมิการรับทราบถ่ายทอดความรู้เรื่องเครื่องแต่งกายของคุณรัตน์

คุณรัตน์มีความรู้ต่างๆมาจากนางสมบุญ ภูเกสรที่ได้ไปอยู่ในบ้านของท่านและได้ช่วยเหลืองานต่างๆ ความรู้เรื่องงานปัก งานจัดเครื่องแต่งกาย การดูแล รักษา เครื่องแต่งกาย โขนละคร มาจากนางสมบุญทั้งหมด ซึ่งคุณรัตน์มิได้มีความรู้ทางด้านนี้มาก่อนดังแผนภูมิ

จากการที่บ้านเครื่องคุณรัตน์เป็นที่ทุกคนและหน่วยงานรู้จักและยอมรับได้นั้น ก็มีได้หมายความว่าประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจประเภทนี้เท่าไรนัก ซึ่งคุณรัตน์ก็ประสบกับเศรษฐกิจฝืดฝักด้วยเหมือนกันในปีพ.ศ.2541 และเป็นช่วงที่คุณแม่ล้มป่วยเป็นอัมพาตจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากในการรักษาคุณแม่ และในตอนนั้นไม่มีงานแสดง ไม่มีใครมาเช่าชุดจึงทำให้ขาดรายได้ในช่วงนั้นพอดี แต่คุณรัตน์ไม่ยอมท้อได้ต่อสู้กับปัญหานี้แล้วก็รอดมาได้ การที่คุณรัตน์ประสบความสำเร็จได้นั้นก็เนื่องมาจากบุคคลหลายฝ่ายมากมาย เช่น น้องๆที่ร่วมงาน พี่ๆที่คอยช่วยเหลือ และคุณครูสุวรรณี ชลานุเคราะห์ และคุณครูสัมพันธ์ คุณครูสุภาพ พันธุ์มณี เป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนในด้านการสอนนาฏศิลป์แล้วยังเช่าชุดให้กับนักเรียนที่เรียน พร้อมทั้งแนะนำหาลูกค้าให้ แล้วยังใช้บริการเช่าชุดของคุณรัตน์ในการแสดงของโรงเรียนและหน่วยงานต่างๆที่คุณครูไปทำการสอนอีกด้วย ในการครั้งนี้คุณรัตน์ได้เรียนรู้ในเรื่องของการจัดชุดและการให้สีของตัวละครจากคุณครูอีกด้วย บุคคลคนเหล่านี้จะเข้ามาช่วยในด้านต่างๆ อาทิ เช่น คุณอนันตศักดิ์ กุล

ดิลก คุณจักรกฤษ ดวงพัตรา คุณชนภัทร เด็กผลา คุณชนพันธ์ เด็กผลา ในการแสดงละครเวที การแสดงเบ็ดเตล็ดต่างๆของคุณหญิงประภาพรรณ วิจิตรวาทการ ก็ยังใช้เรื่องของคุณรัตน์ เพราะการแนะนำของคุณครู การแสดงเรื่องผู้ชนะสิบทิศของท่านอาจารย์เสรี หวังในธรรมจะ เห็นได้ว่าในบางตอนก็ยังมีชุดของบ้านเครื่องคุณรัตน์ ฉะนั้นถ้าจะนับลูกค้าของบ้านเครื่องคุณรัตน์ ก็จะบอกได้ว่ามีทุกสาขา ทุกหน่วยงาน ทุกจังหวัด ทุกแขนง เนื่องมาจากการที่คุณรัตน์มีความสามารถ ความชำนาญ ความกล้าที่จะลงทุน กล้าที่จะยอมรับการแก้ไขในสิ่งที่ผิดและความล้มเหลวของตนเองและสิ่งต่างๆ ที่บ้านเครื่องคุณรัตน์มิได้มีแต่เครื่องละครอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีชุดประเภทต่างๆอีกมากมาย จากการที่ดำเนินกิจการบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครมานานจนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับ

ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ดังปรากฏในภาพเหล่านี้

ภาพที่ 3 คุณรัตน์ได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายเรื่อง หุ่นกระบอกไทย และแสดงละครหุ่นกระบอกไทยเพื่อการศึกษา ณ ชอง 11 ปี พ.ศ. 2543

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานแสน

ศูนย์วิทยุศิลปวิทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 คุณรัตน์ได้รับเชิญไปแสดงลิเกลูกบท ผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านลิเกของ
คณะแม่สมบุญศิลป์ เช่น บุญเลิศ พลัดศรี ปี พ.ศ. 2521

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 5 คุณรัตน์ได้ร่วมแสดงลิเกทรงเครื่องกับโจหุลย์ ศิลปินแห่งชาติสาขาหุ่น
ละครเล็ก เรื่อง แก้วหน้าม้า โดยโจหุลย์ได้สอนและอธิบายการแสดงลิเกทรงเครื่อง พร้อมทั้ง
คุณรัตน์ ยังได้รู้รูปแบบการแต่งกายลิเกทรงเครื่องด้วย ปี พ.ศ. 2522

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 6 คุณรัตน์ได้รับเชิญร่วมแสดงงานดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังกีตศาลา
กรมศิลปากร และเป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายทั้งคณะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7 คุณรัตน์ได้เข้าร่วมประกวดแข่งขันศิลปะระดับประเทศ ชิงถ้วยพระราชทาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายนักแสดง ทั้งหมด ปี พ.ศ. 2550

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานแสน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 คุณรัตน์ได้แสดงเป็นครูท ในมิวสิกวิดีโอเพลงของไชยา มิตรไชย ณ วัดใหญ่ไชยมงคล โดยคุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเสื้อผ้าทั้งหมด ปี พ.ศ. 2538

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 9 คุณรัตน์ได้แสดงในงานวันสุนทรภู่ ได้รับรางวัลกีเอกของโลก โดยเป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย และร่วมแสดงในงาน ณ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2529

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 10 คุณรัตน์ร่วมแสดงและออกแบบเครื่องแต่งกายละคร เรื่อง ลิลิตภควาตี ซึ่งเป็นละครโบราณตามภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ณ ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ร่วมกับศิลปินกรมศิลปากร ปี พ.ศ. 2534

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 11 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับละครช่อง 9 อ.ส.ม.ท. เรื่อง ซ้องนาง ปี พ.ศ. 2536

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 12 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายจิตลีลาประกอบเพลง กากี ของสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา แสดง ณ หอวชิราวุธานุสรณ์ ปี พ.ศ. 2536

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 13 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับโรงเรียนศรีอยุธยา ในการแสดงละครพันทาง เรื่อง พระนล – นางทมยันตี แสดง ณ หอวชิราวุธานุสรณ์ ปี พ.ศ. 2538

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 14 คุณรัตน์ได้สนับสนุนเครื่องแต่งกายให้กับศิลปินต่าง ๆ อาทิ ลิเกพงษ์ศักดิ์
สวนศรี แสดงเรื่อง ผู้ชนะสิบทิศ ทางช่อง ท.ท.บ. 5 ปี พ.ศ. 2530 - 2542
ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 15 คุณรัตน์เอื้อเฟื้อเครื่องแต่งกายแสดงในมิวสิควิดีโอของนักร้อง ดาว มยุรี
ปี พ.ศ. 2549

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 16 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครเวทีแนวโรมัน ในรายการ
ก่อนบ่ายคลายเครียด ณ ช่อง 3 ปี พ.ศ. 2534 - 2550
ที่มา: ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 17 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครเวทีแนวจีน ในรายการ ก่อน
บ่ายคลายเครียด ณ ช่อง 3
ที่มา: ศิริรัตน์ ปานเสน

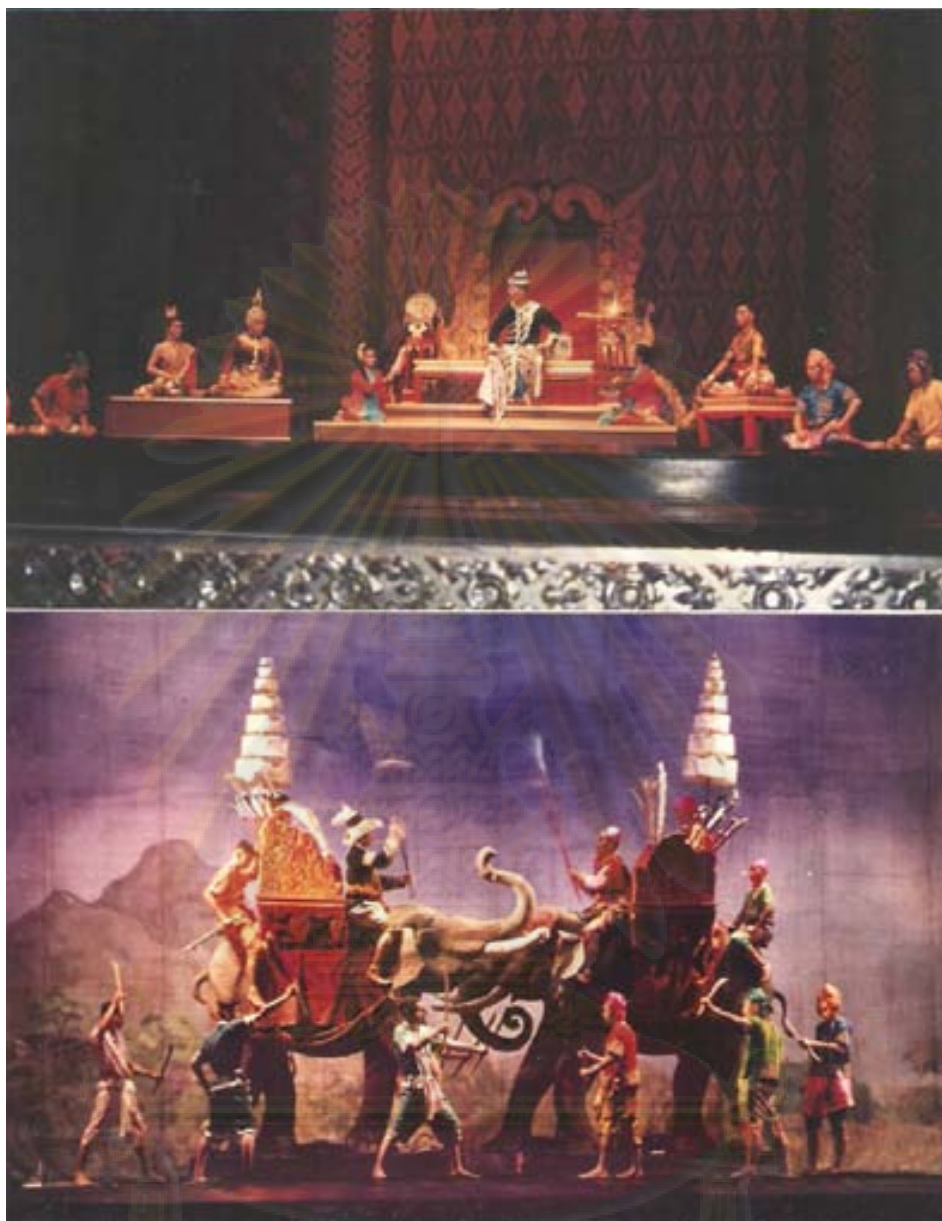
ภาพที่ 18 คุณรัตน์ได้ออกแบบเครื่องแต่งกายให้กับช่อง 9 อ.ส.ม.ท. เรื่อง เปลวสุริยา ซึ่งเป็นละครที่มีชื่อเสียงมากของ ระพีพร ปี พ.ศ. 2537

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 19 คุณรัตน์ได้จัดการแสดง และ เครื่องแต่งกาย แสดง ณ ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ ร่วมกับกรมศิลปากร โดยคุณรัตน์เป็นผู้นำเครื่องแต่งกายไปแสดง ปี พ.ศ. 2540

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 20 คุณรัตน์ได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ เป็นผู้ออกแบบเครื่อง
แต่งกายละครอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง พระนเรศวร แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ โดยอาจารย์
จรูญศรี วีระวาณิช กำกับการแสดง นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปี พ.ศ. 2536

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 21 อาจารย์เสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้มอบหมายให้คุณรัตน์ เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครจีนอิงประวัติศาสตร์ทุกเรื่อง ที่อาจารย์เสรี หวังในธรรม เป็นผู้ จัดแสดง และแสดงที่โรงละครแห่งชาติ โดยใช้ศิลปินของกรมศิลปากรแสดง ปี พ.ศ. 2534 - 2539

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานแสน

ภาพที่ 22 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ขอความร่วมมือจากคุณรัตน์ ในการออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อแสดงละคร ราโชมอน ของหม่อมราชวงศ์กฤษดิ์ ปราโมทย์ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยขอนแก่น 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2546

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 23 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง พระนเรศวรมหาราช แสดงในงานแสง สี เสียง ณ เมืองเก่า วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยศิลปินกิตติมศักดิ์ ปี พ.ศ. 2544

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 24 คุณรัตน์ให้ความร่วมมือในการจัดเครื่องแต่งกายละครโบราณ เพื่อถ่ายเป็น
โปสเตอร์จำหน่ายให้กับชาวต่างชาติ ปี พ.ศ. 2529

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 25 คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้ออกแบบเครื่องแต่งกายละครพันทาง เรื่อง
พระลอ แบบสมัยใหม่ และได้รับการตอบรับอย่างดีมาก ปี พ.ศ. 2535

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 26 คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้ออกแบบเครื่องแต่งกายของนิสิตปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการแสดงผลงานในชุด พระเจ้าประคุณทรงพล ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์ ปีพ.ศ. 2548

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 27 คุณรัตน์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อถ่ายทำมิวสิกวิดีโอของห้าง เมโทรแผ่นเสียง ในชุด ผู้ชนะสิบทิศ ปีพ.ศ. 2539

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 28 คุณรัตน์ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบเครื่องแต่งกายละครในสมัยของ
เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ร่วมกับอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ เพื่อทำปฏิทินของการบินไทย
ปีพ.ศ. 2539

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 29 คุณรัตน์ออกแบบเครื่องแต่งกายสี่ภาคของไทย ในสมัยต่าง ๆ เพื่อจัดทำ
ปฏิทินให้กับการบินไทย ร่วมกับอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ปีพ.ศ. 2539

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 30 คุณรัตน์ได้รับเกียรติให้เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายตัวละครในวรรณคดีไทยต่างๆ เพื่อต้อนรับมิสยูนิเวิร์ส มิสรูปีต้า โจนส์ โดยผู้แสดงเป็นศิลปินของไทย และนางงามจักรวาลของไทย ณ โรงแรมดุสิตธานี ปีพ.ศ. 2534

ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

ภาพที่ 31 คุณรัตน์ได้ร่วมแสดงความกตัญญู ต่ออาจารย์ผู้สอน ด้วยการออกแบบเครื่องแต่งกายรำอวยพร ในงานฉลองศิลปินแห่งชาติของครูสัมพันธ์ พันธุ์ณี 27 พฤศจิกายน 2542
ที่มา : ศิริรัตน์ ปานเสน

รางวัลเกียรติยศที่ได้รับ

- รางวัลประกายเพชร ประเภทผู้ผลิตเครื่องแต่งกายเวที-ละคร ทีวี ภาพยนต์ดีเด่น ปี2537 โดยชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์สร้างสรรค์สังคม 4 ธันวาคม 2537

- ศิลปินดีเด่นจังหวัดนนทบุรี สาขาศิลปะการแสดงด้านการแสดงหุ่นกระบอกมือ จังหวัดนนทบุรี 2 เมษายน 2548

- พลิกทัศน์วัฒนธรรมดีเด่นระดับจังหวัด ประเภทศิลปะการแสดงหุ่นกระบอก คุณรัตน์ ประจำปี 2551 จังหวัดนนทบุรี 9 ตุลาคม 2551

เนื่องด้วยคุณรัตน์มีเครื่องแต่งกายทั้งโขนและละครเป็นจำนวนมาก คุณรัตน์จึงสามารถจัดละครทั้งละครนอก ละครใน ละครพันทาง ละครเสภา ละครร้อง ละครพูด ละครต่างชาติได้อย่างมากดังนี้

ละครใน

เรื่อง อิเหนา มีทั้งแต่งกายแบบไทยและแบบชาว

เรื่อง รามเกียรติ์ แสดงได้ทุกตอน

เรื่อง อุณรุท

ละครชาตรี

เรื่อง รถเสน เมรี

เรื่อง พระสุชน มโนราห์

ละครนอก

เรื่อง สังข์ทอง

เรื่อง แก้วหน้าม้า

เรื่อง หลวิชัย คาวิ

เรื่อง สุวรรณหงส์

เรื่อง พระอภัยมณี

เรื่อง ไชยเชษฐ์

เรื่อง มณีพิชัย

เรื่อง ไกรทอง

เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย

เรื่อง พระทินวงศ์

เรื่อง กายเพชรกายสุวรรณ

เรื่อง โกมินทร์กุมาร

ละครพื้นทาง

เรื่อง พระร่วง

เรื่อง ราชาริราช

เรื่อง พระล่อ

เรื่อง พระอภัยมณี ตอน คีร์เกล้าทัพ

ละครเสภา

เรื่อง ขุนช้างขุนแผน

เรื่อง พระอภัยมณี

ละครร้องและละครพูดในรัชกาลที่ 6 ทุกเรื่อง

ละครอิงประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ

เรื่อง นางเสือง

เรื่อง พ่อขุนรามคำแหง

เรื่อง พระนเรศวรมหาราช

เรื่อง พระเจ้าตากสินมหาราช

เรื่อง พระเจ้ากรุงธนบุรี

เรื่อง ชูลีไทเฮา
 เรื่อง กั้นหย่นคู่
 เรื่อง จินซีฮ่องเต้
 เรื่อง สกุนตลา
 เรื่อง กามนิทวาสิภูณี
 เรื่อง มัทนะพาธา ฯลฯ

4.2 มุลเหตุในการก่อตั้งบ้านเครื่องคุณรัตน์

เมื่อออกจากบ้านสมบุญศิลป์แล้ว ก็กลับมาอยู่กับบิดา มารดา ได้ระยะหนึ่ง ตอนที่อยู่กับบ้านสมบุญศิลป์ คุณรัตน์เป็นที่รู้จักในบรรดาศิลปินนาฏศิลป์ต่างๆมากมาย เมื่อมาทำงานอยู่ที่บริษัทธาราเหนือ ก็ได้ปักฝ้ายไบนางไว้ แล้วมีบรรดาศิลปินพี่น้องๆในวงการนาฏศิลป์ที่รู้จักและเคยใช้เครื่องแต่งกาย สมัยอยู่กับบ้านสมบุญศิลป์ มาพบเข้าก็ถามถึงการทำงานของ คุณรัตน์ แต่ต่อมาไม่นานพี่น้องๆในวงการนาฏศิลป์ต้องการจะใช้เครื่องแต่งกาย คุณรัตน์ซึ่งมีความรู้ทางด้านนี้อยู่แล้ว จึงได้ตัดตัดสินใจลงมือทำเครื่องแต่งกาย โขนละครขึ้น แต่แค่เพียงใช้เท่านั้นในตอนแรก เมื่อมีการใช้บ่อยๆขึ้น เครื่องแต่งกายเหล่านั้นก็เก่าและชำรุด คุณรัตน์จึงผลิตขึ้นมาอีกตามความต้องการของผู้มาใช้บริการ ซึ่งเมื่อก่อนนั้นคิดว่าทำเพื่อสนุกสนานเท่านั้น ต่อมาทำเป็นธุรกิจเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน ก็ประมาณ 26 ปีกว่าแล้ว จนมีชื่อเสียงโด่งดังมากทั้งในและนอกวงการ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ทั่วประเทศ สถาบันการศึกษาต่างๆแห่ง หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน รายการโทรทัศน์ ศิลปินทุกแขนง ทั้งรุ่นใหญ่และรุ่นเยาว์ ที่รู้จักโดยตรงหรือโดยอ้อม เพราะชื่อเสียงทางด้านความสวยงาม ความถูกต้องของแบบแผน ความใหม่ ความสะอาด ความไม่ผิดหวัง (คุณรัตน์จะหาให้ได้หมดทุกอย่างทุกเรื่อง) ถ้าไม่มีในขณะนั้นก็จะพยายามผลิตให้ทันต่อการใช้งาน เพราะคุณรัตน์จะไม่ยอมเสียลูกค้าไป

จากอดีตเมื่อ 26 กว่าปีแล้ว จนถึงปัจจุบัน คุณรัตน์มีเครื่องแต่งกายละครหลายประเภท มีหลายแบบ หลายขนาด หลายสี มากมาย เช่น เครื่อง โขนมีเครื่องแต่งกายครบทุกตอนในเรื่องรามเกียรติ์ เครื่องโโรง (เตี้ยทอง ราชรถ ศรี พระขรรค์ กลด ฯลฯ) โโรงโขนครบ มี 2 โโรง พร้อมกัน ได้ จะสวยงาม เป็นแบบฉบับของคุณรัตน์เอง เครื่อง โขนของคุณรัตน์จะมีทั้ง แบบลายกนก หักคิ้วข้อ (ปักทองขาว) อย่างกรมศิลปากร หรือเป็นแบบลายโบราณที่มีสีเข้กับตัวเสื้อคนละสีก็มี หรือจะเป็นแบบลายป่า(ปักลายเลื่อมสีก้านสีดอก) ลายละครของดั้งเดิมก็มีไว้ให้เลือกใช้บริการได้ พร้อมทั้งเครื่องประดับที่ไม่เหมือนใครและไม่มีในบ้านเครื่องที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เครื่องประดับของคุณรัตน์จะใช้แบบที่เรียกว่า “เป่าแล่ง” คือใช้โลหะทำเป็นลวดลายและฝังพลอยสีต่างๆตามต้องการ คุณรัตน์จะมีเพื่อนที่รู้จักซึ่งจบจากเพาะช่างมาช่วยเขียนลวดลายให้ ซึ่ง

ก็เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของบ้านคุณรัตน์ เป็นการดีถ้าหน่วยงานต้องการเครื่องแต่งกายจำนวนมากๆแล้วนำไปใช้ร่วมกัน ก็จะแยกเครื่องแต่งกายของบ้านคุณรัตน์ได้ง่ายขึ้น ไม่เสียเวลาอีกด้วยการตัดเย็บเสื้อ สนับเพลลา ห้อยหน้า ห้อยข้าง รัศเอา คุณรัตน์ก็จะให้ช่างเย็บจักรเพื่อความเรียบร้อย สวยงาม และคงทน คุณรัตน์จะเป็นคนที่รักของทุกคนขึ้นมาก นอกเสียจากว่า ถ้าของชิ้นนั้นชำรุดมากใช้ไม่ได้จริงๆ ก็จะจตุรูปขอมาแล้วนำไปถ่วงน้ำ (อยู่ใกล้บ้านคุณรัตน์ที่แม่น้ำเจ้าพระยา)

4.3 วิธีการดำเนินกิจการ

4.3.1 การบริหารบุคลากร

คุณรัตน์จะใช้ความเอาใจใส่กับคนรอบข้างอย่างเท่าเทียมกัน คุณรัตน์จะแบ่งหน้าที่ของแต่ละคนที่มองเห็นความสามารถในแต่ละคนที่อยู่ในบ้าน ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

คุณรัตน์ เป็นเจ้าของบ้านเครื่องจะคอยดูแล บริหาร จัดการ ทั้งบุคลากรในบ้านแล้วยังคอยออกแบบพัฒนาเครื่องแต่งกายโขนละครให้ทันสมัยแต่ก็ยังคงจารีตธรรมเนียมของโบราณเอาไว้อย่างครบถ้วน ดูแลความเจ็บไข้ได้ป่วยของบุคลากรในบ้านเป็นอย่างดี

พานิช พุทธชาด นักแสดง จะมีหน้าที่จัดและนัดนักแสดงในงานต่างๆและจัดนักแสดงภายในบ้านด้วย

บุญประเสริฐ วงศ์วิรัตน์ จะมีหน้าที่ปัก ตัดเย็บเครื่องแต่งกาย โดยมีบุคลากรช่วยคือ เขียว เจนถูกใจ ช่างตัดเย็บเครื่องแต่งกายโขนละคร

ดวงใจ สุขอึ้ง ช่างปักคิ่นเสื้อ สนับเพลลา ห้อยหน้า ห้อยข้าง รัศเอา

บุญวงศ์ วงศ์วิรัตน์ (ผู้วิจัย) มีหน้าที่คอยทำความสะอาด จัดเก็บ เครื่องแต่งกาย โขนละคร แต่งกายเครื่องโขนละคร ประกอบโรงโขน จื่นจ้อโขน ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยมีผู้ช่วยในหน้าที่ต่างๆตามงานต่างๆ

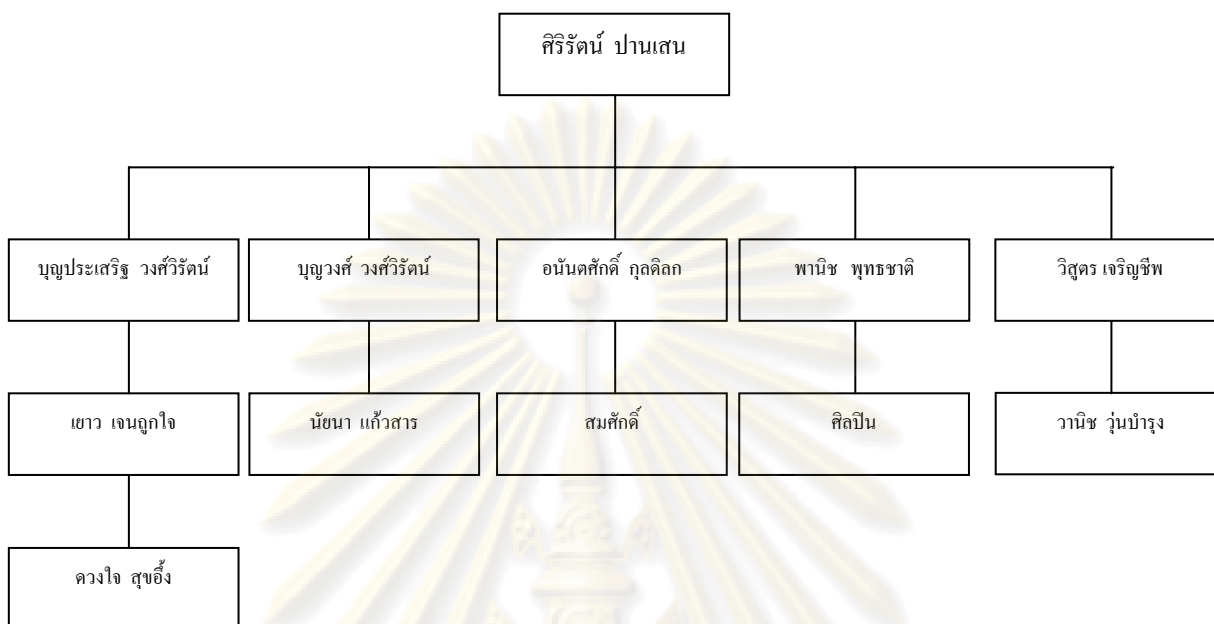
นัยนา แก้วสาร จะเป็นผู้จัดบุคลากรแต่งกายให้

อนันตศักดิ์ กุลดิถ ออกแบบลวดลายเครื่องแต่งกายโขนละครและเครื่องประดับ แล้วจัดส่งให้คุณรัตน์นำไปผลิตออกมาใช้ภายในบ้าน

วิสูตร เจริญชีพ ช่างแต่งหน้า ดูแลบ้าน บริการลูกค้า

วานิช วุ่นบำรุง จะเป็นผู้ออกแบบทำเดินสมัยใหม่ให้กับลูกค้า และคอยดูแลลูกค้า แต่งหน้า ทำผม

แผนภูมิการแบ่งหน้าที่ของบุคลากรบ้านคุณรัตน์

บุคลากรทั้งหมดนี้คุณรัตน์จะให้ความสำคัญและมอบหมายให้ทำหน้าที่ภายในบ้าน โดยมีค่าตอบแทนเป็นงานๆไป คุณรัตน์จะได้เฉพาะค่าเช่าชุดเท่านั้น แต่ถ้าเป็นงานบริการคุณรัตน์ จะจัดแบ่งงานให้ทุกคนได้งานและเท่ากันตามจำนวนงาน ถ้าวันไหนไม่มีงานหรือทุกคนอยู่บ้านกันครบ คุณรัตน์ก็จะทำอาหารรับประทานกันภายในบ้านหรือหลังจากการจัดเก็บเครื่องแต่งกายกันเสร็จ เป็นการประกอบธุรกิจแบบครอบครัวซึ่งเหมือนกับคณะละครในสมัยโบราณ

4.3.2 การออกแบบ ขนาด สดลลายของเครื่องแต่งกาย

ในการออกแบบเครื่องแต่งกาย โขนละครของคุณรัตน์จะใช้การออกแบบตามที่คุณรัตน์ได้เรียนรู้มาจากคุณแม่สมบุญเมื่อครั้งที่ได้ไปอยู่กับท่าน ความชำนาญในการผลิตเครื่องแต่งกาย โขนละคร เครื่องประดับ ทำให้คุณรัตน์มีความสามารถบวกกับความช่างคิดประดิษฐ์และไม่ยอมหยุดนิ่งคุณรัตน์จึงได้คิดแบบต่างๆมากมายและยังโดดเด่นจนเป็นเอกลักษณ์ประจำบ้านเครื่องคุณรัตน์ ในการออกแบบเครื่องแต่งกายในแต่ละชิ้นหรือแต่ละส่วนของเครื่องแต่งกาย โขนละคร คุณรัตน์จะศึกษาจากหลักฐานเก่าๆและจากการเรียนรู้ด้วยการทดลองถูทดลองผิดต่างๆจนได้แบบที่คงที่และเป็นมาตรฐานของบ้านเครื่องคุณรัตน์ที่มีอยู่ภายในบ้าน คุณรัตน์จะประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย โขนละครขึ้นมาในแบบใหม่ๆ และยังคงอนุรักษ์แบบฉบับของโบราณที่มีมาแต่ครั้งดั้งเดิมไว้โดยไม่ให้หายไปจากวงการนาฏศิลป์ไทย คุณรัตน์จึงนับได้ว่าเป็นบุคคลที่สร้างสรรค์ อนุรักษ์ของโบราณที่เก่าแก่ไว้ให้บุคคลรุ่นหลังในวงการนาฏศิลป์ได้เห็นและได้ใช้กันในปัจจุบันต่อไป

ภาพที่ 32 การวางแบบและเลือกสี

คุณรัตนจะเป็นผู้วางแบบเครื่องแต่งกายประเภทต่างๆเลือกสี เลือกขนาดที่มีต้นแบบอยู่แล้วโดยจะจึงสะดึงเอาไว้ให้คนในบ้านที่มีความสามารถในแต่ละทางช่วยกันปักเพื่อเพิ่มจำนวนเครื่องแต่งกายโขนละครภายในบ้าน

ภาพที่ 33 แบบขนาดตัวเสื้อ

แบบเสื้อโขน ละคร คุณรัตนจะเขียนแบบไว้ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปวาดลงในสะดึงปักตั้งเกดที่ตัวเสื้อช่วงเอวของตัวเสื้อจะเว้าเข้าเล็กน้อยซึ่งเป็นแบบฉบับเอกลักษณ์ของบ้านคุณรัตนซึ่งผู้วิจัยได้ซักถามแล้วพบว่า การที่คุณรัตนทำตัวเสื้อที่เอวเว้าเข้ามานั้นก็เพราะว่าคุณรัตนต้องการให้ตัวละครนั้นมีเอว ตัวละครจะได้ตัวเล็ก ตัวลายเสื้อจะได้ไม่ขาด และตัวเสื้อจะได้ไม่ย่นเวลาเย็บเข้ากับตัวของตัวละครนั้นๆ

ภาพที่ 34 แบบขนาดแขนเสื้อ

แบบแขนเสื้อ โขนละครแขนยาวหรือแขนสั้น ที่คุณรัตน์ได้จัดทำแม่แบบไว้ซึ่งเป็นการดีที่ทำให้ขนาดไม่คลาดเคลื่อนไปได้และแน่นอนในการปัก ตัด เย็บ ที่ตายตัวคงที่ คุณรัตน์จะใช้วิธีลองผิดลองถูกจนได้แบบที่มีความเป็นมาตรฐานของเครื่องแต่งกายโขนละครซึ่งมีแบบเฉพาะตายตัวของบ้านคุณรัตน์

ภาพที่ 35 แบบขนาดตัวเสื้อมาตรฐาน

แบบขนาดตัวเสื้อ โขนละครของเก่าที่ใช้กันในบ้านต่างๆ แม้แต่กรมศิลปากรก็ยังใช้แบบนี้ ซึ่งคุณรัตน์ก็มีเครื่องแต่งกายที่ใช้ขนาดและแบบชนิดนี้อยู่ด้วยภายในบ้าน เพราะว่าตัวนักแสดงบางคนตัวเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน คุณรัตน์ก็จะนำออกมาใช้ด้วย ซึ่งคุณรัตน์ก็อนุรักษ์ไว้เหมือนกัน

ภาพที่ 36 แบบขนาดห้อยหน้าและห้อยข้าง

แบบห้อยหน้า ห้อยข้าง โฉนดละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์ ซึ่งคุณรัตน์จะใช้ทั้งแบบของตัวเอกและตัวรองต่างๆ โดยใช้ลวดลายคนละแบบและคนละลาย ซึ่งลวดลายของห้อยหน้า ห้อยข้างที่มีอยู่ในบ้านเครื่องคุณรัตน์นั้นคุณรัตน์จะให้คุณอนันตศักดิ์ กุลดิลก (นักแสดงเอกชนของหลวงราชวงศ์) ซึ่งเป็นเพื่อนที่รู้จักกัน เป็นผู้ออกแบบให้ มีทั้งลายพญานาค

ภาพที่ 37 แบบขนาดส่นับเพลาลายตรง

แบบส่นับเพลาโฉนดละครแบบปลายตรงเป็นแบบของละครข้างนอกวังที่มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครและยังมีใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการง่ายในการปักและเย็บเข้าแบบและสะดวกในการใช้ นักแสดงก็ใส่ได้ทั้งขนาดขาลี่กหรือขนาดขาลี่ใหญ่

ภาพที่ 38 แบบลงลายปัก

การลงลายปักของคุณรัตนก็จะใช้วิธีลอกลายด้วยกระดาษก่อน แล้วจึงปักขึ้นข้อทับบนกระดาษที่ลอกลายไว้ แต่มีใช้ว่าจะใช้แบบลอกลายด้วยกระดาษเพียงอย่างเดียว ถ้าเป็นลายประเภทลายเลื่อม(ลายปลา)ก็จะลงคั่นกับเลื่อมเลย ซึ่งจะเขียนขนาดไว้แล้ว คุณรัตนจะมีแบบที่เขียนเป็นเหมือนแม่พิมพ์ โดยจะเขียนตามลายลงบนผ้าสีที่ขึงสะตั้งไว้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

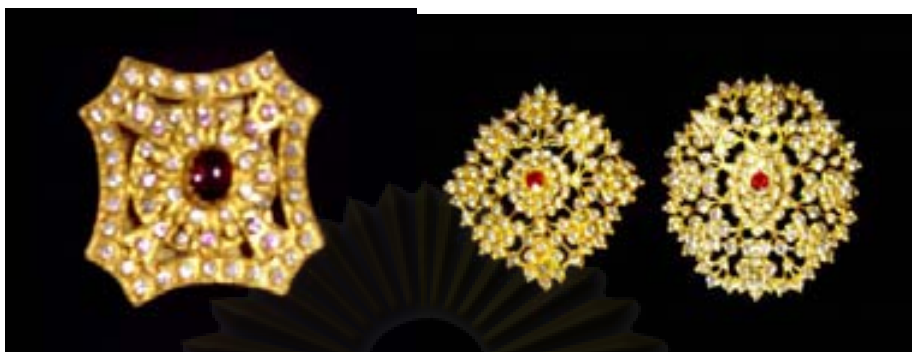
ยกตัวอย่างผ้าห่มนางขนาดผืนใหญ่ของคุณรัตน คุณรัตนก็จะทำให้ผืนใหญ่เหมือนของโบราณที่ชอบผ้าห่มช่วงแขนจะตกลงมามาก ผ้าห่มนางสองชายในสมัยกรมมหรสพจะเป็นผ้าสองชิ้นมาต่อกันเวลาห่มก็จะโอบมาจากด้านหลังก่อนแล้วจึงผาดมาด้านหน้าซึ่งก็จะเห็นรอยต่อของผ้า คุณรัตนก็ผลิตขึ้นมาใช้ด้วย ผ้าห่มนางในปัจจุบันจะเป็นผ้าห่มนางผืนเดียวที่ติดกันจะไม่เห็นรอยต่อจะเลาะรอยต่อด้านหน้าออกแล้วใช้ไขว้โอบพันรอบตัวไว้ด้านหลัง คุณรัตนก็ผลิตขึ้นมาใช้เหมือนกันและมีขนาดใหญ่เกือบเท่าของจริง ลวดลายก็นำมาจากผ้าห่มนางของเก่าในหนังสือ จากที่ได้เรียนรู้มาที่บ้านสมบุญศิลป์ด้วย

ภาพที่ 39 ผ้าห่มแบบใหม่

ภาพที่ 40 ผ้าห่มแบบเก่า

ภาพที่ 41 แบบหัวเข็มขัดลายต่างๆ

ลวดลายเอกลักษณ์ซึ่งมีมาครั้งโบราณ คุณรัตนก็ยังคงแบบไว้อย่างถูกต้องตามจารีต
ทุกอย่าง ยกตัวอย่างข้างบนนี้ เช่น (ซ้าย) หัวเข็มขัดแบบสี่เหลี่ยมที่มีแต่โบราณในสมัยคุณครุฑมัลล
ิศงประภัสร์ เป็นผู้สวมใส่ คุณรัตนก็ให้ช่างคิดประดิษฐ์ขึ้นมา หรือ(ขวา)เข็มขัดโปร่งฝังเพชรที่มี
ใช้ในสมัยโบราณ

ภาพที่ 42 แบบสายเข็มขัด

สายเข็มขัดมีลักษณะที่แปลกและสวยงาม คุณรัตนก็คิดประดิษฐ์เพื่อให้เป็นสาย โดยจะ
ทำเป็นโลหะฝังเพชรสีต่างๆ

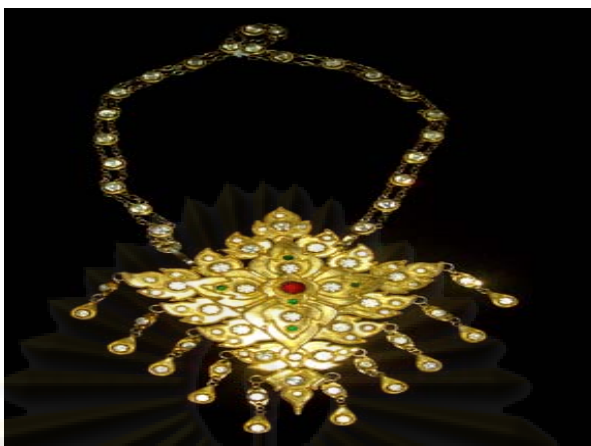
ภาพที่ 43 แบบลายข้อมือ

ข้อมือพระ - นาง โขนละครของคุณรัตนจะใช้โลหะหลุดลายแล้วฝังพลอยสีต่างๆ ถ้าเทียบกับในสมัยโบราณซึ่งก็มีใช้กันในคณะละครที่มีฐานะสูงๆ เพื่อประชันความร่ำรวยของตัวละครในสมัยนั้น

ภาพที่ 44 แบบสายสังวาล

สังวาลโลหะฝังเพชรสีต่างๆของคุณรัตน ที่ได้แบบมาจากของเก่าที่คุณรัตนได้เคย และได้รับความเอื้อเฟื้อจากบุคคลที่เก็บรักษาของเก่าเอาไว้ให้คุณรัตน คุณรัตนจึงได้นำมาเป็นแบบ

ภาพที่ 45 แบบทับทรวง

เครื่องประดับที่ทำด้วยโลหะฝังเพชรสีเพื่อความคงทนและถาวรที่มีรูปแบบเฉพาะตัวของบ้านเครื่องคุณรัตน เช่น ทับทรวงพระจะผลิตให้แตกต่างจากบ้านอื่น ซึ่งเลียนแบบมาจากของเก่าที่มีใช้ในสมัยนั้น

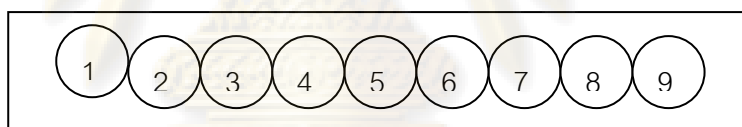
ภาพที่ 46 แบบสิริษะนางวิพาร์

สิริษะนางวิพาร์(นางแมว)คุณรัตนก็คิดประดิษฐ์ขึ้น เพื่อใช้งานแล้วยังเป็นการช่วยอนุรักษ์มิให้รูปแบบของเก่าๆหายไป ซึ่งใช้ช่างฝีมือเก่าประดิษฐ์ขึ้นใหม่และเหมือนของเก่าในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่เก็บรักษาไว้

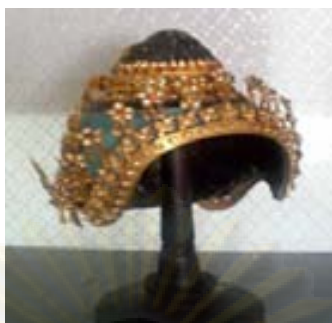

ภาพที่ 47 แบบปลายยอดต่อแบบต่างๆ

ปลายยอดต่อรูปแบบต่างๆ คุณรัตนประดิษฐ์ขึ้นตามแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นของเก่าและคิดขึ้นมาใหม่ ในภาพ เช่น

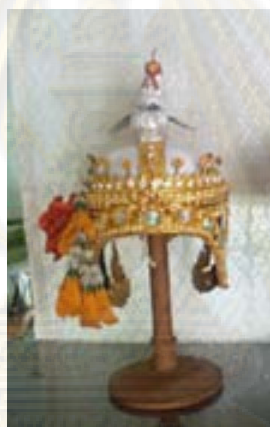

1. ปลายยอดพระพรหม
2. ปลายยอดพระลาว
3. ปลายยอดพระเดินหน
4. ปลายยอดพระเทพจักรวาล
5. ปลายยอดพระหางไก่
6. ปลายยอดพญานาค
7. ปลายยอดหงส์
8. ปลายยอดพระอิศวร
9. ปลายยอดพระปากดำโพง

ภาพที่ 48 แบบยอดกุมาร

เครื่องประดับศีรษะต่างๆที่ใช้ในละครพันทางเรื่องต่างๆคุณรัตนก็จะสรรสร้างขึ้นมาใช้ได้อย่างถูกต้องและตามแบบแผนทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็ขนาด รูปแบบ

ภาพที่ 49 แบบศีรษะไก่อแก้ว

ศีรษะพันทางเรื่องพระลอ เช่น ไก่อแก้วจะทำไว้ในปูนจุหรือทำตามแบบของเก่าและปรับปรุงใหม่ให้หัวไก่อสามารถขยับได้

ภาพที่ 50 แบบศีรษะแม่แก้ว

คุณรัตนได้สร้างศีรษะพันทางเรื่องแก้วหน้าม้า ตามแบบฉบับของเก่าเช่น ศีรษะนางแก้วหน้าม้า

4.3.3 การกำหนดสีของเครื่องแต่งกาย

คุณรัตน์จะเลือกการใช้สีของเครื่องแต่งกายจากของเก่าบ้าง และใช้ของใหม่บ้างตามที่จะหาเทียบสีของผ้าได้ตามความต้องการ คุณรัตน์ยังคงรักษาและยึดถือขนบธรรมเนียมของการให้สีของตัวละครอีกด้วย คุณรัตน์จะใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นข้อยึดถือปฏิบัติ และถ้ายังไม่แน่ใจก็จะปรึกษากับคุณครูที่ท่านเคารพและครูอาวุโสท่านต่างๆ ว่าการใช้สีของตัวละครต่างๆ ใช้ได้หรือไม่ หรือไม่ก็ศึกษาจากหลักฐานต่างๆ ที่มีมาในอดีต จากที่ต่างๆ ก็พอจะทราบได้ว่าการจะใช้สีของตัวละครในการแสดงประเภทโขนหรือละครในสมัยโบราณคงใช้สีที่คิดกรรมวิธีในการย้อมขึ้นมาเอง หรืออาจมีขายในขณะนั้น แต่ถ้าจะยึดหลักของแม่สีก็จะมีสีหลักอยู่แค่ เขียว แดง และเหลือง เท่านั้นแต่เมื่อมีการพัฒนาและปรับปรุงขึ้นมาจึงเกิดสีต่างๆ มากมาย สีที่จะใช้ในตัวละครนั้นๆ ก็จะต้องกำหนดให้ได้ตรงตามคำประพันธ์ที่ได้แต่งไว้เป็นหลักฐานได้ดีและไม่มีผู้ใดโต้แย้งได้ เช่น เครื่องแต่งกายของพระรามจะมีสีเขียวก็จะใช้สีเขียวเป็นสีตัดกันเพื่อความโดดเด่นในการแสดง เครื่องแต่งกายของพระลักษมณ์จะมีสีเหลืองก็จะใช้สีม่วงเป็นสีตัดกัน คุณรัตน์ยังอนุรักษ์แบบแผน จาริตต่างๆ ที่มีมาแต่ครั้งอดีตโดยตลอด ในปัจจุบันคุณรัตน์ยังได้ผลิตเครื่องแต่งกายโขนที่มีตัวเสื้อและแขนเสื้อต่างสีกันและคนละชิ้นอีกด้วย พร้อมทั้งยังคงรักษาลวดลายของโบราณไว้ โดยการค้นคว้าหาแบบลายเก่าๆ ที่มีอยู่แล้วนำมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่เพื่อให้คงอยู่กับวงการนาฏศิลป์ไทยของเราต่อไป

ภาพที่ 51 แบบเสื้อสองตัว

สีของเสื้อที่บ้านคุณรัตน์นั้นจะมีหลายสี เช่น เสื้อพระแขนสั้นสีฟ้าขลิบบานเย็น เสื้อพระแขนสั้นสีบานเย็นขลิบฟ้า คุณรัตน์ผลิตขึ้นมาเพื่อนำไปใช้กับตัวละครบ้างที่ต้องแสดงคู่กับตัวละครเอกในเรื่องเป็นการให้สีที่ไม่กลืนกันบนเวทีหรือสีที่ใกล้เคียงกับแสง พร้อมทั้งยังจะแยกยศและตำแหน่งต่างๆ ของตัวละคร ได้ดีด้วยยามเมื่อตัวละครออกมาจึงเป็นจุดเด่นของบ้านเครื่องคุณ

รัตนด้วยนอกจากนี้ยังมีอีกมากมาย อาทิ ผ้าห่มนางยักษ์ก็จะมีขนาดใหญ่และลวดลายที่หายากแล้วพร้อมทั้งสีที่ใซ้ก็จะเท่าเทียมกับตัวบทละครนั้นด้วย ผ้าห่มนางวิพารก็จะมีสีฟ้าเกือบเทาซึ่งจะหาที่ไหนมีก็ยาก คุณรัตนจะเป็นคนช่างสังเกตและคอยหาความรู้ใส่ตัวในเรื่องเครื่องแต่งกายทั้งของโจนและละคร คุณรัตนศึกษาข้อมูลด้วยตนเองบ้างหรือบางครั้งก็จะสอบถามผู้รู้ แล้วนำมาพัฒนาเครื่องของตนอยู่เสมอๆ

ภาพที่ 52 แบบเสื้อตัวเดียว

เสื้อแบบโบราณที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน ซึ่งจะมีตัวเสื้อกับแขนเสื้อติดกัน จะไม่สามารถนำไม่ทำความสะอาดได้ และเป็นการทำให้ตัวเสื้อนั้นเก่าได้ง่ายเพราะได้รับเหงื่อของผู้แสดงได้มาก

ภาพที่ 53 แบบเสื้อสองตัว

ที่มา: ศิริรัตน์ ปานเสน

4.3.4 การให้บริการ

คุณรัตน์จะให้บริการกับผู้มาใช้บริการทุกคน ทุกหน่วยงาน ทุกคน ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในวงการศึกษาหรือนอกวงการทั้งหมด พร้อมทั้งยังให้ความรู้ในด้านต่างๆ ของนาฏศิลป์ไทยอีกด้วย คุณรัตน์ได้ให้บริการทางด้านนี้มานาน และเครื่องแต่งกายของคุณรัตน์ก็ยังสะดวกในการใช้สอยไม่ค่อยจะยุ่งยากมากเท่าไรหรือนักหรือบางครั้งหน่วยงานไหนมีงบประมาณน้อยคุณรัตน์ก็จะช่วยแบ่งเบาภาระค่าแต่งตัวลงโดยการสอนวิธีการแต่งตัวให้ด้วย ฉะนั้นหน่วยงานต่างๆ ก็จะพอใจในการให้บริการของคุณรัตน์จึงได้มีการบอกต่อกันไป บางครั้งหน่วยงานไหนที่พอจะมีเงินใช้สอยก็จะแพรวพราวจนจอร์ททัศน์ให้ด้วย บางครั้งก็ทำนามบัตรมาให้พร้อมทั้งแจกจ่ายให้กับหน่วยงานอื่น ได้มีการสัมภาษณ์ลงในหนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยเพื่อการศึกษาและความรู้ นอกจากนี้ยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้กับหน่วยงานต่างๆ สถาบัน โรงเรียน ฯลฯ การที่คุณรัตน์มีลูกค้าที่มาใช้บริการมากมายโดยที่คุณรัตน์มิได้ประชาสัมพันธ์เอง แต่ผู้ที่นำไปใช้จะโฆษณาให้ในรายงานนั้น

วารสารหรือสื่อต่างๆ ที่ลงประวัติและงานที่คุณรัตน์ทำขึ้นมาอย่างไรโดยที่คุณรัตน์ไม่ได้เสียค่าใช้จ่าย เป็นการแสดงให้เห็นว่าคุณรัตน์เป็นที่พอใจของลูกค้าในด้านบริการต่างๆ ดังที่ จะนำเสนอต่อไปนี้

1. วิถีชีวิต หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันอาทิตย์ที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2551 หน้า 23
ชีวิตธรรมดา
2. ตั้งตัว พฤษภาคม 2008 มีอาชีพ บ้านเครื่องคุณรัตน์
3. ข่าวสด หรรษา หุ่นกระบอกออกตัวเป็นมนุษย์ ฉบับวันอาทิตย์ที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2551 10 ข่าวเด็ด 7 วัน
4. ข่าวสด ปีที่ 17 ฉบับ 6156 คณะคุณรัตน์โชว์หุ่นกระบอกโรงใหญ่ ฉบับ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2550
5. The Nation (Focus Lifestyle & Culture Puppets For Posterty)
Wednesday, 13 June, 2001
6. IMAGR Volumr 19 No 11 November 2006
7. www.matichon.co.th./khaosod_detail.php?s_tag=o3haap03221049&dag=...
5/11/2549

ภาพที่ 54 หน้าบ้านคุณรัตนก็จะตัดสติ๊กเกอร์ติดไว้ที่หน้าร้านเพื่อเป็นการโฆษณาการให้บริการของบ้านคุณรัตนที่มีความชัดเจนและความสะอาดตาของผู้มาใช้บริการ (คำบอกกล่าวของผู้มาใช้บริการ)

4.3.5 การกำหนดราคา

เรื่องราคาเช่าเครื่องแต่งกายของบ้านเครื่องคุณรัตนค่อนข้างที่จะมีราคาสูงพอสมควร แต่ก็มีความสวยงาม สะอาด ทันสมัย ความเป็นบ้านเครื่องที่มีเอกลักษณ์ความโดดเด่นของเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่ไม่เหมือนใคร เพราะคุณรัตนจะคอย บำรุง ดูแล รักษา เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับอยู่เสมอ ในบางครั้งราคาเครื่องแต่งกายจะแตกต่างกันไปตามประเภทของเครื่องแต่งกาย ยกตัวอย่างเช่น เครื่องแต่งกายโขน ละคร ที่เรียกว่าเครื่องพระ เครื่องนาง คุณรัตนจะคิดราคาตามบ้านเครื่องต่างๆคิดกัน แต่ถ้าเป็นเครื่องแต่งกายประเภทอื่นๆก็จะคิดตามความยากง่ายในการผลิต หรือเครื่องแต่งกายที่มีอุปกรณ์มากๆ

ตารางราคาเครื่องแต่งกายบ้านเครื่องคุณรัตน์

ประเภท	ราคา
ชุดพระ - นาง โขน(ใหม่)	700 - 1000
ชุดพระ - นาง โขน(เก่า)	500
ชุดพระ - นาง (พันทาง)	500
ชุดเบ็ดเตล็ด	500

หมายเหตุ ราคาบางชุดอาจมีการลดลงได้ขึ้นอยู่กับงบประมาณของผู้ใช้บริการหรือสถาบันต่างๆที่ต้องการความร่วมมือจากคุณรัตน์ แต่ถ้าเครื่องแต่งกายชิ้นใดเสียหาย ผู้นำไปใช้ต้องรับผิดชอบตามชิ้นนั้นๆ และมีการเก็บค่ามัดจำค่าชุดด้วย ราคาที่กำหนดนั้นจะใช้ได้เพียง 1-2 วันเท่านั้นแต่ถ้าครบกำหนดแล้วไม่นำมาคืนจะถูกปรับเป็นรายวัน

4.3.6 การจัดเก็บเครื่องแต่งกาย

1) การตรวจสอบ

ภาพที่ 55 การตรวจสอบเครื่องแต่งกาย
เมื่อลูกค้านำเครื่องแต่งกายโขนละครมาคืน คุณรัตน์ก็จะตรวจสอบเครื่องแต่งกายที่ลูกค้า
นำไปใช้ว่ากลับมาคืนว่าครบหรือไม่

ภาพที่ 56 การตรวจสอบเครื่องแต่งกาย
จะนำเครื่องแต่งกายโขนละครทั้งหมดที่ลูกค้ำมาส่งคืนมารวมกัน

2) คัดแยก

ภาพที่ 57 การคัดแยกเครื่องแต่งกาย
คุณรัตน์จะนำเครื่องแต่งกายโขนละครทั้งหมดที่ลูกค้ำมาส่งคืน นำมาแยกเป็น
ประเภทๆแล้วดำเนินการตามประเภทนั้นๆ

3) วิธีทำความสะอาดเครื่องแต่งกาย

ภาพที่ 58 การทำความสะอาดเครื่องแต่งกายโขน
เครื่องแต่งกายโขนชิ้นใดที่เปื้อนเหงื่อ ก็จะนำออกมาตากแดด ตากลม แต่ถ้าเปื้อนมาก
ก็จะซักหรือแช่น้ำยาล้างดินที่เป็นเงินแล้วตากแดดให้เครื่องแต่งกายนั้นแห้งก่อนที่จะพับ

ภาพที่ 58 การทำความสะอาดเครื่องแต่งกายละคร
เครื่องแต่งกายละครชิ้นใดบ้างที่สกปรกก็จะนำไปซักให้สะอาดแล้วตากแดด เมื่อ
แห้งดีแล้วจึงพับให้เรียบร้อย

4) การเก็บเครื่องแต่งกาย

ประเภทยีนเครื่อง

ภาพที่ 60 – 62 แบบเสื้อ

คุณรัตน์จะเก็บค้ายที่ตัดและยังติดอยู่กับตัวเสื้อออกให้หมด แล้วเอาแขนเสื้อทั้งสองข้างเข้าด้านในทั้งเสื้อแขนสั้นและแขนยาว ถ้าแขนยาวก็จะพับแขนเสื้อเป็นสองท่อนทั้งสองก่อน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แล้วก็จะพับสาบเสื้อโดยจะเอาลายไว้ด้านในทั้ง 2 ด้านเข้าหากัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แล้วจึงพับชายเสื้อเข้าหากอเสื้อด้านบนเป็นสองท่อนตามขวางของตัวเสื้อ แล้วจึงพับ
ตัวเสื้อครึ่งด้านซ้ายขวาโดยให้ชายเสื้ออยู่ด้านใน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 63 – 67 แบบสนับเพลา

กางเกงหรือสนับเพลาเมื่อนำกลับมาจากการนำไปใช้แล้วก็จะนำไปตากแดดให้แห้ง
เมื่อแห้งดีแล้วนำมาพับ ดังนี้

โดยจะพับตามรอยกางเกงโดยเอาลายเชิงสนับเพลาซ้อนหากัน

แล้วพับเป้ากางเกงเข้าหาเล็กน้อย ให้พอดีกับลายเชิง

จึงพับลายเชิงเข้าหาตัวกางเกงประมาณ 1 ใน 3 ของตัวกางเกง

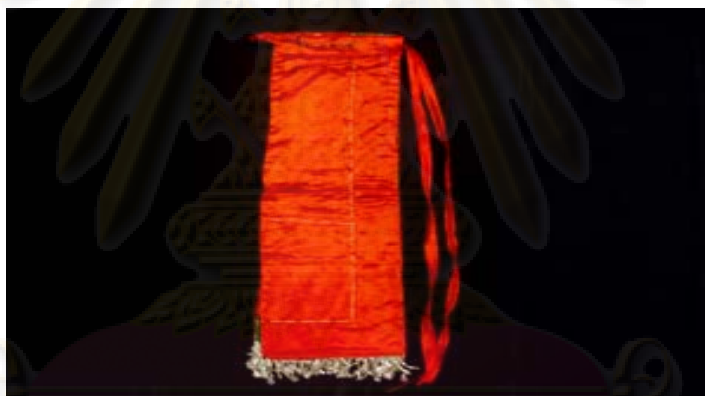

จากนั้นจึงพับครึ่งของส่วนที่เหลือให้ชิดขอบกางเกงด้านบน แล้วจึงนำเข้าสู่

ภาพที่ 68 – 81 วิธีการพับห้อยหน้า ห้อยข้าง

ตรวจเช็คความเรียบร้อยของห้อยข้างให้เรียบร้อยก่อน

นำห้อยข้างมาพับ โดยเอาปลายเข้าหากัน

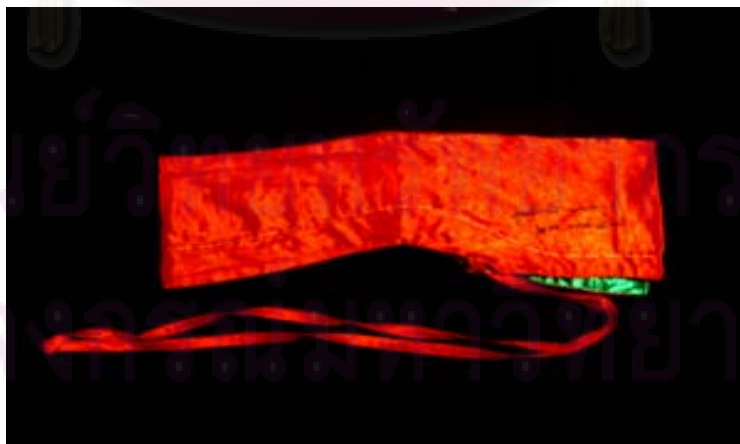
จากนั้นก็พับครึ่งตามยาวของห้อยข้าง

นำปลายเชือกมาพันรอบชายห้อยข้างจนหมดเชือก

นำรัดสะเอวเก็บด้ายให้หมดจากการตัดแล้ว

พับครึ่งตามยาวของรัดสะเอว

พับปลายรัดสะเอวเล็กน้อยให้พอดีกับความกว้างของห้อยหน้า

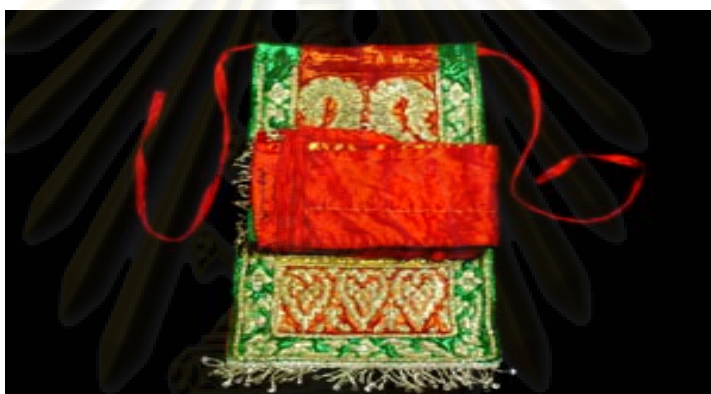
นำเชือกมาพันรอบรัดสะเอวที่พับเรียบร้อยแล้วให้หมดเชือก

นำห้อยหน้ามาวางแผ่ไว้

นำห้อยข้างที่พับอย่างเรียบร้อยแล้วมาวางให้อยู่ตรงกลาง

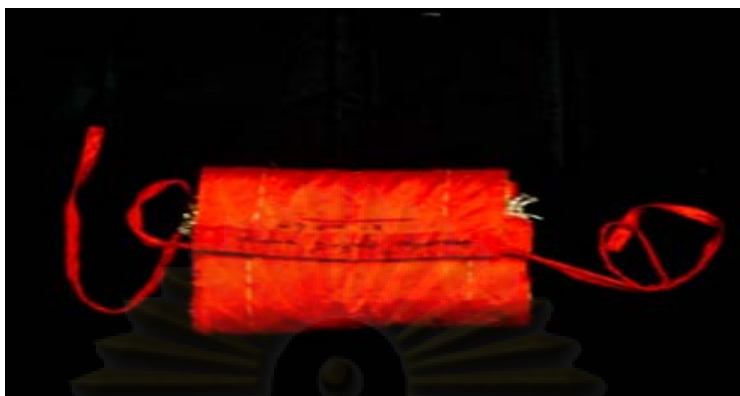

นำรัดสะเอวที่พับอย่างเรียบร้อยแล้วมาวางทับห้อยข้าง

พับชายห้อยหน้าทับห้อยข้างและรัดสะเอว

พับชายอีกด้านทับชายห้อยหน้า

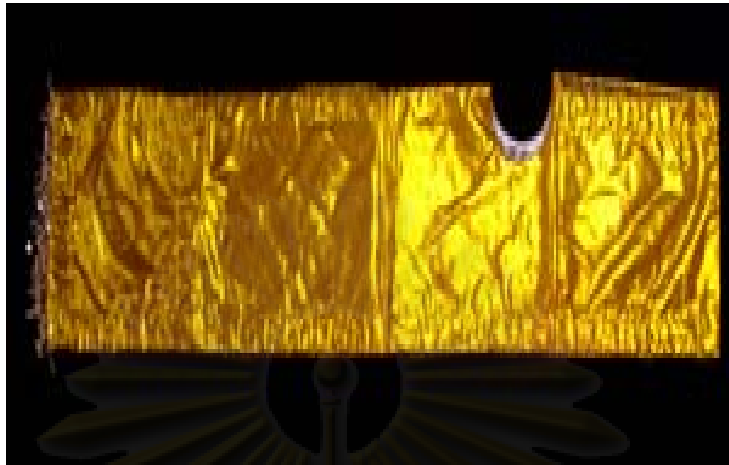

นำเชือกมาผูกกากบาทมัดให้แน่นผูกปลายเชือกเป็นเงื่อนกระตุกเพื่อสะดวกในการใช้สอย

ภาพที่ 82 – 85 วิธีการพับผ้าหม่นาง

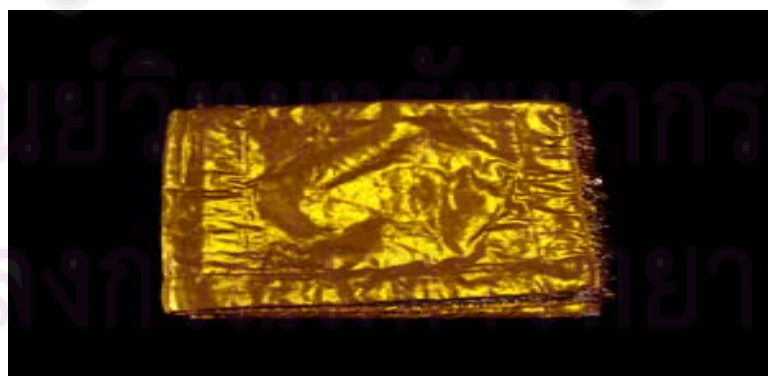
นำผ้าหม่นางที่ใช้แล้วออกตากแดด ตากลมให้แห้ง เก็บด้ายที่ติดอยู่ออก

พับครึ่งผ้าห่มนางตามความยาวของผ้าห่มนาง

พับผ้าห่มนาง 1 ใน 3 ของผ้าห่มนางตามยาว

พับผ้าห่มนางที่เหลือทับอีกครั้งแล้วจึงนำเก็บเข้าตู้ให้เรียบร้อย

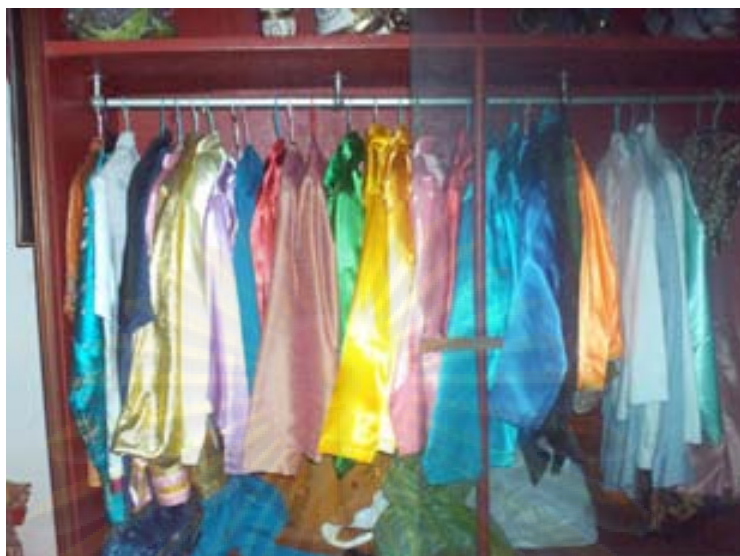
ภาพที่ 86 กรองคอและนวมนาง

กรองคอทั้งของพระและของนางโจนละครจะมีการเก็บที่ไม่ยากนักโดยจะพับครึ่งโดยให้ขอบผ้าชนกันตามขอบผ้าแล้วจึงเรียงซ้อนกันแยกแบบกัน

ประเภทพันทาง

เครื่องแต่งกายประเภทพันทางจะมีหลายแบบหลายประเภทจึงมีการจัดเก็บตามประเภทต่าง เช่นถ้าเป็นเสื้อที่ยับง่ายก็จะใส่ไม้แขวนและส่วนที่พับได้ก็จะพับเก็บเข้าตู้

ภาพที่ 87 – 88 เครื่องแต่งกายพันทาง
เครื่องแต่งกายพันทางประเภทเสื้อที่พับง่ายและสามารถทำความสะอาดได้ก็จะทำ
ความสะอาดก่อนแล้วจะใส่ไม้แขวนใส่ตู้อย่างเป็นระบบแยกประเภท

5) การเก็บอาวุธ

ภาพที่ 89 อาวุธ
อาวุธต่างๆคุณรัตน์จะแยกเป็นส่วนๆตามขนาดและการใช้งานโดยจัดเรียงไว้ในตะกร้า
หรือในลังใหญ่

6) การเก็บศีรณะ

ฝ่ายยักษ์

ภาพที่ 90 – 93 ศีรณะยักษ์

ศีรณะที่ใช้แล้วจะนำไปตากแดดจนแห้งแล้วนำเก็บใส่ตู้อย่างเป็นระเบียบ

ศิระ โจนคุณรัตน์มีจำนวนมากพอที่จะใช้แสดงโจนได้ทุกตอน ที่คงรูปแบบและสีตามแบบฉบับของโบราณ โดยคุณรัตน์ได้ให้คนที่ได้รับมาจากครูเก่าที่ยังมีแบบเก่าอยู่ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ภายในบ้านเมื่อมีงานแสดงต่างๆ

ฝ่ายพระ - นาง

ภาพที่ 94 – 96 ศีรษะพระ – นาง

การเก็บเครื่องประดับศีรษะโจนละครที่เป็นของตัวพระและตัวนางโดยมากจะใส่ใน
 ลั้งซึ่งทำมาจากสังกะสีตามขนาดและการใช้สอย คุณรัตน์ก็จะแยกสีที่พ่นบนลั้งเมื่อเวลาหยิบมาใช้
 โดยคุณรัตน์จะไปสั่งทำแถวตลาดพลูซึ่งจะมีร้านประจำทำ

ภาพที่ 97 การเก็บศีรษะ

ศีรษะโขนละครของคุณรัตน์จะมีวิธีการเก็บจะเหมือนกับกองการสังคีตโดยจะใช้ถุงพลาสติกคลุมเอาไว้กันฝุ่นไม่ให้จับศีรษะ แต่คุณรัตน์จะเย็บด้วยผ้าพลาสติกอย่างดีคลุมศีรษะเอาไว้

ภาพที่ 98 แบบศีรษะพระพันทาง

ยอดพระพันทางจะเป็นแบบยอดน้ำเต้าประดับกระจกที่มีหลายรูปทรง

ฝ้ายลิง

ภาพที่ 99 ศีรษะลิง

ศีรษะลิงทั้งหมดจะเรียงใส่ตู้อย่างเป็นระเบียบ

ภาพที่ 100 เปรตนางวันทอง

หุ่นเปรตนางวันทองคุณรัตน์ได้จัดทำไว้ทั้งนำออกแสดงและนำไปบูชาในบ้านเครื่อง
โขนละคร เป็นการอนุรักษ์ของโบราณในอดีตไว้ศึกษา โดยการบอกกล่าวของท่านอาจารย์ผู้ใหญ่

สรุป การจัดเก็บแยกเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและศีรษะ เป็นประเภทต่างๆ ของ
คุณรัตน์เป็นการดีเพื่อเป็นการง่ายต่อการจัดหาเครื่องแต่งกายต่างๆ เป็นแบบแผนที่ดีและมีคุณค่า

7) การเก็บเครื่องประดับ

เครื่องประดับเมื่อใช้เสร็จแล้วจะนำมาผึ่งลมให้แห้ง

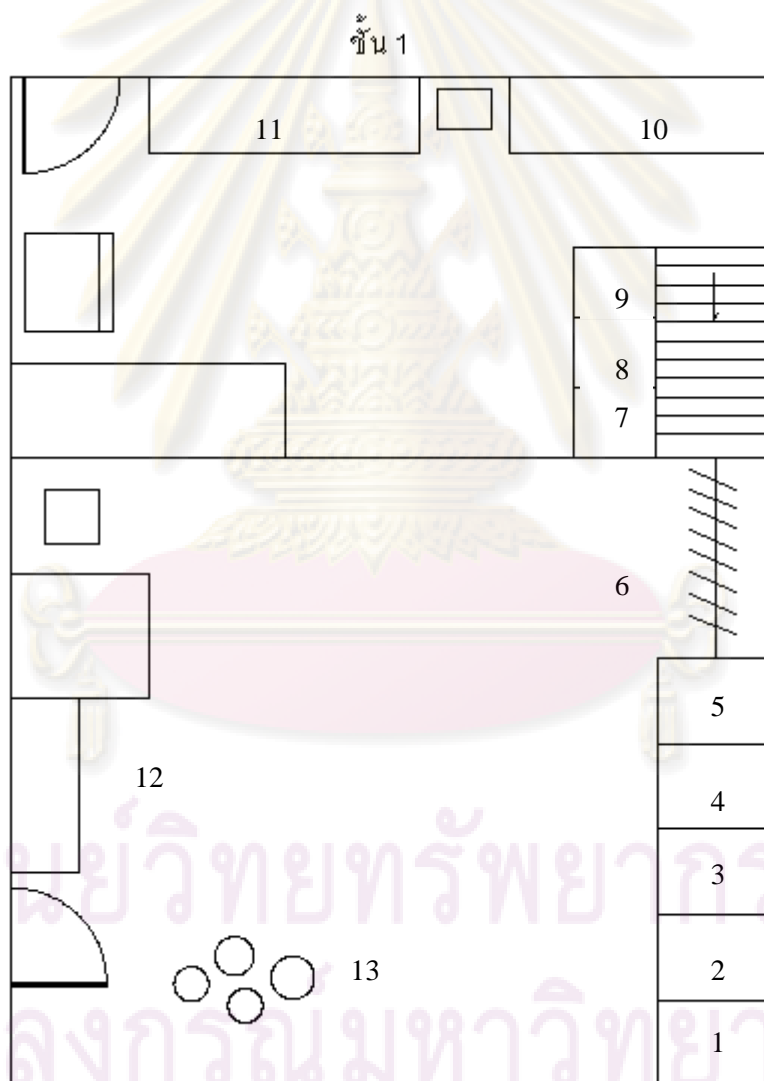
ภาพที่ 101 – 102 การเก็บเครื่องประดับ

นำเครื่องประดับทุกชิ้นที่แห้งแล้วใส่กล่องพลาสติกแยกประเภท เช่น ทับทรวง สี่งวาล เข็มขัดพร้อมหัวเก็บใส่กล่องเดียวกัน ส่วนข้อเท้า ข้อมือ แยกกันใส่อย่างละกล่อง

สรุป การจัดเก็บเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับโลหะครของคุณรัตนจะมีระเบียบและเป็นระบบ สะอาด สะดวก ทันสมัยต่อความต้องการของลูกค้า การแยกเครื่องแต่งกายโลหะครและเครื่องประดับ สีระยะ ต่างๆไว้เป็นแบบนี้ก็เพราะขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีแต่ดั้งเดิมปฏิบัติมา

4.3.7 วิธีการแบ่งส่วนเนื้อที่บ้านในการจัดเก็บเครื่องแต่งกาย ศีรษะ อาวุธ อุปกรณ์ต่างๆ

เนื่องจากว่าบ้านคุณรัตนันนั้นมีเครื่องแต่งกายจำนวนมาก มิได้มีเฉพาะแต่เครื่องแต่งกายโขนละครเพียงอย่างเดียว จะมีทั้งเครื่องราประเภทต่างๆอาทิ เครื่องแต่งกายโบราณคดีทั้ง 5 สมัย เครื่องแต่งกายระบำชุดต่างๆ เครื่องแต่งกายเบ็ดเตล็ด เครื่องแต่งกายแนวแฟนซี เครื่องแต่งกายลิเกทรงเครื่อง(ที่ได้สะสมมาและได้รับมอบมาจากบุคคลที่รักคุณรัตนัน) เครื่องแต่งกายลิเกปัจจุบัน เครื่องแต่งกายสัตว์ต่างๆ เครื่องแต่งกายละครต่างชาติเกือบทุกชาติ ฯลฯ ฉะนั้นการจัดบ้านเพื่อเก็บเครื่องแต่งกายประเภทต่างๆนั้นต้องให้เป็นระเบียบและเป็นระบบดังจะแสดงให้เห็นดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิบ้านชั้นที่ 1

ภาพที่ 103 ตู้ที่ 1

คุณรัตน์จะจัดเก็บเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับอย่างเป็นระบบและเป็นระเบียบ โดยจะแยกประเภทต่างๆซึ่งจะสะดวกในการจัดเก็บและการนำมาใช้สอยอย่างเช่นตู้นี้จะเก็บเครื่องแต่งกายประเภทพันทาง ชั้นบนจะเก็บเครื่องประดับพันทางเอาไว้ทั้งแบบจี้รึกับแบบโลหะ

ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 104 ตู้ที่ 2

เครื่องแต่งกายโขนละครแบบเก่าที่ทำขึ้นมาใหม่คุณรัตน์จะเก็บไว้ในตู้ที่ใกล้มือมากที่สุดเพื่อที่จะได้หยิบมาใช้ได้ง่ายและสะดวกในการดูแลอีกด้วยเก็บก็ง่ายเพราะจะใช้งานบ่อยจึงต้องเก็บไว้ตู้นี้ ส่วนชั้นบนก็จะใส่ ซฎาและมงกุฎนางโขนละคร

ภาพที่ 105 ตู้ที่ 3

เครื่องแต่งกายโขนละครแบบเก่าจะถูกจัดไว้ในตู้นี้ เพราะจะสะดวกในการหยิบใช้
สอยได้ง่ายขึ้นและบุคลากรในบ้านก็จะหาได้ง่ายด้วย ส่วนชั้นบนก็จะใส่ศิระษะโขนละครเอาไว้ด้วย
ไม่ต้องคลุมพลาสติกเพราะอยู่ในตู้กระจกแต่ก็คอยดูแลไม่ให้สกปรกด้วย

ภาพที่ 106 ตู้ที่ 4

ตู้นี้จะเก็บเครื่องประดับ โขนละครเอาไว้ โดยจะจัดเป็นชุดๆ ใส่กล่องพลาสติกเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและการขนย้ายในการนำไปแสดงและการกระทบจะทำให้เสียหาย โดยจัดเป็นชุดๆ เรียงเป็นระเบียบ หุ่นกระบอกก็จะนำมาใส่ตู้ไว้เพื่อประชาสัมพันธ์เพราะคุณรัตน์ยังมีตัวหุ่นนับเป็นร้อยๆ ตัวจะแสดงได้หลายเรื่องและยังได้รับรางวัลบุคคลดีเด่นด้านศิลปะการแสดงด้านหุ่นกระบอกของจังหวัดนนทบุรีอีกด้วย ส่วนชั้นบนยังเก็บศิระ โขนละครประเภทต่างๆ

ภาพที่ 107 ตู้ที่ 5

คุณรัตน์จะจัดผ้าถุง ผ้าห่ม พันทางที่ใช้บ่อยๆไว้ในตู้นี้พร้อมทั้งเครื่องประดับที่จะ
 จัดใส่กล่องไว้ได้อย่างเรียบร้อยพร้อมที่จะนำออกมาใช้ได้ตลอดเวลา ชั้นบนตู้มีที่วางคุณรัตน์ก็จะวาง
 ศีรษะโขนละครเอาไว้

ภาพที่ 108 ราวแขวนเสื้อ

แขวนเสื้อละครพันทางข้างตู้จะแขวนเฉพาะส่วนที่ใช้บ่อยๆหรือตามเทศกาลงานนั้น เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการหยิบใช้และให้บริการส่วนชั้นบนก็จะเก็บศีรษะละครพันทางไว้

ภาพที่ 109 หุ่นต่างๆ

หุ่นรูปคนก็จะใส่เสื้อผ้าเพื่อให้ลูกค้าได้เห็นและเป็นการโฆษณา ภายในบ้านจะมีการสับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายไปตามเทศกาลงานต่างๆในช่วงนั้นๆด้วย

ภาพที่ 110 – 111 ชั้นบนตู้

ส่วนที่วางบนหลังตู้เสื้อผ้าคุณรัตนก็จะวางศิระะที่จำเป็นต้องใช้บ่อยๆ เพื่อการหยิบใช้สอยและความสวยงามของบ้านเมื่อเวลามีแขกมาใช้บริการพร้อมทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์เครื่องแต่งกายโขนละครไปอีกด้วย การจัดเก็บจะเป็นระเบียบเรียบร้อยทำให้ไม่มีมอดกั๊กกินกระดาษที่ใช้ทำศิระะได้ง่าย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 112 ตู้ข้างบันได

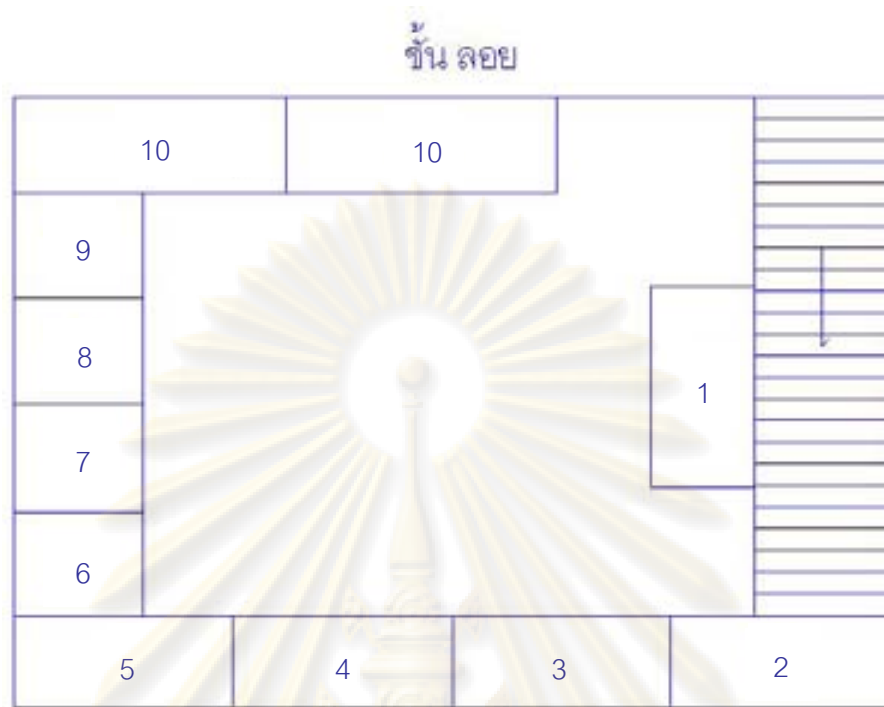
ตู้ข้างบันไดชั้นล่างจัดเก็บหมวกของละครพื้นทางและชุดละครพื้นทางประเภทต่างๆ และอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ประกอบการแสดง และเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและนำออกมาใช้สอยได้ดีเมื่อถูกก้ำพบเห็นก็จะสนใจใช้เครื่องแต่งกายมากขึ้น

ภาพที่ 113 ที่ว่างข้างบันได
 ทางเดินก่อนขึ้นบันไดคุณรัตนก็จะเก็บกลองยาวและสิริษะพระ นาง อย่างเป็น
 ระเบียบและลงตัวในการจัดสรรเนื้อที่ภายในบ้านได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 114 ชั้นข้างฝา
 ผนังข้าง โตะทำงานจัดทำเป็นชั้นวางम्मสีต่างๆ

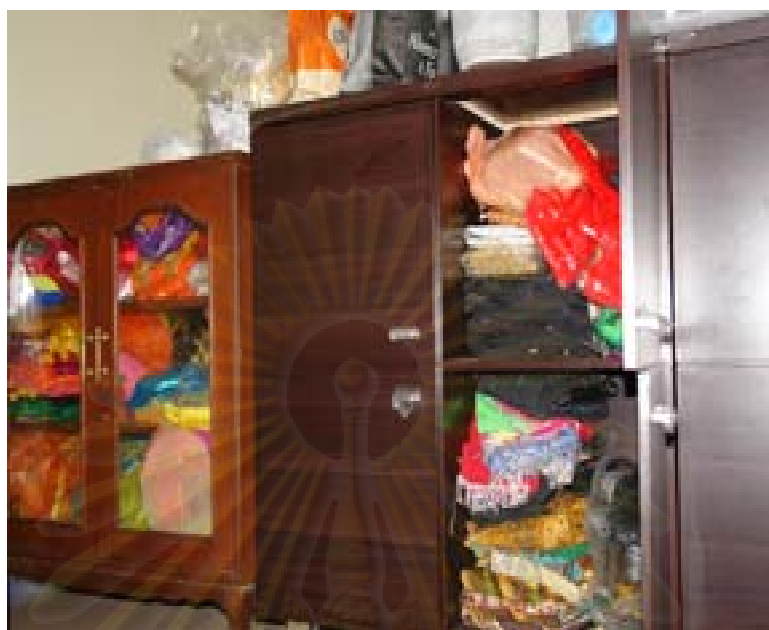

แผนภูมิบ้านชั้นลอย

คู
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 115 ตู้ที่ 1 ตู้ข้างบันไดเก็บเครื่องแต่งกายละครประเภทพันทาง

ภาพที่ 116 ตู้ซ้าย(2) ตู้ขวา(3) เก็บเครื่องแต่งกายละครพื้นทาง

ภาพที่ 117 ตู้ที่(4)ซ้าย ตู้ที่(5)ขวา เก็บเครื่องแต่งกายละครชุดไทยจักรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

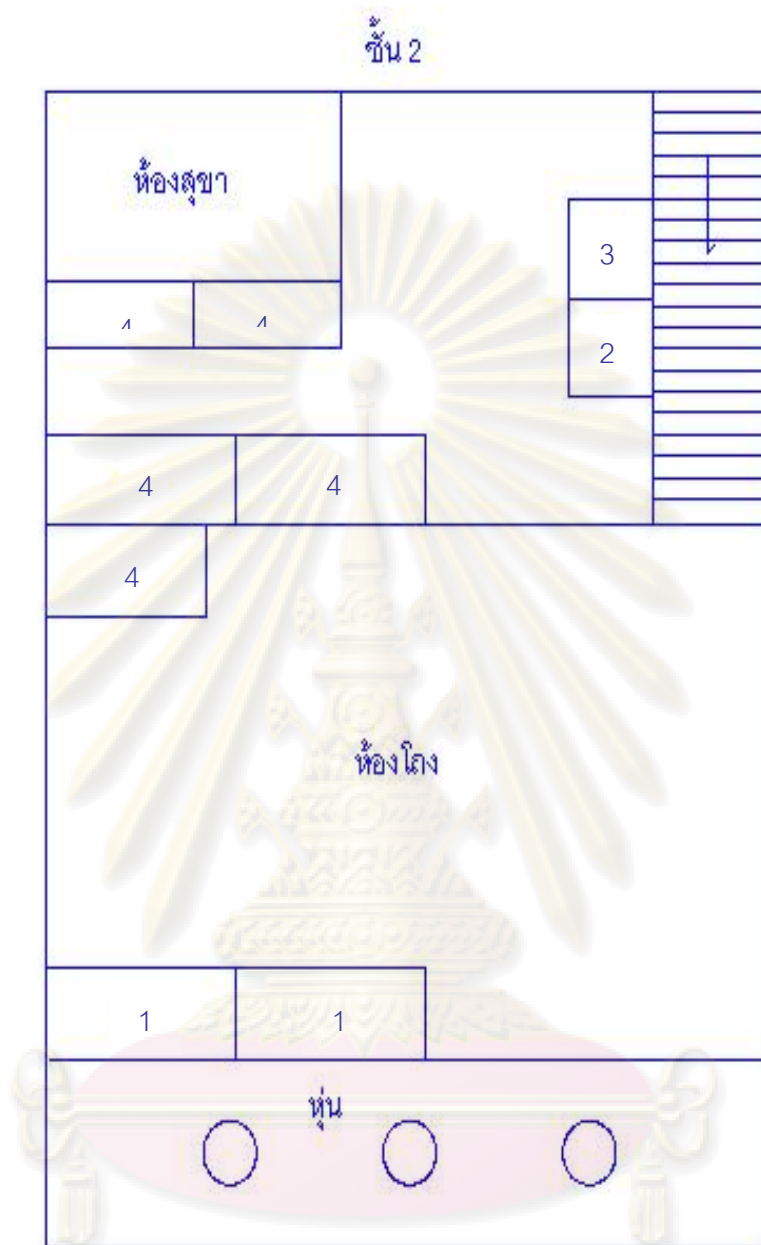

ภาพที่ 118 ตู้ที่ 6,7,8,9 เก็บเครื่องแต่งกายละครพันทางและเครื่องประดับต่างๆ

ภาพที่ 119 ตู้ที่ 10 เก็บผ้านุ่งละครพันทาง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
แผนภูมิบ้านชั้นที่ 2
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

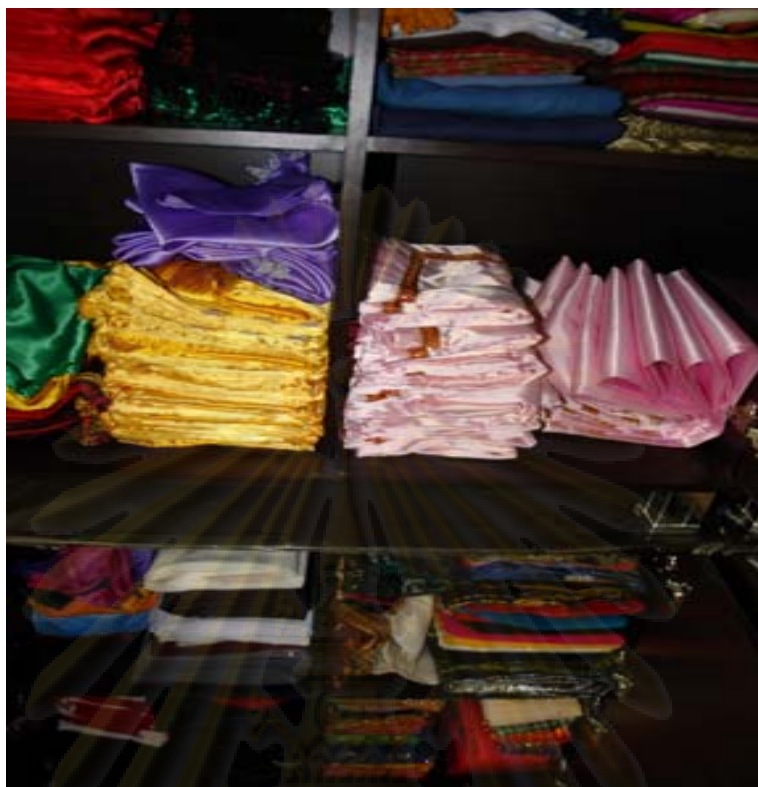

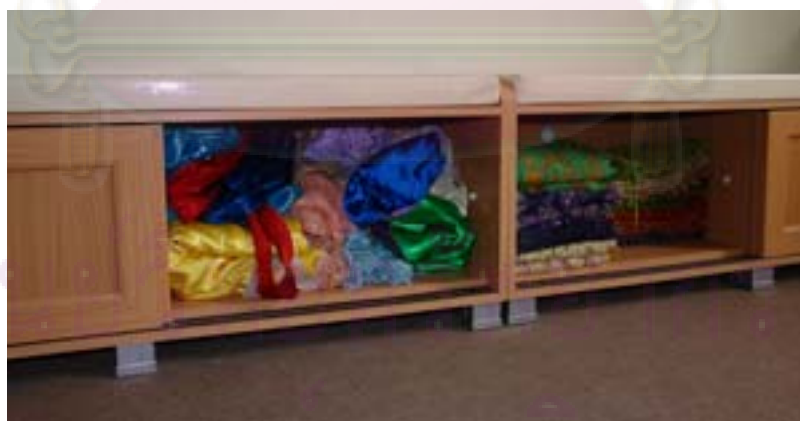
ภาพที่ 120 ตู้ที่ 1 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภทอาหารต่างๆ

ภาพที่ 121 ตู้ที่ 2 เก็บเครื่องแต่งกายพันทางประเภทต่างชาติ

ภาพที่ 122 ตู้ที่ 3 เก็บเครื่องแต่งกายพื้นทางประเภทเจ้าต่างเมือง

ภาพที่ 123 ตู้ที่ 4 เก็บเครื่องแต่งกายพื้นทางประเภทผ้าถุงและผ้าห่มต่าง ๆ

ชั้น 3

แผนภูมิบ้านชั้นที่ 3

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 124 บ้านชั้นที่ 3 ของคุณรัตนจะทำเป็นราวเหล็กสำหรับแขวนเครื่องแต่งกายละครประเภทพันทางต่างๆมากมายโดยจะแยกเป็นส่วนๆโดยความเข้าใจของคุณรัตน์ ซึ่งจะมีแบบประเภทอิงประวัติศาสตร์และแบบสมัยใหม่ไว้ครบทุกเรื่องทุกตอนของละครไทยและละครสมัยใหม่ด้วย

ภาพที่ 125 เครื่องแต่งกายละครพันทางต่างๆที่แขวนไว้บนชั้นนี้นั้นจะมีการวางระบบไว้อย่างดีมากเมื่อมีการหาหรือจัดเก็บ ซึ่งในเครื่องแต่งกายในแต่ละแบบจะมีมากถึง 15 - 20 ชุด เพื่อเป็นการรองรับลูกค้าจากหน่วยงานต่างๆ

ภาพที่ 126 เครื่องแต่งกายในแต่ละชุด แต่ละแบบจะมีการทำความสะอาดก่อนเก็บ
ทุกครั้งสมัยก่อนนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้ทำความสะอาด รีด และจัดเก็บ

ภาพที่ 127 เครื่องแต่งกายประเภทต่างๆที่จัดไว้ในแผนกนี้จะนำลงมาไว้ชั้นล่างเมื่อ
ถึงเทศกาลต่างๆโดยจะนำลงมาเป็นประเภทๆเพื่อจัดไว้ให้ลูกค้าได้เลือกสรรที่จะนำไปใช้หรือลอง
สวมใส่เพื่อให้เกิดความมั่นใจ

สรุป การจัดบ้านโดยแบ่งเนื้อที่ของบ้านให้เป็นสัดส่วนและการจัดเก็บเครื่องแต่งกาย
ของ คุณรัตน์ ซึ่งมองดูแล้วสะอาดตา มีระเบียบ เป็นระบบ สะดวกสบายในการจัดเก็บและนำไปใช้
บริการซึ่งเป็นข้อดีต่อการประกอบธุรกิจทางด้านบ้านเครื่องโขนละครในปัจจุบัน การแบ่งเนื้อที่ใ้
สอยต้องมีพื้นที่เหลือไว้สำหรับลองชุดของลูกค้าซึ่งมีทุกๆชั้นของบ้าน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของคลังเครื่องแต่งกายโขนละครจนมาถึงการดำเนินงานบ้านเครื่องคุณรัตน์ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาเหตุผลที่มีปัจจัยต่างๆที่สอดคล้องกับสภาพในปัจจุบันต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัยจะใช้วิธีต่างๆในการสืบค้นและหาหลักฐานต่างๆเพื่อนำมาวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้มีขั้นตอนต่างๆในการดำเนินวิจัยดังนี้ การศึกษาจากเอกสารต่างๆ ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ทั้งบุคคลที่เคยใช้บริการและบุคคลที่เกี่ยวข้องในวงกรมานาฏศิลป์ แล้วนำเนื้อหานั้นมาวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า หลักฐานต่างๆที่กล่าวถึงผู้ดูแลเครื่องแต่งกายโขนละครในอดีตมิได้มีปรากฏไว้แน่ชัด มีเพียงแคศหรือตำแหน่งไว้เท่านั้นซึ่งจะสืบหาประวัติส่วนตัว ประวัติการทำงาน หน้าที่ที่รับผิดชอบหาได้ไม่มี ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าไม่มีผู้ใดที่จะจดบันทึกไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเปรียบเทียบหาความน่าจะเป็นจริงแล้วนำมาเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย

การดำเนินงานด้านการให้บริการเครื่องแต่งกายโขนละครที่เป็นของเอกชนมีเพียงไม่กี่บ้านในอดีต อาจเนื่องมาจากการลงทุน ความรู้จักในวงแคบๆเท่านั้นแล้วการคิดริเริ่มประกอบกิจการด้านนี้นั้นสภาพเศรษฐกิจบ้านเมือง การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่ค่อนข้างดีเท่าไร แต่พอมาในปัจจุบันมีการให้ความสนับสนุนมากขึ้นผู้คิดดำเนินการด้านนี้จึงมีมากในประเทศไทยและต่างประเทศด้วย บ้านเครื่องคุณรัตน์จึงเป็นบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครบ้านหนึ่งที่มีความน่าสนใจในการศึกษาวิจัย

บ้านเครื่องคุณรัตน์ได้เริ่มกิจการบ้านเครื่องแต่งกายละครมากกว่า 30 ปี คุณรัตน์เป็นเจ้าของบ้านเครื่องโขนละครที่มีได้มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ แต่เพราะความรัก ความสนใจ และความเป็นคนที่ชื่นชอบในด้านศิลปวัฒนธรรมของไทยเป็นอย่างมาก จึงได้สร้างเครื่องแต่งกายเครื่องประดับ อุปกรณ์ต่างๆไว้เป็นอย่างมาก แต่ก็มิใช่จะมีแค่เท่านั้นไม่ในบ้านเครื่องคุณรัตน์ยังมีหุ่นกระบอก ลิเกทรงเครื่อง ลิเกลูกบท ฯลฯ คุณรัตน์ได้รับความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ โดยท่านทั้งหลายนั้นได้ให้ความรักและได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆให้กับคุณรัตน์เป็นอย่างดีและครบถ้วน สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นมรดกที่อยู่ในตัวของคุณรัตน์ที่มีอาจเลือนหายไปได้ คุณรัตน์เก็บสะสมไว้แล้วนำออกมาถ่ายทอดเป็นสิ่งต่างภายในบ้านเครื่องคุณรัตน์

บ้านเครื่องคุณรัตน์ได้เริ่มกิจการบ้านเครื่องแต่งกายละครมากกว่า 30 ปี คุณรัตน์มิได้ศึกษาทางนาฏศิลป์มาโดยตรง แต่ก็ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากผู้รู้หลายท่าน ซึ่งจากประวัติคุณรัตน์ เห็นได้ว่าคุณรัตน์นี้ได้ร่ำเรียนวิชาการปักเครื่องแต่งกาย การตัดเย็บ การจัดเก็บ มาจาก

นางสมบุรณ์ ภูเกสร ที่คุณรัตน์ได้ไปอาศัยอยู่ด้วย พร้อมทั้งยังเคยช่วยสร้างเครื่องแต่งกายโขนในงานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปีอีกด้วย คุณรัตน์ยังศึกษาด้วยตนเอง จากตำรา เอกสาร ต่างๆมากมายซึ่งคุณรัตน์ได้นำมาเป็นหลักฐานในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับและอื่นๆที่ใช้ในการแสดงเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้คุณรัตน์ยังมี คณะหุ่นกระบอก คณะลิเก ทรงเครื่อง โขนโรง เป็นของตนเองด้วยและคุณรัตน์ดำเนินกิจการบ้านเครื่องโขนละครมาจนมีชื่อเสียงมากในปัจจุบัน

คุณรัตน์จะคอยดูแลบุคคลากรในบ้านเปรียบเสมือนคนในครอบครัวอย่างดีและเสมอมาจนเป็นที่รักของคนในบ้านทุกคน การแบ่งงานในหน้าที่ต่างๆตามความสามารถ การจัดแบ่งงานบริการต่างๆภายในบ้านให้กับบุคคลากรทุกคนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน แต่ถ้ามีเวลาว่างก็จะมีกิจกรรมต่างๆภายในบ้านอย่างสม่ำเสมอ

การจัดเก็บเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องคุณรัตน์จะมีความเป็นระเบียบและเป็นระบบ อันเป็นจุดขายของบ้านคุณรัตน์เมื่อลูกค้ามาใช้บริการ พร้อมทั้งการมีอักษาศึกษาของคุณรัตน์ที่ดีต่อลูกค้าและพร้อมที่จะให้บริการทุกๆด้านตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเครื่องแต่งกาย การจัดการแสดง การแต่งกาย การแต่งหน้า ทำผม คุณรัตน์จะมีคอยไว้ให้บริการ เครื่องแต่งกายที่ทันสมัย เครื่องแต่งกายที่สะอาดพร้อมใ้ใช้อยู่เสมอ และมีจำนวนมากพอตามความต้องการของลูกค้า พร้อมทั้งที่มีรูปแบบต่างๆ อีกด้วย เครื่องประดับที่หรูหรา สวยงาม แปลกตา ไม่เหมือนใคร ซึ่งมีทั้งแบบอนุรักษ์และแบบสร้างสรรค์ที่เป็นของเก่าและของใหม่ ที่ควรศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างได้ วิธีการหรือขั้นตอนต่างๆแม้กระทั่งแบบอย่างการจัดบ้านของบ้านคุณรัตน์อาจจะกล่าวได้ว่ามีทั้งความเหมือนแตกต่าง หรือคล้ายกับบ้านเครื่องแต่งกายบ้านอื่นๆที่มีการประกอบกิจการทางด้านนี้ซึ่งเป็นการดีที่มีการจัดวางรูปแบบต่างๆไว้ เพื่อเป็นแนวในการประกอบกิจการทางด้านนี้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยฉบับนี้อาจจะเป็นแนวทางในการศึกษา การจัดระบบกิจการบ้านเครื่องแต่งกายโขนละครของบ้านเครื่องอื่นๆ หรือคลังเครื่องแต่งกายโขนละครของหลวง

ศูนย์วิจัยศิลปวิทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2550). การศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายยืนเครื่องโขน-ละคร
รำ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กฤพร ภูเกสร. คณะสมบูรณศิลปป์ กรุงเทพฯ.(สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2551.

กันยาบดี. (2539). นางอันเป็นที่รักของกษัตริย์ศิลป์ิน. กรุงเทพฯ : บ้านทีกสยาม.

คาร์ล บอร์ค.เท็มเฟิลส์ แอนด์ อีเลฟเฟินท์.เสฐียร พันธรังสี,อัมพร ทีชะระ. ไพลินคอมพิวกราฟฟิค.

คลาสเนอร์, วิลเลียม เจ. (2539). สะท้อนวัฒนธรรมไทยเล่ม2. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

คำรณ สุนทรานนท์ และจรรยา สุนทรานนท์. (2551). โครงการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบ
ทอดโขน(ผู้หญิง)ให้แก่เยาวชน. ปทุมธานี : ภาควิชานาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

จักรพันธ์ โปษยกฤต. (2551). คิดถึงครู. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.

เจ้านายเล็ก- ยุวกษัตริย์. (2549). (พิมพ์ครั้งที่6). เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม.

เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และกรมพระยาดำรง

ราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2505). ฐานสมเด็จ เล่ม 1 – 32. กรุงเทพฯ :
คุรุสภา.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. (พิมพ์ครั้งที่2).
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรลีไล เลิศวิชา. (2541). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. (พิมพ์ครั้งที่2).
กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

ชัชชัย, เดอ. (2550). จดหมายเหตุรายวัน. (พิมพ์ครั้งที่2). นนทบุรี : ศรีปัญญา.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2507). ตำนานละครอิเหนา. พระนคร :
คลังวิทยา.

ชนิด อยู่โพธิ์. (2497). ศิลปะแห่งละครไทย. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร.

ชนิด อยู่โพธิ์. (2534). โขน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

นงเยาว์ ตรีชัยยุทธ.คณะละครชาตรีนงเยาว์นาฏศิลป์ กรุงเทพฯ.(สัมภาษณ์), 2 พฤศจิกายน 2551.

นพรัตน์ หวังในธรรม.ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร.
(สัมภาษณ์),26 ตุลาคม 2551.

นักศึกษาคณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. (2541). กรรมวิธีการ

ประดิษฐ์เครื่องแต่งกายโขนสืบแปลมงกุฎ(นาฏศิลป์ไทย). ปทุมธานี : วิทยาลัย นาฏศิลป์
สมทบในคณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.

- นิตดา หงส์วิวัฒน์. (2547). **รามเกียรติ์จิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม**. กรุงเทพฯ : เพื่อนเด็ก
- บุญปลั่ง คงประภัศร. **บ้านเครื่องบุญปลั่ง**. (สัมภาษณ์). 21 พฤศจิกายน 2551.
- บุญเลิศ พรหมมงคล. (2549). **การศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตผ้าและเครื่องแต่งกายของอุตสาหกรรมวิสาหกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- พัชรารวรรณ ทับเกตุ. (2543). **ประวัติความเป็นมาของกองการสังคีต**. กรุงเทพฯ.
- พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีหลวงจบกระบวนยุทธ(แท้ กระบวนยุทธ). 8 กุมภาพันธ์ 2520. (2520). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.
- เพชร ตุมกระวิล. (2548) **ละครโขน**. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์: วิทยานิพนธ์
- ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์. (2549). **วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- กุมรี ปานสมุทร. **บ้านเครื่องนราศิลป์** กรุงเทพฯ. (สัมภาษณ์), 5 ธันวาคม 2551.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2550). **ชื่อวรรณคดี นามานุกรมวรรณคดีไทย (ชุดที่1)**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ.
- วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. (2529). (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วินิช เขียววงศ์. **อดีตนักแสดงโขนหลวงราชพงษ์**. (สัมภาษณ์), 1 พฤศจิกายน 2551.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2549). **วรรณคดีการละคร**. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ศิริรัตน์ ปานเสน. **บ้านเครื่องคุณรัตน์** กรุงเทพฯ. (สัมภาษณ์), 2 ตุลาคม 2551, 2 มกราคม 2552
- ศิลปะละครรำ**. (2531). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. (2483). **ละครใน พ.ศ.2440**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. (2543). **อิเหนา**. กรุงเทพฯ : บรรณาการพิมพ์.
- ศิลปากร, กรม. (2545). **ขุนช้าง ขุนแผน**. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์.
- ศิลปากร, กรม. (2547). **เครื่องแต่งกายละครและการพัฒนา การแต่งกายยืนเครื่องละครในของกรมศิลปากร**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. (2549). **95 ปี แห่งการสถาปนากกรมศิลปากร**. รุ่งทิวทิศการพิมพ์ กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ศิลปากร, กรม. (2550). **การศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายยืนเครื่องโขน-ละครรำ**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สมบัติ ตั้งก่อเกียรติ. (2541). **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ประกายแสง.
- สยามในความทรงจำ. (ม.ป.ป.). (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ : บันทึกสยาม.

ต่อชาติ ชื่นศิริ. ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงสาขาละครพระ.(สัมภาษณ์), 1 พฤศจิกายน
2551

สันติ เล็กสุขุม. (2549). ศิลปะภาคเหนือหรืออุษยชัย – ล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ.

สันติ เล็กสุขุม. (2549). ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สันติ เล็กสุขุม . (2550). ศิลปะอยุธยา. (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สารานุกรมไทยสำหรับประชาชน ฉบับเสริมการเรียนรู้. (2550). กรุงเทพฯ : โครงการ
สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. (2543).

การแต่งกายไทย : วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม1. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.

สำรวย ร่มโพธิ์. คณะประจวบศิลป์ ฉะเชิงเทรา.(สัมภาษณ์), 10 ธันวาคม 2551.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548ก). กรุงสุโขทัยมาจากไหน?. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ . (2548ข). คนไทยมาจากไหน?. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์พ.ศ.2325 - 2477.
(พิมพ์ครั้งที่2). ม.ป.ท.

สุวัฒน์ แสสนวัตติ. (2547). จิตรกรรมไทยพุทธศิลป์. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ : เทนเดอร์ทัช.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2548). วัฒนธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุชา บุญยัง. (ม.ป.ป.). วิเคราะห์บุคลิกลักษณะของตัวพาลี. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อคิน รพีพัฒน์.(2521). สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์พ.ศ. 2325 – 2416. กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เอนก นาวิกมูล. (2550). พ่อค้าชาวสยาม. กรุงเทพฯ : แสงดาว.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

คำนิยม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนิพน

คุณวัชรพงศ์ ปานเสน มีส่วนเป็นคนไทยคนหนึ่ง ในน้อยคนนั้กัจะกล่าฝึนไหญ่ กัถ่าที่จจะฝ่าฝึนอุปสรรคและกัถ่าที่จจะทำจริง ๆ จากจิตสำนึกบวกลกับควาเมรัคคีลปะ ความซึนชอบ ไนนาฏคีลปะไทย จึ้งเป็นจุดสร้งพลังใจส่วนหนึ้ง มุงสร้งสรวัคคผลงานทางด้่านคีลปะวัฒนธรรม คึ้วใจ คุณวัชรพงศ์ เริ่มเข้าสู่วงการนี้ คึั้งแคปี ๒๕๑๕ อาศึยเรียนรู้คีลปะอยู่ทีไหญ่สมรภูคีลปะไ นานทอถาร จึ้งออกมาค่านึ้งงานเป็นของตนเองในปี ๒๕๒๖ ผ่านงานและครวัที ละครทีวี และ ยังได้รับให้สร้งเครื่อง โขนใช้ไไนงานฉลองสมโภชน์กรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ปี ไนปีพ.ศ. ๒๕๒๕ ครอบงานคึ้นรับมึสทุนิคเวอร (ปี ๑๕๕๑) จนปัจจุบันคุณวัชรพงศ์ เป็นเจ้าของ โขนโรงใหญ่คณะศึษย์นาฏคีลปะ, คณะศึทพรวงเครื่องกัถญจนร์คัณ, ทุนกระษากคณะคุณรัตน บ้านเครื่องคุณรัตน และปัจจุบันล่ำสุดยังทำเครื่อง โขน ละครยึนเครื่องแบบโบราณ

จากการค่านึ้งชีวิต ๓๐ ปี ที่ผ่านมาของ คุณวัชรพงศ์ ปานเสน ที่ผมได้เห็นและสัมผัส มานัน้ศูเหมีคนจะ ใช้ชีวิตผูกพันกับเหล่านึ้ แม้การเลือกหาสิ่งของเล็กคึ้ว อุปกรณ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ มาแต่สรรมผลงานจากศึลปะธรรมลาไบแต่ละจึ้นนึ้นให้ออกมาสวยตงตงงามเพิ่มคุณค่าทั้งด้่านศึลปะ และคุณค่าทางมุลค่า และประทับใจผู้ทีสนใจและหลงใหลกับควางามของศึลปะแขนงนึ้ ทั้งลึ้น ถล่าวได้ว่ การผูกพันกับการสรวัคสร้งผลงานของคุณวัชรพงศ์ ปานเสน ไม่เพียงแค้ช่วครึ้วช่วยาม แต่เป็นการผูกพันคึั้งแต่ “รุ่งสางจนพลบคึ้ว” สิ่งทีปรากฏไไนหนังสือเล่มนึ้ แสดงให้เห็นถึง ใสใจรัก ประกอบกับควาหมานะ อุดสาห์ และควาเพียรพยายาม ของคุณวัชรพงศ์ ปานเสน ทีจจะธำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ ถ่ายทอด และรัคหมเอกลักษณ์ของชาติไทยเภาไว้่อักผู้หนึ้งคึ้ว “ใจรัก”

สมโภชน์ ฉาชะมกัถริน

ประธานสภาวัฒนธรรมเขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ

อดีตผู้ถ่านวอการสถาบันวัฒนธรรมศึษา

สำนักงนคณะกรวมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๑

ศูนย์วิทยุวัฒนธรรมศึกษาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิริรัตน์ ปานแสน

ดิฉันได้รู้จักกับคุณ ศิริรัตน์มาร่วมยี่สิบปี เนื่องด้วยคุณแม่ของคุณหญิงประภาพรณ วิจิตรวาทการ เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ได้ทำงานการกุศลในฐานะเป็นนายกหลายสมาคม และท่านยังได้เป็นผู้ร่วมก่อตั้ง “มูลนิธิกตเวทิน” โดยมีจุดประสงค์ที่จะรวบรวมผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า ให้มาร่วมแสดงความจงรักภักดี และกตัญญูกตเวทิตา ถำหนักในพระมหากษัตริย์คุณ ด้วยการหาเงินเพื่ออุทิศเกล้าถวาย โดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย

ในการหาเงินเพื่อการกุศลนี้ คุณหญิงประภาพรณมักจะจัดการแสดงละครและเพลงปลุกใจรักชาติของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ โดยเชิญท่านผู้มีชื่อเสียงในวงกรรงศ์มของเมืองไทย มาร่วมแสดง ในกรณีนี้ คุณ ศิริรัตน์ ปานแสน ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ที่ช่วยให้งานสำเร็จไปได้อย่างงดงาม

ในการแสดงละครของหลวงวิจิตรวาทการสองครั้ง คือละครเรื่อง อานุภาพแห่งความรัก ซึ่งแสดงโดยนักเรียนสาธิตปทุมวัน และละครเรื่อง อานุภาพแห่งความเสียสละ แสดงโดย นักเรียนโรงเรียนสายน้ำผึ้ง คุณหญิงประภาพรณ ได้มอบให้ คุณศิริรัตน์ เป็นผู้ควบคุมดูแลเรื่องแต่งตัวของผู้แสดงทั้งหมด ซึ่งเป็นงานที่หนัก เพราะละครหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครพูดผสมละครร้องและรำหมู่ ต้องใช้ผู้แสดงเป็นจำนวนมาก การจัดการเรื่องแต่งตัวของตัวละคร จำต้องศึกษาความเป็นมาของประวัติศาสตร์ เพื่อให้เครื่องแต่งกายสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวาระนั้น ผลปรากฏว่า คุณศิริรัตน์ สามารถทำงานได้เป็นเยี่ยม

นอกจากละครแล้ว คุณหญิงประภาพรณ ยังได้จัดการแสดงเพลง แพร่ภาพทางโทรทัศน์ช่องต่างๆ เป็นเวลาหลายปีติดต่อกัน โดยเชิญนักแสดงกิตติมศักดิ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า “ท่านผู้หญิง และคุณหญิง” อาทิ

ท่านผู้หญิงบุญเรือน ชูณหะวัณ ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชรโรทัย คุณหญิงแจ่มใส ศิลปอาชา
คุณหญิงชัดเจน กัทธาภณ คุณหญิงธีราณี วรรณสุต คุณหญิง วรณี วิฑเฒะสิรินันท์ เป็นต้น
มาร่วมร้องเพลง และ แสดงวิพิธทัศนา ซึ่งคัดมาจากละครของหลวงวิจิตรวาทการ โดย
ท่านผู้แสดงจะต้องแต่งตัวเป็นสตรีในประวัติศาสตร์ยุคต่างๆ

คุณ ศิริรัตน์ ปานแสน ได้แสดงความสามารถได้รับความไว้วางใจจากคุณหญิง
ประภาพรรณ วิจิตรวาทการ เป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะจัดเครื่องแต่งกายของผู้แสดง
ให้ถูกต้องตามศิลปะและวัฒนธรรมของไทยในยุคต่างๆแล้ว แต่ละชุด ยังมีความงดงามเป็น
ที่ดึงดูดสายตาของทั้งท่านผู้สวมใส่และผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อคุณหญิงประภาพรรณได้สิ้นลง คุณ ศิริรัตน์ ก็ยังได้ให้คำแนะนำช่วยเหลือคิดค้น
ในการจัดงานการกุศลหลายครั้ง โดยได้เป็นผู้จัดเครื่องแต่งกายให้แก่นักแสดงกิตติมศักดิ์ ซึ่ง
คุณได้เชิญมาร่วมแสดงเพลงปลุกใจรักชาติ ของหลวงวิจิตรวาทการ แพร่ภาพทางโทรทัศน์
ช่องต่างๆ รวมทั้งการแสดงที่โรงละครแห่งชาติ อาทิเช่น เนื่องในวันครบรอบ ๘๕ ปี ๑๐๐ ปี
ของ หลวงวิจิตรวาทการ และในโอกาสอื่นๆอีกด้วย

ดิฉันได้รับทราบวา ปัจจุบัน งานของคุณ ศิริรัตน์ยังรวมถึงการสร้างหุ่นกระบอกขึ้น
ใหม่ โขนโรงใหญ่ ฉัตรทรงเครื่องแบบโบราณ และ ละครชาตรี ซึ่งล้วนเป็นมรดกล้ำค่าที่เรา
คนไทยจะทอดทิ้งเสียมิได้ ดิฉันจึงยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ คุณ ศิริรัตน์ ได้รับเกียรติให้เป็น
“ศิลปินประจำจังหวัดนนทบุรี” นับเป็นรางวัลอันทรงค่า สำหรับคนรุ่นปัจจุบันอย่างคุณศิ
ริรัตน์ ที่มีความรักและห่วงแหนมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ โดยได้มุ่งมั่น
อนุรักษ์และเผยแพร่มรดกตลอดมาอันยาวนาน คุณ ศิริรัตน์ ปานแสน จึงเป็นคนไทยคนหนึ่ง
ที่สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ในแวดวงศิลปการการแสดง ของ
บ้านเมืองเรา

นาง วิจิตรา วิจิตรวาทการ รัชนีบานนท์

วิจิตรา วิจิตรวาทการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.
ประวัติคณะละครสมบูรณศิลป์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะสมบุรณ์ศิลป์ ก่อตั้งขึ้นมาโดยใช้ชื่อนางสมบุรณ์ ภูเกสร ซึ่งนางสมบุรณ์ ภูเกสร เป็นภรรยาของนายเมฆา ภูเกสร โดยทั้งสองสามีภรรยา เป็นตัวละครในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยนายเมฆา เป็นบุตรบุญธรรมของนายหอมหวล นาคศิริ ซึ่งนายเมฆาได้มีลูกผู้พี่ ชื่อนายหัยต์ เพิ่มสุวรรณ เป็นนักแสดงโขนซักรอกของคณะหลวงราชพงษ์ ในสมัยนั้น นายเมฆากับนางสมบุรณ์ ภูเกสร มีบุตร-ธิดา 3 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 1 คน นางพจนา ภูเกสร บุตรสาว ได้สมรสกับนายบุญเลิศ ผลัดศรี มีบุตร 1 คน ธิดา 1 คน นายบุญเลิศ เกิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2495 นายบุญเลิศได้รับการศึกษาทางด้านดุริยางคศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นบุตรของนายเชย ปิ่นแก้ว รับราชการทหารกับนางล้วน ปิ่นแก้ว นางละครสมัยรัชกาลที่ 6 มีบุตร-ธิดา 5 คน นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว เป็นพี่ชายคนโต และเป็นครูสอนนาฏศิลป์ในกรมศิลปากร จะเป็นผู้คอยสอนและอธิบายเรื่องนาฏศิลป์และเครื่องแต่งกายโขนละคร ให้กับนายบุญเลิศด้วย นางพจนากับนายบุญเลิศ จึงได้ตั้งคณะละครสมบุรณ์ศิลป์เรื่อยมาหลังจากนางสมบุรณ์ ภูเกสร ได้เสียชีวิตลง ซึ่งประกอบอาชีพทางการแสดงละคร และบริการเช่าเครื่องโขนละคร เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.
คำสั่งแต่งตั้งบุคคลากร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำสั่งสำนักการสังคม

ที่ ๒๖๖/๒๕๕๑

เรื่อง แต่งตั้งให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยหัวหน้ากลุ่มฝ่าย

ขุมนอคำสั่งสำนักการสังคม ที่ ๕๔๖/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ เรื่อง แต่งตั้งให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยหัวหน้ากลุ่มฝ่าย เนื่องจากในบึงประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๑ ข้าราชการ ได้เกษียณอายุราชการ ประกอบกับข้าราชการได้เลื่อนระดับให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น และเปลี่ยนสายงาน ดังนั้น จึงเห็นสมควรยกเลิคำสั่งสำนักการสังคม ที่ ๕๔๖/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ และได้ดำเนินการแต่งตั้งให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยหัวหน้ากลุ่มฝ่าย ในกรณีที่ผู้ดำรงตำแหน่ง หัวหน้ากลุ่มฝ่ายไม่อยู่ หรืออยู่แต่มีอาจปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ เพื่อให้การปฏิบัติราชการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ก. กลุ่มจัดการแสดง
๑. นายศิริพงษ์ ชิมพาลี
  ๒. นางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา
- ข. กลุ่มโรงละครแห่งชาติ
๑. นายชวิน สุเสรี
  ๒. นายมนตรี สุวรรณ
- ค. กลุ่มนาฏศิลป์
๑. นายปกรณ์ พรพิสุทธ์
  ๒. นายสุรัตน์ เข้มรสชาด
- ง. กลุ่มดุริยางค์ไทย
๑. นายปิ่น คงลายทอง
  ๒. นายเสนก ช่างมิ่งกร
- จ. กลุ่มดุริยางค์สากล
๑. นายฉลอง เข้มยี่สุน
  ๒. ว่าที่ ร.ต.สายัณห์ ราชีเอียร

คุณย์วิทย์ทรัพย์ากร ๒๖/๑๑/๒๕๕๑

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.
รายนามผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตรฐานการประเมินตัวชี้วัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

เขต	กลุ่ม	ชื่อโรงเรียน	ผลการประเมิน
<u>กลุ่มมหาดเล็กชาย</u>			
หัวหมื่น	พระยาวรดิศพิชัย	.. ..	เป็นรองวางศร
<u>กลุ่มตำรวจมหาดเล็ก</u>			
ผู้มั่ง	หลวงบริพัตรจิตตภา	.. ..	เป็นเจ้า
<u>กลุ่มเรือนทร์หลวง</u>			
หัวหมื่น	พระวิจิตรธรรมา	.. ..	เป็นรองวางศร
เจ้า	หลวงนายวิจิตร	.. ..	เป็นรองวางศร
รองผู้มั่ง	จิตต กมลสุทธิ	.. ..	เป็นรองวางศร
มหาดเล็กพิเศษ	สกล	.. ..	เป็นรองวางศร
<u>กลุ่มมหาดเล็ก</u>			
รองผู้มั่ง	ขุนประภากรเทพวิ	.. ..	เป็นรองวางศร
มหาดเล็ก	หญิง มณฑล	.. ..	เป็นรองวางศร
เจ้ารอง	.. ..	.. ..	เป็นรองวางศร
..	ชวกร มีนระวี	.. ..	เป็นรองวางศร

119

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๖.๐๗๐๑-๕๐/๕๑

บันทึกข้อความ

๘๑

แผนก (๗๖๖๖)

เรื่อง

ในราชการ แผนก กษง, กทม

ฉบับที่

วันที่ / /

เจ้าหน้าที่เก็บและรักษาเครื่องโขน

- ๑. นายฉม โพลีเวส ปฏิบัติราชการพิเศษ ๕ กว้ง
เจ้าหน้าที่เก็บและรักษาเครื่องโขน
  - ๑. นางสุวรรณ กนิษฐชาก ปฏิบัติราชการพิเศษ ๖ กว้ง
  - ๒. นางประเสริฐศรี ที่บุญแท้ ปฏิบัติราชการพิเศษ ๕ กว้ง
- พนักงานดูแลรักษาความสะอาด
- ๑. นางทองสุข สังกวี่ ปฏิบัติราชการพิเศษ ๕ กว้ง
  - ๒. นางสมจิตร โจนธรรมะ ปฏิบัติราชการพิเศษ ๕ กว้ง
  - ๓. นายสุกใจ รุ่งเรือง ปฏิบัติราชการพิเศษ ๕ กว้ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก จ.
ตารางเทียบสีต่างๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เทียบสีโบราณกับสีสังเคราะห์

ในการกำหนดสีในจิตรกรรมไทยโบราณ เมื่อเปรียบเทียบกับสีสังเคราะห์ในปัจจุบัน ศาสตราจารย์นิโคลาส ได้เทียบเป็นภาษาอังกฤษไว้ดังนี้

ก้ำมปู	Dark green	ผ่านแดง	Piebald (grown)
ขาบ	Dake blue	ฟ้าแลบ	Pink
ขาว	White	ม่วง	Purple
เขียว	Green	ม่วงแก่	Dark purple
คราม	Pale indigo blue	ม่วงอ่อน	Light purple
อ่อน			
จันทร์	Pale orange	มอคราม	Indigo blue, indigo grey
ชมพู	Pink	มอหมึก	Blue black, dark grey
ดอก	Scarlet	เมฆ	Dard grey, blueish grey
ชบา			
ดอก	Deep azure, blue purple	เมฆมอ	Azure
ตะแบก			
ดำ	Black	ลิ้นจี่	Crimson lake
ดำหมึก	Sable	เลื่อมปักษีสร	Light yellow
ดินแดง	Dark red, darkbrick red	เลื่อมเหลือง	Light yellow
แดง	Rose	ส้มฤทธิ	Light yellow
แดงชาด	Bright red, red	เสน	Red, lightred
แดงเสน	Red, light red	แสด	Bright red, orange
ทอง	Golden	หงส์ชาด	Bright red, dark rose, brick, red
ทองแดง	Copper-coloured	หงส์ดิน	Dark red
เทา	Grey	หงส์บาท	Light red
น้ำรัก	Dard sepia	หงส์เสน	Light red
น้ำไหล	Sea-green	เหลือง	Yellow
บัวโรย	Faded rose	เหลืองแก่	Dark yellow
ผ่านขาว	Piebald (white)	เหลืองเทา	Yellowish grey
ผ่านดำ	Piebald (black)	เหลืองอ่อน	Light yellow

ที่มา: จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์

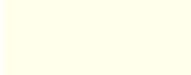
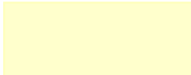

สีฝุ่นที่มีชื่อเรียกเฉพาะเป็นศัพท์ทางช่างโบราณมีอยู่ทั้งหมดประมาณ 50 สีดังนี้

สีขาวผง	ที่มา ฝุ่นสีขาวบริสุทธิ์	สีม่วงชาด	ที่มา สีแดงชาดผสมคราม ปนฝุ่น
สีขาวกระบ้ง	ที่มา ขาวหม่น	สีดอกตะแบก	ที่มา สีครามผสมแดงชาด ปนฝุ่น และดำเล็กน้อย
สีนวลจันทร์ (เหลืองนวล)	ที่มา สีรงปนฝุ่น	สีม่วงแก่	ที่มา สีครามผสมแดงชาด
สีเหลืองรง	ที่มา สีเหลืองแท้	สีม่วงอ่อน	ที่มา สีครามผสมแดงชาด ปนฝุ่น
สีเลื่อม ประกายสตร	ที่มา สีเหลืองอมเขียว และแดง แต่อ่อนลง เป็นเลื่อม	สีม่วงคราม (สี ลูกหว่า)	ที่มา สีครามผสมแดงชาด ปนฝุ่น
สีเหลืองอ่อน	ที่มา สีเหลืองปนฝุ่น	สีทองแดงแก่	ที่มา สีแดงเสนผสมแดง ชาด ปนดินแดงเล็กน้อย
สีเหลืองแก่ (เหลืองทอง)	ที่มา สีเหลืองปนแดง เล็กน้อย	สีน้ำรัก	ที่มา ดินแดงผสมดินเหลือง ปนดำ
สีเหลืองนวลเทา	ที่มา สีนวลจันทร์ปน ดำเล็กน้อย	สีเขียวขาบ	ที่มา เขียวผสมคราม
สีเหลืองจำปา	ที่มา สีเหลืองปนแดง เสนเล็กน้อย	สีส้มฤทธิ์	ที่มา สีเหลืองผสมแดงชาด ปนดำ
สีดินเหลือง	ที่มา สีจากธรรมชาติ	สีเขียวนวล	ที่มา สีเขียวปนฝุ่น
สีหมากสุก	ที่มา สีเหลืองผสมแดง เสนปนเขียวเล็กน้อย	สีเขียวสด	ที่มา สีเขียวบริสุทธิ์
สีหงส์เสน (สี อิฐ)	ที่มา สีเสนปนฝุ่น	สีเขียวอ่อน	ที่มา สีเหลืองผสมคราม ปนฝุ่น
สีหงส์บาท (สี หม้อใหม่)	ที่มา สีเหลืองผสมแดง ชาดปนฝุ่น	สีเขียวกลาง	ที่มา สีเหลืองผสมคราม
สีแดงเสน	ที่มา สีส้มปนแดง เล็กน้อย	สีเขียวแก่ (เขียว ขาบ)	ที่มา สีเหลืองผสมครามปน ดำ
สีหงส์ชาด (สี	ที่มา สีแดงชาดปนฝุ่น	สีเขียวใบแค	ที่มา สีเขียวแก่ปนฝุ่น

ชมพู)		(เขียวก้ามปู)	เล็กน้อย
สีหงส์ดินอ่อน	ที่มา สีดินแดงปนฝุ่น	สีน้ำไหล	ที่มา สีครามผสมเขียวปน ฝุ่น
สีหงส์ ดินแก่ (สี หม้อใหม่)	ที่มา สีแดงชาดผสม คราม	สีมอคราม (สี ฟ้า)	ที่มา สีครามผสมฝุ่น
สีแดงชาด (สี แดงเลือดนก)	ที่มา สีแดงปนส้ม	สีเมฆมอ (สี หมอก)	ที่มา ที่ขาวผสมครามปนดำ
สีแดงเสด	เล็กน้อย	สีมอหมึกอ่อน	เล็กน้อย
	ที่มา สีแดงผสมเหลือง	(สีเทา)	ที่มา สีขาวผสมดำ
สีดอกชบา	ที่มา สีแดงสด	สีขาบ (สีฟ้าแก่)	ที่มา สีครามผสมดำ
สีฟ้าแถบ	ที่มา สีแดงชาดปนฝุ่น (ออกชมพูอ่อนๆ)	สีดำมืด (เขม่า ไฟ)	ที่มา สีดำด้าน
สีสำลาน	ที่มา สีแดงเสนปนฝุ่น	สีดำหมึก (หมึก จีน)	ที่มา สีดำมัน
สีบัวโรย	ที่มา สีแดงชาดผสมฝุ่น ปนครามเล็กน้อย	สีเขียวเข้ม	ที่มา สีเขียวปนดำ
สีลิ้นจี่	ที่มา สีแดงชาดผสม ครามเล็กน้อย	สีทอง	ที่มา ทองคำเปลว
สีดินแดง	ที่มา สีจากธรรมชาติ	สีเงิน	ที่มา เงินเปลว
ที่มา: จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์			

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางเทียบสีในงานจิตรกรรมไทยโบราณ

เนื้อสี	ชื่อสี	ที่มา
	1 สีขาวม่วง	ฝุ่นสีขาวบริสุทธิ์
	2 สีขาวระบับ	ขาวหม่น
	3 สีนวลจันทร์	สีรงปนฝุ่น
	4 สีเหลืองรง	สีเหลืองแท้
	5 สีเลื่อมประภัสสร	สีเหลืองอมเขียวและแดงแต่อ่อนลงเป็นเลื่อม
	6 สีเหลืองอ่อน	สีเหลืองปนฝุ่น
	7 สีเหลืองแก่	สีเหลืองปนแดงเล็กน้อย
	8 สีเหลืองนวลเทา	สีนวลจันทร์ปนดำเล็กน้อย
	9 สีเหลืองจำปา	สีเหลืองปนแดงเสนเล็กน้อย
	10 สีดินเหลือง	สีจากธรรมชาติ
	11 สีหมากสุก	สีเหลืองผสมแดงเสนปนเขียวเล็กน้อย
	12 สีทงส์เสน	สีเสนปนฝุ่น
	13 สีทงส์บาท	สีเหลืองผสมแดงชาดปนฝุ่น
	14 สีแดงเสน	สีส้มปนแดงเล็กน้อย
	15 สีทงส์ชาด	สีแดงชาดปนฝุ่น
	16 สีทงส์ดินอ่อน	สีดินแดงปนฝุ่น

ที่มา: จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อสี	ชื่อสี	ที่มา
	17 สีทองสดินแก่	สีแดงชาดผสมคราม
	18 สีแดงชาด	สีแดงปนส้มเล็กน้อย
	19 สีแดงแสด	สีแดงผสมเหลือง
	20 สีดอกชบา	สีแดงสด
	21 สีฟ้าแลบ	สีแดงชาดปนฝุ่น
	22 สีสำลาน	สีแดงเสนปนฝุ่น
	23 สีบัวโรย	สีแดงชาดผสมฝุ่นปนครามเล็กน้อย
	24 สีลิ้นจี่	สีแดงชาดผสมครามเล็กน้อย
	25 สีดินแดง	สีจากธรรมชาติ
	26 สีม่วงชาด	สีแดงชาดผสมครามปนฝุ่น
	27 สีดอกตะแบก	สีครามผสมแดงชาดปนฝุ่นและดำเล็กน้อย
	28 สีม่วงแก่	สีครามผสมแดงชาด
	29 สีม่วงอ่อน	สีครามผสมแดงชาดปนดินขาว
	30 สีม่วงคราม	สีครามผสมแดงชาดปนฝุ่น
	31 สีทองแดงแก่	สีแดงผสมแดงชาดปนดินแดงเล็กน้อย
	32 สีนํ้ารัก	ดินแดงผสมดินเหลืองปนดำ
	33 สีเขียวขาบ	เขียวผสมคราม

ที่มา: จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อสี	ชื่อสี	ที่มา
	34 สีสัมฤทธิ์	สีเหลืองผสมแดงชาดปนดำ
	35 สีเขียวนวล	สีเขียวปนฝุ่น
	36 สีเขียวสด	สีเขียวบริสุทธิ์
	37 สีเขียวอ่อน	สีเหลืองผสมครามปนฝุ่น
	38 สีเขียวกลาง	สีเหลืองผสมคราม
	39 สีเขียวแก่	สีเหลืองผสมครามปนดำ
	40 สีเขียวใบแค	สีเขียวแก่ปนฝุ่นเล็กน้อย
	41 สีน้ำไหล	สีครามผสมเขียวปนฝุ่น
	42 สีมอคราม	สีครามผสมฝุ่น
	43 สีเมฆมอ	สีขาวผสมครามปนดำเล็กน้อย
	44 สีมอหมึกอ่อน	สีขาวผสมดำ
	45 สีซาบ	สีครามผสมดำ
	46 สีดำมืด	สีดำด้าน
	47 สีดำหมึก	สีดำมัน
	48 สีเขียวเข้ม	สีเขียวปนดำ
	49 สีทอง	ทองคำเปลว
	50 สีเงิน	เงินเปลว

ที่มา: จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายบุญวงศ์ วงศ์วิรัตน์ เกิดวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2511 ครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เอกนาฏศิลป์ ปัจจุบันได้ศึกษาระดับปริญญาโทที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขานาฏศิลป์ไทย

การทำงาน

ปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำตามสัญญา โปรแกรมนาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ตำแหน่งผู้ช่วยรองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และอาจารย์ฝ่ายวิชาการของศูนย์บริการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

อาจารย์หัวหน้าฝ่ายพัฒนาบุคลากร นักศึกษา กองพัฒนานักศึกษา และ อาจารย์ที่ปรึกษาองค์การนักศึกษาทั้ง ภาคปกติ และ ภาค กศ.พบ.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย